

TARTU ÜLIKOOL
HUMANITAARTEADUSTE JA KUNSTIDE VALDKOND
USUTEADUSKOND

**JAMAL JA ARINA KÄIVAD MEIE LASTEAIAS EHK KUIDAS TOIMETADA
LASTEAIAS ERINEVATE RELIGIOONIDEGA.
PRAKTILINE JUHENDMATERJAL LASTEAIAOÕPETAJATELE**

Raigi Tameri

Magistripjekt

Juhendaja Olga Schihalejev (dr. theol.)

Tartu 2025

Sisukord

Tänuõnad.....	3
SISSEJUHATUS	4
1. PROJEKTI TEOREETILINE RAAMISTUS	6
1.1. Religioosete teemadega tegelemine alushariduses	6
1.2. Religioon lasteaias mitmekultuurilise hariduse mudeli valguses	9
1.2.1. Sisu	10
1.2.2. Teadmiste loome.....	10
1.2.3. Õigluspedagoogika	11
1.2.4. Eelarvamuste vähendamine	12
1.2.5. Võimestav koolikultuur	14
2. MAGISTRIPROJEKTI TUTVUSTUS.....	16
2.1. Ülevaade	16
2.2. Juhendmaterjali valmistamise protsess.....	17
2.3. Juhendmaterjali kasutamine	18
2.4. Juhendmaterjalist leitavad tegevused ja vahendid, valminud materjali kirjeldus	19
2.5. Hinnang valminud juhendmaterjalile	19
KOKKUVÕTE	21
KASUTATUD KIRJANDUS	22
SUMMARY	25
Annotatsioon	27
Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks	28

Tänuõnad

Antud magistriprojekti praktilise osa valmimisele on kaasa aidanud mitmed Tartu Ülikooli usuteaduskonna õppejõud. Soovin tänada: judaistika lektorit Anu Põldsam, religiooniuuringute lektorit Erki Lind ja kirikuloo kaasprofessorit Priit Rohtmets, kes andsid väärtuslikke suuniseid ja tagasisidet juhendmaterjalis käsitletud usundite osas.

Suur tänu minu juhendajale religioonipedagoogika kaasprofessor Olga Schihalejevile, kes aitas hoida selget suunda ja jõuda lõppeesmärgini.

Raigi Tameri

02.05.2025

SISSEJUHATUS

Koostasin oma magistriprojekti raames lasteaia õppe- ja kasvatustegevustes kasutatava juhendmaterjali “Jamal ja Arina käivad meie lasteaias ehk kuidas toimetada lasteaias erinevate religioonidega. Praktiline juhendmaterjal lasteaiaõpetajatele“, millest saab lasteaiaõpetaja üldinfo religioossete teemadega tegelemisel lasteaia kontekstis. Raamatu koostamise eesmärk on toetada lasteaiaõpetajaid, kes oma tavapärasest rühmatöös erineva usulise taustaga lastega võivad kokku puutuda.

Mitmetest Tallinna ja Tartu Ülikoolide (edaspidi vastavalt TLÜ ja TÜ) bakalaureuse- ja magistr tööde raames läbi viidud uuringutest, millest kirjutan täpsemalt edaspidi, on selgunud, et lasteaiaõpetajad mõistavad lapse religiooni seotust tema identiteediga, eriti kui laps tuleb meie jaoks teisest kultuurist. Kristiin Tambets leidis oma magistr töö, et õpetajad näevad vajadust tunda lapse kultuuritausta ja tema usulisi tõekspidamisi. Tambetsi hinnangul pole lasteaiaõpetajate kultuurilised pädevused piisavad, vaadatakse küll koos raamatuid, kuid füüsilist lähedust pakutakse eksootilisematest maadest pärit lastele vähem. Seda seetõttu, et lasteaiaõpetajad on ebakindlad oma teadmistes lapse kultuurilise ja usulise tausta, tavade ja kommete kohta. Uurimustest tuli välja, et sageli ei märka lasteaiaõpetajad kultuurilistest ja usulistest eripäradest tingitud probleeme või ei teadvusta neid. Usulised tõekspidamised tekitavad lasteaias probleeme peamiselt seetõttu, et õpetajad vaid juhuslikkuse alusel selgitavad välja perekonna usulised tõekspidamised või pole pidanud neid oluliseks (Tambets 2016).

Kadi Komp tõi oma magistr töö uuringu tulemustes välja, et lasteaiaõpetajad peavad taseme- ja täiendõppes mitmekultuurilisuse kajastamist küll oluliseks, kuid tunnetavad, et vajavad rohkem teadmisi ja praktilisi kogemusi, see võtaks maha õpetajate hirmud ja aitaks ära hoida negatiivse hoiaku ja eelarvamused. Õpetajad on teisest kultuuriruumist tulevate laste mõistmiseks viinud end siiani kurssi omal käel, meedia vahendusel või uurides iseseisvalt näiteks araabiamaade kultuuri. Õpikeskkonnas kajastuvad uuringu tulemusel teised kultuurid vähe, sest õpetajad ei ole antud teema kajastamisest rühmaruumis eriti teadlikud. Samuti toodi välja, et õpetajad tunnetavad, et vajavad rohkem lisateadmisi (Komp 2017). Lastevanemate uuringust selgus, et ka muudest kultuuridest lastevanemad sooviksid näha rohkem koostööd õpetajate poolt just teiste kultuuride tutvustamisel, tuues näiteks erinevate pühade tähistamised (Mihhailova

2018). TÜ ja TLÜ lõputöödest tulenevalt saab kokkuvõtvalt öelda, et õpetajatel puuduvad piisavad teadmised ja vahendid toimetamiseks teisest kultuuri- ja religiooniruumist lastega.

Olles ise olnud alushariduses 18 aastat ning viimased 5 aastat Tartu Ülikooli koolieelse lasteasutuse õpetaja õppekava tudengitele praktikajuhendaja, saan eeltoodud uuringute tulemusi oma praktilise töö põhjal kinnitada. Kokkupuude erinevatest religioonidest peredega tekitab noorel õpetajal (või ka taolises olukorras varem mitte olnud õpetajal) segadust ja ebakindlust. TÜ ja TLÜ lasteaiaõpetajaks õppivate tudengite õppekavades on kohustusliku ainena välja toodud vastavalt „Muukeelne laps“ (Tartu Ülikool 2024) ja „Mitmekultuuriline ja -keeleline õpikeskkond“ (Tallinna Ülikool 2024), kuid ainete õpiväljundite kirjeldus keskendub neil puhkudel suuresti vaid keele temaatikale. Seetõttu soovin lasteaiaõpetajaid praktilise õppematerjali koostamisega nende igapäevases töös toetada.

Minu magistriprojekt koosneb kahest osast, juba eelpool nimetatud praktilisest juhendmaterjalist õpetajatele ning teoreetilisest osast. Teoreetilisest osast vaatan, milline on alushariduse ja religioossete teemadega tegelemise kokkupuude, milliste põhimõtete alusel usunditega seotud teemadega alushariduses toimetatakse ning milline roll on õpetajal ja tema ettevalmistusel. Antud teemad tuleb lahti mõtestada peamiselt sellepärast, et erinevate religioonide ja kultuuridega puutuvad lapsed ja vanemad sageli esimesena kokku just lasteaias. Vältimaks erinevaid arusaamu ja eelarvamusi ning lihtsustamaks mitmekultuurilise lasteaiarühma tööd, tuleb lasteaialastele selgitada religioonide põhialuseid. Et selleni aga jõuda, tuleb tähelepanu pöörata õpetajate ettevalmistusele, lasteaedade valmisolekule, selgitus- ja koostööle vanematega ning ühiskonna valmisolekule. Teoreetilise põhjana kasutan nende Euroopa riikide teadlaste uuringuid, kelle lasteaiasüsteem on meie omale sarnane ning kus usundiõpetusega või erinevate religioonide tutvustamisega lasteaedades tegeletakse, näiteks Soome, Norra, Saksamaa, Austria ja teised Euroopa riigid.

1. PROJEKTI TEOREETILINE RAAMISTUS

1.1. Religioosete teemadega tegelemine alushariduses

Euroopa konteksti vaadates on religioosete teemadega tegelemist hariduses reguleeritud erinevate Euroopa Liidu ülestest dokumentidega. Iga riik kujundab vastavalt neile dokumentidele oma traditsioonidele ning religioossele ja kultuurilisele taustale sobivad detailsemad soovitused ja vaatenurga. Religioosete teemadega tegelemisel alushariduses on pikaajalised kogemused näiteks Saksamaal ja Austrias, Eestile lähemal asuvatest riikidest võib näiteks tuua Soome. Nimetatud riikides on tehtud mitmeid alushariduse ja erinevate maailmavaadete kokkusobitamise ja -sobivuse alaseid uuringuid. Uuringute tulemuste põhjal kirja pandud mõningaid üldiseid soovitusi religioosete teemadega tegelemiseks alushariduses vaatlen järgnevalt ka oma töös. Muidugi tuleb arvestada, et soovitused on pigem kehtivad nende riikide kontekstis, mille teadlased on vastava soovitusena kirja pannud. Eesti seadusandlusest ning teadlaste poolt kirja pandud soovitudest annan ülevaate peatüki lõpus.

Alustades kaugemalt lähemale, siis Euroopa Liidus kehtivatest dokumentidest on näiteks Euroopa Liidu põhiõiguste hartas märgitud, et kedagi ei või jätta ilma õigusest haridusele. Endale võetud mis tahes haridus- ja õpetamisfunktsioone täites peab riik austama vanemate õigust võimaldada lastele oma usuliste ja filosoofiliste veendumustega kooskõlas olev haridus (Euroopa Liidu põhiõiguste harta, artikkel 14, 2016). Lapse õigusi käsitleva Euroopa õiguse käsiraamatus on kirjas, et usuvabadus tähendab ka õigust muuta oma usku ning vanematel on õigus tagada lastele usuliste veendumuste kohane haridus ja õpetamine, kuid samas peab vanem olema valmis ka selleks, kui laps soovib ise oma õigust usuvabadusele kasutada, seda lapse võimetega kooskõlas oleval viisil (Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet ja Euroopa Nõukogu 2016). Lisaks on olemas multikultuurse hariduse juhend, milles on kirjas, et hariduses on oluline respektida lapse emakeelt, kultuuri ja religiooni, lapsel on õigus uskuda oma religiooni, sest laste puhul mängib religioon olulist rolli nende identiteedist (Multikultuurse hariduse juhend). Euroopa Liidu liikmesriigid peaksid nende dokumentide alusel oma haridussüsteemis ka toimetama.

Eelnevalt mainisin, et iga riik kohandab detailsemad soovitused oma teadlaste uuringute põhjal, nii näiteks Friedrich Schweitzer jõuab Saksamaa kontekstis järeldusele, et kui alushariduses antakse lastele kompetentne sissejuhatus erinevates valdkondades,

siis on täiesti loomulik, et sinna alla kuulub religioosete teemadega tutvumine (Schweitzer 2024, 45).

Saksamaa on suur ja mitmekultuuriline riik, kus peetakse oluliseks, et lapsed mõistaksid erinevusi ühiskonnas juba alates lasteaiaast. Soovitatakse silmas pidada, et õigus religioonile ei tähenda kohustust olla religioosne ei lastel ega vanematel, ka õigus olla mitte usklik on õigus, siia alla kuulub samuti õigus lapsi mitte religioosseks kasvatada. Küll aga tuleb neid ettevalmistada eluks ühiskonnas, kus eksisteerib rikkalik religioonide ja kultuuride mitmekesisus (Schweitzer 2024, 15).

Ühiskonna kirjususele pöörab oma uuringus tähelepanu ka Austria haridusteadlane Helena Stockinger, kes on kirjutanud, et koolieelsed lasteasutused on nii erinevate sotsiaalsete kihtide kui ka vastava riigi usukogukondade mitmekesisuse peegeldus. Samuti soovitab ta Austria konteksti arvestades, usundeid uurida ja nendega tegeleda igapäevaselt tavaolukordades, sest lasteaia puuduvad erinevalt koolist ainetunnid, nii ka usundiõpetuse tund (Stockinger 2018, 18–19). Austria puhul on ka välja toodud, et alushariduses tuleb arvestada sellega, et vanemal on õigus keelata oma lapsel erinevaid religioone tutvustavaid tegevusi kaasa teha ning lasteaial tuleb taolist vanema otsust austada. Eriti teravalt võib see teema tõstatuda, kui lastevanemate endi varasem kogemus on olnud seotud vaid religioosete erinevustega seotud probleemidega või eelarvamustega (Stockinger 2018, 174).

Samas Saksamaa puhul tuuakse välja, et erinevate religioosete teemadega tegelemine ning nende lapsepärane ning laste eale ja arengule vastav tutvustamine, võib olla ka põhjuseks, miks vanem teeb tulevikus oma otsuse just mingi kindla lasteaia kasuks ehk nende teemadega tegelemine mõjutab lasteaia konkurentsivõimet positiivses suunas (Schweitzer 2024, 72–82). Tulles korra Saksamaalt Eestisse, siis minu senise töökogemuse põhjal saan väita, et eelnev võib ka Eestis kõne alla tulla just mitmekultuuriliste perekondade endi puhul. Minu lasteaiaõpetajana töötamise ajal on mulle jäänud mulje, et mitmekultuurilised perekonnad on avatumad kui ühiskond üldiselt, soovitakse lapse teadmisi ja silmaringi juba väiksest peale avardada ning otsitakse oma perekondliku eripäraga kõige paremini sobituvat lasteaeda. Arvan, et selle Saksamaalt pärit teadmise võiks Eesti lasteaiaid tulevikku vaadates ja konkurentsivõime püsimiseks meelde jätta ning olla avatud tegelemaks religioosete teemadega alushariduses.

Soomes soovitatakse, arvestades arenevat maailma ning ühiskonna kasvavat ja muutuvat maailmavaatelist mitmekesisust alushariduseski sellega kohaneda. Empaatia ei arene teiste kultuuride ja maailmavaadete vastu automaatselt, kui nende osakaal ühiskonnas suureneb (Kuusisto & Lamminmäki-Vartia 2012), sallivust tuleb lastele õpetada, nii nagu ka erinevusi mõistma ja neid aktsepteerima. Ka Eesti kontekstis tuleb (alus)haridust kohandada vastavalt muutustele ühiskonnas. Järgnevalt keskendungi Eesti seadusandluses kirjas olevale ning teadlaste poolt antud soovitudele.

Eestis hetkel kehtivas koolieelse lasteasutuse riiklikus õppekavas on kirjas õppe- ja kasvatustöö läbiviimise põhimõtted, kus tuuakse välja eesti kultuuritraditsiooni väärtustamine ning teiste kultuuride eripäraga arvestamine (Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava 2008, § 4). Samuti on lasteaial seadusest tulenev kohustus toetada lapse perekonda, arvestada tema individuaalsusega ning soodustada lapse kasvamist ja arenemist (Koolieelse lasteasutuse seadus 1999, § 1). Religioosset perest pärit last tuleb seega vajadusel tema usus toetada, millega tõstatub kohe küsimus: kas Eesti lasteaiaõpetajad on selleks piisava ettevalmistusega ja valmis religioossete teemadega lasteaias tegelema? Samuti ei saa alahinnata lastevanemate kaasamise ja nendele selgituste andmise kohustust ja vajadust.

Eestis jääb seega õpetaja ülesandeks toetada peret sõltumata tema maailmavaatest, nii tuleb lähtuda iga rühma ja õpetaja vajadusest või õpetamise metoodikast, sest ka näiteks projektõppes võib projekti osana kerkida esile laste huvidest lähtuvaid religioossete teemasid, kasvõi lasteaia lähedal asuvate pühakodade teemal, laste küsimused nähtud saadete või reisidelt saadud kogemuste põhjal. Eestis on lasteaiaõpetajatel soovitatud õppida tundma pere eelistusi ja traditsioone, austades pere usulisi tõekspidamisi ning vastavalt sellele kavandada õppe-ja kasvatustegevusi, see annab aluse edukaks koostööks lapsevanemate ja lasteaia vahel (Tuuling 2008, 188). Muidugi tuleb alati arvestada, et kui perekond ei soovi oma usulisest kuuluvusest kõnelda, ei pea nad seda tegema, kuid siis tuleb perekonnal endal samuti arvestada, et kui õpetaja ei tea lapse usulist kuuluvust, ei saa õpetajalt ka eeldada lapse religiooniga seotud identiteedi kujunemise toetamist.

Eesti kontekstis tuuakse välja, et kokkupuude teiste kultuuride, traditsioonide ja religioonidega suunab rohkem väärtustama ka omaenda kultuuri. Võrdlusmoment võib aidata taibata omakultuuri erilisust. Erinevuste tundmaõppimine aitab avardada laste maailmapilti (Jürimäe, Mihkelsoo & Nummert 2018, 30). Lastel tuleb kujundada hoiak,

et erinevused rikastavad maailma, kuid teemade tutvustamist tuleb teha eakohasel ja mitte pealetükkival viisil. Silmaringi laiendamiseks kasutatavad tegevused on näiteks erinevate lugude jutustamine, rollimängude mängimine, laulude laulmine ja erinevate roogade maitsmine. Kõiki neid tegevusi tehakse lasteaedades igapäevaselt, kuid vajadusel saab neid samu tegevusi kasutada eesmärgipäraselt (Märka, Kuuspalu, & Soll 2009, 43–51).

1.2. Religioon lasteaia mitmekultuurilise hariduse mudeli valguses

Käesolevas alapeatükis toetun Ameerika Ühendriikide sotsiaalteadlase James A. Banksi (edaspidi Banks) loodud mitmekultuurilise hariduse mudelile (Banks 2004). Joonisel 1 on välja toodud tema mudeli viis omavahel tihedas seoses olevat võrdset mõõdet. Banksi mitmekultuurilise hariduse mudel hõlmab nii eelarvamustega seotud teemasid, haridusasutuse sisekultuuri, õigluspäedagoogika elemente kui ka igapäevast õppe- ja kasvatustegevuse sisu ning laste teadmiste kujundamist. Järgnevalt kirjeldan Banksi mitmekultuurilise hariduse mudeli komponente oma töö kontekstis, tuues välja seonduvad teoreetilised materjalid.

Joonis 1. Mitmekultuurilise hariduse mudel (Banks 2004,5).

1.2.1. Sisu

Banksi järgi kirjeldab see mõõde, kuivõrd õpetajad kasutavad erinevatest kultuuridest ja etnilistest gruppidest pärit näiteid ja sisu, et illustreerida oma ainevaldkonna põhikontseptsioone, põhimõtteid, üldistusi ja teooriaid (Banks 2004, 5). Lasteaia kontekstis saab minu hinnangul seda mudeli komponenti seostada lõimitud tegevustega: kuivõrd õpetaja suudab religioossete teemadega seotud tegevusi lõimida igapäevaste toimetustega rühmaruumis nii, et iga laps tunneks oma kultuuri ja identiteeti ning vähemused tunneksid end kaasatuna.

Lasteaias on laps uudishimulik, maailma avastav ning soovib saada täiskasvanult maailma toimimise kohta erinevaid selgitusi. See ei tähenda, et lasteaiaõpetaja peaks olema erinevate religioonide ekspert, küll aga peab õpetaja oskama endale selgeks teha, kust materjali leida. Õpetajad võivad mõnikord olla arvamusel, et religioonidest peaksid rääkima need, kes religioone igapäevaselt praktiseerivad, samas võib lastel endil olla juba tekkinud teatud oma arusaam või küsimused tänu erinevates lastesaadetes nähtule. Õpetajad on spetsialistid, kes oskavad õpetada lapsi sobiva sõnavaraga ning arengutasemele vastavate tegevuste kaudu (Hull 1991, 117–118).

Õpetaja peab omama üldteadmisi erinevate usundite toimimise põhimõtetest, sest inimeste usulisi tõekspidamisi tuleb austada. Soomest saab näiteks välja tuua soovitus, et tutvustades erinevaid kultuure, tuleb tutvustada ka erinevaid religioosseid sümboleid ja mõisteid, sest kultuur ja religioon on omavahel eraldamatult läbipõimunud (Ristiniemi 2022, 45).

Eesti kontekstist vaadelduna ning lähtudes eelnevalt välja toodud lõputööde tulemustest, siis õpetajad tahavad austada perekondade usulisi tõekspidamisi ning arvestada perekondade religioossete vajadustega. Vajaka jääb Eestis minu hinnangul lasteaiaõpetaja oskusest leida need materjalid, mida mingist religioonist või selle kohta lastele edasi anda.

1.2.2. Teadmiste loome

Antud mõõde pöörab tähelepanu teadmiste loomise protsessile, kuidas teadmisi antud kultuurilises, sotsiaalses ja ajaloolises kontekstis konstrueeritakse (Banks 2004, 5).

Kuna Banksi mudel on koolipõhine, siis lasteaia kontekstiga see mõõde otseselt ei sobitu, sest lasteaiaaegne laps pole taoliseks teadmiste kriitiliseks uurimiseks veel ealiselt

ja arenguliselt küps. Küll aga võib selle mõõtme alla tinglikult kuuluda näiteks lastega filosofoerimine (Zoller 2008). Religioosete teemadega tegelemine alushariduses annab võimaluse filosofoerimiseks, kasutades erinevate usundite lugusid ning nende jutustamise järel lastega kuuldu üle arutleda, tõstatades küsimusi ja suunates lapsi neile vastama. Religioossed tekstid ja lood tutvustavad ja aitavad mõista lastel nende erinevaid põhimõtteid ja sisu. Arutelud aitavad lastel mõista erinevaid vaateid maailmale, uurida ning avastada nende endi ideid ja uskumusi, mõista meie kui inimeste kohta sellest maailmas. Seda kõike hoolimata sellest, kas nad ise on parajasti pärit religioossest perest või mitte (Prescott 2015, 35–51).

1.2.3. Õigluspädagoogika

Õigluspädagoogika väljendab õpetamist, kus õpetaja arvestab kõikide laste omapäradega, seda nii rahvuslike, kultuuriliste kui ka sotsiaalsete erinevustega seoses. Õigluspädagoogika all mõistab Banks, et erinevatele kultuuridele on omased erinevad õppimisviisid, seal hulgas lood ja erinevate meelte kaudu õppimine. Kui õpetaja kasutab ainult oma kultuuris levinud meetodeid, satuvad ebaõiglasse olukorda need lapsed, kes pole taolise õppeviisiga harjunud (Banks 2004, 5).

Lasteaia kontekstis saab seda mõõdet minu arvates tinglikult seostada erinevate õppe- ja õpetamismeetodite kasutamisega alushariduses. Eestis soovitatakse anda lasteaialapsele võimalus kasutada õppetegevuses kõiki oma meeli, õppetegevuse erinevad valdkonnad on omavahel lõimitud ning kasutatakse aktiivõppe meetodeid – nii jäävad lastele erinevad uued mõisted paremini meelde. Lõimitud tegevused aitavad käsitleda lapsi huvitavaid teemasid mitmekülgelt. Ühe ja sama teema käsitlemine eri vaatenurkade alt tagab paremini iga lapse teemaga seonduva omastamise, sest eri meelte kasutamine aitab luua rohkem seoseid ning erinevates tegevustes sama teemaga toimetamine aitab lastel edukamalt teadmisi omandada ning positiivseid emotsioone kogeda (Peterson 2009, 16–28). Aktiivõppe meetodite all mõistetakse lasteaia kontekstis õppimist läbi mängu, erinevate suhtlussituatsioonide nii kaaslaste kui täiskasvanutega, ümbruses toimuva jälgendamise ning praktiliste tegevuste kaudu.

Tiina Õun ja Kristina Nugin on erinevate autorite töödele toetudes pannud kirja peamised üksteisega võrdsed lähtekohad, mida õpetaja peab oma õpetamise meetodite valikul lasteaias arvestama. Üks lähtekohtadest on mäng, peamine lapsele loomulik

õppimise viis, õpetaja peab valima sellised mängulised tegevused, kus iga laps saab kogeda eduelamust (Nugin & Õun 2017). Laste mängu vaadeldes saab minu hinnangul õpetaja aimu ka sellest, millist õppimis- ja õpetamisviisi on kasutatud selles kultuuris, kust laps tuleb.

Teiseks peetakse oluliseks elulähedust, kui lapse tegevus lähtub tema enda senistest kogemustest ja elust, on tal lihtsam luua seoseid ning kinnistada uusi teadmisi. Õppe- ja kasvatustegevuste planeerimisel peab õpetaja arvestama laste huvisid. Siin on õpetajal oluline tegevusi ka laste vanuse ja arenguliste iseärasuste järgi vajadusel diferentseerida, sest lisaks huvile peavad tegevused olema igale lapsele jõukohased. Võimalikult palju soovitatakse kasutada tegevusi, kus laps saab ise asju läbi teha, vaadelda, katsetada ja kasutada oma kõiki meeli (Nugin & Õun 2017). Õpetaja saab siin minu arvates eri kultuuridest pärit lapsi rohkem kaasata end ettevalmistades ja eeltööd tehes, uurides ja läbi tehes just nende kultuurile omaseid õppetegevusi, mängu ja lastega tehtavaid traditsioonilisi tegevusi.

1.2.4. Eelarvamuste vähendamine

Teistega sama oluline on pöörata tähelepanu eelarvamuste vähendamisele just laste õpi- ja kasvukeskkonnas ning igapäevaste õppetegevuste ja -meetodite kaudu (Banks 2004, 5). Erinevate religioonidega tegelemisel lasteaias soovitatakse näiteks Austrias lähtuda põhimõttest: lasteaed peab olema turvaline koht kõikidele lastele, et avastada, suhelda, kuulata ja rääkida erinevustest, tõstatada küsimusi, arutleda erinevate maailmavaadete üle ning neis tegevustes hoiduda vihkamisest ja vägivallast (Stockinger 2018, 178). Norra religioonisotsioloog Olav Hovdelien rõhutab, et tänapäevases maailmas aitab religioossete teemadega tegelemine lisaks demokraatlikule väärtuskasvatusele, sallivusele ja mõistmisele, õpetada tulevikuühiskonda ka rahulikult koos eksisteerima (Hovdelien 2013).

Religioossete erinevustega tegelemisel tuuakse Austrias lisaks välja, et lastele on vajalik selgitada lahti põhjused, õpetada lapsi erisusi mõistma ja väärtustama, kuid tuleb jälgida, et ei hakataks neid silmatorkavalt rõhutama, nii võidakse tahtmatult tekitada lastes teema üle arutlemisel hoopis negatiivse suhtumise efekti (Stockinger 2018, 213). Samuti peetakse oluliseks õpetaja isikut, tema avatus ja valmisolek suhtluseks saab palju ära teha, et erinevast kultuuri- ja religiooniruumist pered tunneksid kõik end rühmas

võrdselt teretulnuna, kaasatuna ja just selle ühiskonna väärtuslike liikmetena (Stockinger 2018, 209).

Praktikuna pean tõdema, et Eesti lasteaia kontekstis on eelarvamused lastevanematel ning lapsed võtavad vanemate suhtumise üle. Eestis pööratakse tähelepanu sellele, et lasteaiakultuuri oluline osa on humaansus, sallivus ning kedagi ei tõrjuta soo, rahvuse, arengulise eripära või muu sarnase erisuse tõttu (Kala 2009, 7–8). Seetõttu on õpetajal väga oluline roll olla selgitaja ja vahendaja. Õpetaja on lasteaias sageli ühenduslüli erinevate sotsiaalsete ja religioossete gruppide vahel. Koostöös vanematega saab küsida nõu, kuidas nad võivad/peavad käituma, kui lapsed küsivad religioossete erinevuste kohta.

Koostöö puhul lapsevanematega on Saksamaa kontekstis näiteks välja toodud soovitusel, millele õpetaja peaks tähelepanu pöörama. Õpetaja peaks esmalt endalt küsima: kas rühmas on vanematele ja lastele antud võimalus oma kultuuri ja religiooni kohta mõtteid vahetada; kas lapsed saavad vabalt arutleda eksistentsiaalsete küsimuste üle; kas lapsed käivad erinevates pühakodades õppekäikudel; kas tähistatakse kõikide rühmas esindatud erinevate religioonide usupühasid; kas rühmaruum oma füüsilise õpikeskkonna poolest näitab, et oleme sallivad ja sõbralikud kõikide rahvuste ja religioonide suhtes (Biesinger & Schweitzer 2020, 56).

Eestis on pööratud tähelepanu, et kui lasteaia ja vanemate väärtushinnangud on erinevad või isegi vastanduvad, kannatab selle all eelkõige laps. Täiskasvanute kohustus on siin tegutseda oskuslikult ja sallivalt, et kokkupuude teistsuguste usuliste tõekspidamistega osutuks lastele rikastavaks kogemuseks (Tuuling 2008, 188). Ära ei tohi unustada, et nii need lapsed, kes ei kuulu ühtegi religiooni kui ka need, kes kuuluvad, peavad end tundma koduselt ja teretulnuna. Õpetaja toetab iga lapse identiteedi kasvamist ja arengut, tunnustades positiivselt kõiki esinevaid kultuure ja maailmavaateid. Samuti arvestab õpetaja kogukondade ja perede erinevate taustade ja elustiilidega. Kaasates peresid rühma ja lasteaia ühistegevustesse, arendab õpetaja jagatud ja sotsiaalset vastutust eri osapoolte vahel (Peterson 2017, 311). Seega tuleb eelarvamuste vähendamiseks teha selgitus- ja koostööd nii laste ja lastevanemate suhtumisega kui ka õpetajal näha vaeva enda suhtumise ja suhtlemisstiili kujundamisega.

1.2.5. Võimestav koolikultuur

Kogu haridusasutuse sisekultuur ehk Banksi mudelis koolikultuur, on see, mis näitab, kuidas suhtutakse erinevatesse gruppidesse, millised on hoiakud ja põhimõtted, kuivõrd kaasatakse eri kultuurigruppe otsustusprotsessidesse ja kui äratuntav on eri kultuuride mõju laiemas haridusasutuse kultuuris, näiteks pühade tähistamisel (Banks 2004, 5). Õpetaja ja lasteaed tervikuna on olulised suunanäitajad oma suhtumise ja eeskujuga, milline on asutuse sisekultuur ja väärtused erinevate teemade, sealhulgas ka religioossetega tegelemisel.

Lasteaias on oluline keskenduda just erinevuste mõistmisele ja sallivale suhtumisele (Stockinger 2018, 18–19). Lasteaias tuleb lastele anda võimalus puutuda kokku religiooniga seotud küsimustega, tutvuda erinevate usupidustuste ja nende tähistamise põhjustega, samuti peaks usklik laps saama võimaluse tutvuda oma religiooni põhisisuga. Selline lähenemine eeldab rühma õppe- ja kasvatustegevuste sisu rikastamist maailmavaadete mitmekesisuse väärtustamisega, kasutades erinevaid laule, mängides mitmesuguseid teemakohaseid laua-, lavastus- ja fantaasiamänge (Kuusisto & Lamminmäki-Vartia 2012). Tegevuste tutvustamisel tuleb kasutada võrdlust lapsele tuttavaga. Võimalik on võrrelda erinevaid jutte, nende sisu ja tegelasi, laule, mänge, legende ja nii edasi (Märka, Kuuspalu, & Soll 2009). Kuidas kõike eelnevat lapsele edasi antakse, sõltub minu hinnangul õpetaja isikust ning tema pedagoogilisest ettevalmistusest. Järgnevalt vaatlen lähemalt õpetaja rolli religioossete tegevuste kontekstis alushariduses.

Lasteaiaaegsed lapsed on väga vastuvõtlikud õpetaja reaktsioonidele, jättes lapse küsimusele vastamata, võib õpetaja anda mõista, et teema on tabu, mis ei sobi arutlemiseks (Kuusisto & Lamminmäki-Vartia 2012). Õpetaja võime ennast reflekteerida on sel puhul oluline oskus, et märgata, kuidas ta mingile teemale või lapse küsimusele reageerib. Kui parajasti esitatud küsimusele vastust ei tea, tuleb seda ausalt lapsele öelda ning leppida kokku, et õpetaja otsib vastuse ning vastab lapse küsimusele hiljem. Täiskasvanu vastutus on oma lubadust ka pidada.

Lasteaia roll religioossete teemadega tegelemisel on anda lastele arusaam ja sõnavara, et nad suudaksid rääkida ja mõista usunditega seotud temaatikat. See on oluline baas kõikidele lastele olenemata religioosest kuuluvusest (Kuusisto & Lamminmäki-Vartia 2012). Erinevuste, sealhulgas religioossete erinevuste tundmaõppimine lasteaia

kontekstis peaks olema koolieelse lasteasutuse õpetajaks õppivate üliõpilaste õppekavas võtmetähtsusega õppeaine (Stockinger 2018, 215). Siinses töös olen ka eelnevalt välja toonud, et Eesti kontekstis on üliõpilaste õppekavades teemat puudutatud väga vähe. Norras läbi viidud uuringust tuli samuti välja, et ka seal lasteaiad pigem ei tegele religioossete teemadega (kuigi võrreldes Eestiga on erinevate rühmas esinevate religioonide tutvustamine Norra lasteaia riiklikus õppekavas kirjas), sest õpetajate ebakindluse tõttu pigem loobutakse teemaga tegelemisest (Hovdelien & Sødal 2022). Seega oletan, et kui Eestis tulevaste lasteaiaõpetajate õppekavades oleks erinevustega, sealhulgas maailmavaatelistel erinevustega tegelevad õppeained suuremahulisemalt sees, oleks ilmselt ka õpetajate enesekindlus religioossete teemadega lasteaias tegelemisel suurem. Samuti mängib olulist rolli kolleegide toetus ja omavahelise kogemuse jagamine.

Kõik haridusasutused, kaasa arvatud lasteaiad, on õppivad organisatsioonid, sõltudes oma liikmete valmisolekust, millised muutused ja arengud on võimalikud. Kogu organisatsioonis on soovitatav avatult suhelda religioossetest erinevustest, see annab võimaluse õppida õpetajal tundma nii ennast, lapsi kui ka teisi religioone ning muuta lasteaia sisekultuuri tugevamaks ja ühtsemaks (Stockinger 2018, 177). Arvan, et eelnev soovitus sobib samuti Eesti lasteaedadele, sest mida avatumalt suhelda asutusesiseselt, seda avatumad on minu arvates töötajad erinevate maailmavaadetega perede lastega tegelemisel.

2. MAGISTRIPROJEKTI TUTVUSTUS

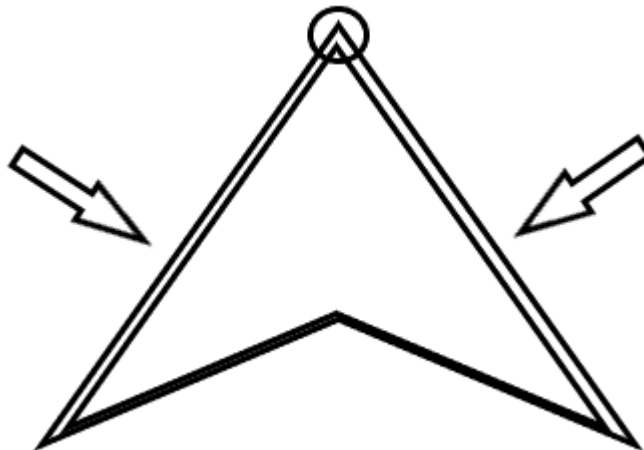
2.1. Ülevaade

Magistrip projekti praktilise osana valmis juhendmaterjal lasteaiaõpetajatele, kus on lühiinfo erinevate maailma suurimate religioonide kohta, nende andmed leidsin STATISTA kodulehelt (Dyvik 2024). Eestis esindatud religioonide andmed sain Statistikaameti kodulehelt, viimase rahvaloenduse alt (Statistikaamet). Juhendmaterjalist leitavad religioonid on hinduism, budism, judaism, kristlus ja islam.

Juhendmaterjal sisaldab pildimaterjali, erinevaid tegevusi ja mängu, mida õpetaja saab koos lastega läbi teha. Raamat on kujundatud A4 formaadis, spiraalköitena, spiraal laiemast servast ning ka tekst laiuti (*landscape*) paigutusega. Sel juhul on võimalik raamatut kolmnurgana püsti sättida ning pilte üle spiraali keerata. Spiraalköide võimaldab raamatut keerata ja pöörata täpselt nii, kuidas parajasti tarvis. Vormiline ülesehitus on koostatud nii nagu on kujutatud joonisel 2, laste poole jääb pilt ning info, mis on mõeldud õpetajale, jääb pildist teisele poole, kust õpetaja seda vajadusel näeb.

Laste poole jääb pilt.

Õpetaja poole jääb abistav tekst.

Joonis 2. Juhendmaterjali kasutamine õppetegevustes.

Pildimaterjali, töölehtede ja raamatu kujundamisel kasutasin arvuti tehisintellekti Image Creator in Bing (<https://www.bing.com/images/create>) ja Canva

kujundusprogrammi (<https://www.canva.com/>) abi. Mõned tööjuhendid ja šabloonid joonistasin ise ning skannisin arvutisse.

Magistrip projekti teooria osas tõin eelnevalt välja, et laps omandab koolieelses eas teadmisi kõige paremini aktiivõppe meetodeid kasutades. Seetõttu valisin oma raamatusse erinevaid toiminguid, mis sobiksid kasutamiseks lõimitud ja igapäevastes tegevustes ning seoksid omavahel kokku erinevaid õppe- ja kasvatustegevuste valdkondi.

Juhendmaterjali alguses on sissejuhatuseks pöördumine lasteaiaõpetajate poole, lühike kirjeldus, kuidas raamatuga töötada. Toetudes erinevatele allikatele (mis on välja toodud juhendmaterjali lõpus) on õpetajatele abistava infona välja toodud kultuuri ja religiooni peamised erinevused ning punktid, mida töös lastega religiooniga tegelemisel oluliseks pidada. Iga religiooni kohta on pildimaterjal, mida lastega vaadelda ja uurida ning tegevused, mida koos teha.

Religioosete teemadega toimetamisel on abiks raamatuga kaasas olevad pabernukkude abil kehastatavad tegelased, kes on lasteaialastega samas vanuses. Lasteaias on religiooniga seotud tegevuste eesmärgiks pigem mõista oma rühmakaaslast, kes võivad olla eri usku, mitte saada religioonide kohta süstemaatilist ülevaadet. Iga usundiga tegelemise alguses valivad lapsed ühe pabernuku, kes nendega koos antud usundi juures toimetab ja seda tutvustab. Pabernukkude kasutamine aitab lastel tegelasega paremini samastuda ning teemat mõista. Külalisele täidetakse isikukaart, mida vajadusel ja soovi korral täiendatakse. Tegelas saab kasutada isikukaardi külge kinnitatuna (takjakinnis) või lahtiselt pabernukuna. Lamineerituna peavad nukud kauem vastu ning neid saab soovi korral anda lastele ka rolli- või vabamängude ajal mängimiseks. Samuti saab soovi korral lamineeritud nukule näiteks taha kirjutada talle valitud nime ning hiljem on võimalik see ära kustutada ja tulevikus uue tegelasena teistsuguse nime valida.

2.2. Juhendmaterjali valmistamise protsess

Juhendmaterjali idee otsimine sai alguse 2023. õppeaasta kevadel, sisu peamise üldplaanini jõudsin suvel, mil valmis ka kondikava juhendmaterjali valmistamiseks. Juhendmaterjali sisuloomega alustasin 2024. õppeaasta alguses. Õppisin andma Image Creator in Bing tehisintellektile pildimaterjali valmistamiseks õigeid viipasid, koostas

tegevuste läbiviimise juhendeid ja õppisin Canva programmi abil koostama täringumängu, töölehti ja mängude juhendeid.

Juhendmaterjali praktiliste tegevuste ettevalmistamise raames viisin läbi lastega kaks tegevust – novembris rääkisime lastega Divali tähistamisest ehk tuledepühast ning meisterdasime laternaid, lugesin lastele ette lühikese jutu sellest, kuidas Divali tähistamine alguse sai. Teise praktilise tegevusena tegin lastega läbi täringumängu mängimise, et aru saada, kas minu mängureeglid on lastele arusaadavad ja kas nende järgi on võimalik mängu mängida. Saadud tagasiside põhjal tegin vajalikud täiendused ja parandused.

Jaanuaris alustasin põhjalikumalt tööd juhendmaterjali sisu ja kujundusega. Koostasime nimekirjad, palju ja mille kohta võiks olla pildimaterjali, et kõikide teemadega tegelemisel oleks enam-vähem võrdne materjali kogus ning tegevuste ja vahendite valik tasakaalus. Veebruaris koondasin suure infomaterjali minu jaoks loogilisse järjekorda ning panin kirja iga usundi peatüki alla, milliseid aktiivõppe tegevusi neis kasutan. Märtsi alguseks paigutasin materjali sellesse järjekorda, nagu see valminud juhendmaterjalis minu arvates pidi olema. Nii sain ülevaate, kas iga teema all on piisavalt ja teistega võrdselt materjale, lugusid ja tegevusi lastele. Märtsi lõpus saatsin laiali kirjad õppejõududele, kel on erialased teadmised juhendmaterjalis kirjeldatud religioonidest, abipalvega üle vaadata minu koostatud materjalid erinevate usundite kohta. Antud tagasiside põhjal muutsin ja täiendasin juhendmaterjalis esitatavat materjali.

2.3. Juhendmaterjali kasutamine

Juhendmaterjali võib kasutada peatükkide ja osade kaupa (näiteks meisterdamistegevused) või algusest ja järjest, olenevalt vajadusest ning soovist. Samuti võib kasutada valiku tegemiseks raamatus olevat täringusiluetti, mille saab paljundada, välja lõigata ning täringuks kleepida. Seda veeretades saab teha valiku, millise religiooniga seotud tegevustega toimetatakse. Kui tuleb pilt, kus on kõikide religioonide sümbolid, valitakse mängulisel teel (näiteks liisusalmi lugemisega) laps, kes teeb valiku. Käsitletud religiooni sümboli uuesti veeretamise puhul: veeretatakse üks kord veel või lepatakse kokku, kas valitakse sümbol täringu paremalt või vasakult küljelt. Raamatut võib vaadelda kogu grupiga, individuaalselt või alagruppides. Erinevad värvipildid võib

lastele soovi korral ka vabategevuses värvimiseks anda. Piltide kasutamisel saab lastelt küsida erinevaid küsimusi, loendada mitmesuguseid elemente ja vaadelda kujundeid ja värvusi. Piltidel kujutatud inimeste puhul saab paluda lastel oletada näiteks nende inimeste emotsioone või fantaseerida, kust pildil olev tegelane tuli, kuhu läheb või mida teeb/tegi.

2.4. Juhendmaterjalist leitavad tegevused ja vahendid, valminud materjali kirjeldus

Kuna eelnevas teooria osas tõin välja, et lasteaias on religioossete teemade käsitlemisel oluline keskenduda laste jaoks tähelepanu äratavatele eripäradele, vaadelda pühasid ja tähtpäevi ning arutleda lastega erinevate lugude üle, siis tegin oma valiku lähtudes lasteaiaaeglaste võimetele vastavatest tegevustest. Jutukesed on lühendatud ja tehtud võimalikult lapsepäraseks, õpetaja võib neid jutustamisel veel lühendada ja vajadusel lihtsamate sõnadega ümber jutustada. Meisterdamiste juhendid on võimalikult lihtsad ja arusaadavad, et õpetaja saaks neid lastele edasi anda ning vajaminevad vahendid tavapärased, mis igas rühmaruumis üldjuhul olemas on (näiteks värvipliiatsid ja -paberid, käärid, liim). Värvimislehed on paljundamiseks, täringumängu saab samuti paljundada ning soovi korral lamineerida. Pildimaterjal on esitatud A4 suuruselt, et oleks piisavalt hästi näha grupitegevusi läbi viies. Hommikuringi salmle on lisatud liigutused, mida õpetaja saab lastega salmi lugedes teha.

Juhendist leiab soovitusi, milliseid mängu proovida, helisid kuulata või mille üle arutleda ja millele tähelepanu pöörata. QR-koodid suunavad kas Youtube või Eesti Rahvusringhäälingu lehtedele, vaatama tähtpäevade tähistamisi, mängu või kuulama helisid.

2.5. Hinnang valminud juhendmaterjalile

Juhendmaterjaliga toimetamine on iga õpetaja enda isiklik vastutus ja võimalus. Proovisin valmistada kompaktse õppematerjali, mida õpetaja saab vajadusel kohe kasutada, ilma lisainfot ja -materjale otsimata. Juhendmaterjalist saab ideaalis valmistada

komplekti, kuhu kuulub spiraalkõites juhendmaterjal, kustutatav marker ning ümbrik lamineeritud pabernukkudega.

Materjali nõrkuseks on kindlasti see, et kogu juhendmaterjal pole tervenisti lasteaiarühmas läbi proovitud. QR-koodide kasutamisel on risk, et videod ja helid kaovad internetist või pole õpetajal tahvelarvutit õppetegevuses kasutamiseks, sest video vaatamise soovi korral jääb telefoniekraan väikeseks. Juhendmaterjali töölehtede kasutamiseks terve rühmaga on vajalik, et õpetajal oleks paljundamise ja/või lamineerimise võimalus. Muidugi tuleb silmas pidada ka seda, et iga religioone tutvustava peatüki alla kuuluks tegelikult palju rohkem infot, loodan, et juhendmaterjalis on edasi antud kõige olulisem info, mis aitab õpetajat, kel puudub igasugune varasem taustateadmine ja kokkupuude erinevate maailmavaadetega rühmas.

Kui vaadelda antud juhendmaterjali sobivust koolieelse lasteasutuse riikliku õppekavaga, siis juhendmaterjal hõlmab kõiki nelja üldoskuste rühma: mängu-, tunnetus- ja õpi-, sotsiaalseid ja enesekohaseid oskuseid. Üldoskuste kujunemist toetatakse erinevate valdkondade sisusid ja tegevusi lõimides (Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava 2008, § 11). Mänguoskused tuleb proovile panna liikumis- ja täringumängus. Mängud suunavad lapsi lahendama nende käigus tekkivaid küsimusi, jõudma kaaslastega kokkuleppele, tundma rõõmu võidust või taluma kaotust. Tunnetus- ja õpioskused arenevad kuulates, uurides, küsimusi esitades, ise katsetades ja meisterdades, lahendades puslesid ja töölehti. Samuti võrreldes ja märgates erinevaid detaile piltidel. Sotsiaalsed oskused arenevad proovides mõista lastele külla tulnud tegelast, innustades ja julgustades lapsi küsima erinevaid küsimusi. Lugude põhjal mõtestab laps, milline on hea ja halb käitumine. Arutelud suunavad lapsi mõtlema, kuidas on mingisugustes olukordades sobiv käituda, millised võivad olla ebasobiva käitumise tagajärjed, areneb emotsioonide reguleerimise oskus.

Samuti arenevad sotsiaalse käitumise baasoskused: kuulamis- ja vestlemisoskus, tänamine, abi küsimine, tundlikkus kaaslaste tunnete suhtes, empaatia ja sümpaatia, hoolivus looduse ja loomade suhtes. Juhendmaterjali abil saab suunata lapsi mõistma, et inimesed võivad olla erinevad. Lastele edastatav info on lapsepärane ja seotud lapsi ümbritseva igapäevaeluga suunates samas lapsi tegevustes kasutama õigeid töövõtteid (võltimine, kääridega löikamine, õige pliiatsihoid). Juhendmaterjal kirjeldab õppematerjali rakendamise pedagoogilisi võimalusi.

KOKKUVÕTE

Käesoleva magistriprojekti raames koostasin juhendmaterjali “Jamal ja Arina käivad meie lasteaias ehk kuidas toimetada lasteaias erinevate religioonidega. Praktiline juhendmaterjal lasteaiaõpetajatele”, mis toetab õpetajat vajadusel rühmas erinevate maailmavaadetega tegelemisel lasteaia kontekstis.

Juhendmaterjal koosneb erinevatest alapeatükkidest, sisaldades juhendit, kuidas raamatut kasutada ning mida töös lastega erinevate usunditega tegelemisel tähele panna. Põhisisu koosneb viie religiooni – budismi, hinduismi, judaismi, islami ja kristluse alapeatükkidest, kuhu on lisatud pilte, lugusid ja ideid õpetajale, mida lastega antud teemaga seondult ette võtta. Magistriprojekti väärtuseks on minu arvates see, et materjal on kompaktne ja õpetaja saab seda kohe kasutada. Loodud abivahendid ja ülesanded lähtuvad koolieelses eas laste õppe- ja kasvatustegevuste eripärast. Jutud on tehtud võimalikult lapsepäraseks, õpetaja võib neid vajadusel veelgi lühendada või lihtsamate sõnadega ümber jutustada. Lastele tulevad külla nukud, kellele nad saavad ise nimed panna ja kes neid erinevate usunditega tutvavaks teevad. Lisatud on meisterdamise ja mängude ideid, mida õpetaja saab lastega teha nii individuaalselt kui ka alagruppides.

Tulevikus võiks minu arvates igas Eesti lasteaias olla üks valmiskujul juhendmaterjali komplekt, et vajadusel saaksid õpetajad seda abistava õppevahendina kasutada.

KASUTATUD KIRJANDUS

- Banks, A. James.** 2004. *Handbook of research on multicultural education* (2nd ed.). Edited by James A. Banks and Cherry A. McGee Banks. San Francisco: Jossey-Bass.
- Biesinger, Albert; Schweitzer, Friedrich.** 2020. *Religionspädagogik in der Kita. Kompetenzen für pädagogische Fachkräfte*. Freiburg am Breisgau: Verlag Herder GmbH.
- Dyvik, H. Einar.** 2024. Share of global population affiliated with major religious groups in 2022, by religion. - STATISTA. <https://www.statista.com/statistics/374704/share-of-global-population-by-religion/>. Vaadatud 12.12.2024.
- Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet ja Euroopa Nõukogu.** 2016. *Lapse õigusi käsitleva Euroopa õiguse käsiraamat*. Luxembourg: Euroopa Liidu Väljaannete Talitus.
- Euroopa Liidu põhiõiguste harta, artikkel 14.** 2016. *Euroopa Liidu Teataja*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/HTML/?uri=CELEX:12012P/TXT&from=ET#d1e274-393-1>. Vaadatud 22.11.2024.
- Hovdelien, Olav.** 2013. A values base for the Norwegian kindergarten: common ground across cultural affiliations? – *Journal of Moral Education*, 102–113. doi:<http://dx.doi.org/10.1080/03057240.2012.752722>.
- Hovdelien, Olav; Sødal, Helje Kringlebotn.** 2022. Religious Education in Secularist Kindergartens? Pedagogical Leaders on Religion in Norwegian ECEC. – *Religions*, 13(3), 202. doi:<https://doi.org/10.3390/rel13030202>.
- Hull, John.** 1991. *The Bloomsbury Reader in Religion and Childhood*. Edited by Stephen G. Parker; Susan B. Ridgely and Anna Strhan. London: Bloomsbury Publishing.
- Jürimäe, Maria; Mihkelsoo, Imbi; Nummert, Mari-Liis.** 2018. *Käsiraamat. Avatud algus: valik retsepte mitmekultuurilise lasteaija kujundamiseks*. Eesti Pagulasabi ja Tartu Ülikooli eetikakeskus.
- Kala, Heda.** 2009. Uuendatud riiklik õppekava. – *Õppe- ja kasvatustegevuse korraldus*. Toimetaja Ene Kulderknap. Tallinn: Kirjastus Studium, 5–16.

- Komp, Kadi.** 2017. *Koolieelsete lasteasutuste pedagoogide valmisolek mitmekultuuriliseks alushariduseks. Magistritöö.* Tallinn: Tallinna Ülikool.
- Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava.** 2008. *Riigi Teataja*, 18.09.1999. <https://www.riigiteataja.ee/akt/12970917> . Vaadatud 13.10.2024.
- Koolieelse lasteasutuse seadus.** 1999. *Riigi Teataja*, 18.09.1999. <https://www.riigiteataja.ee/akt/22444>. Vaadatud 14.10.2024.
- Kuusisto, Arniika; Lamminmäki-Vartia, Silja.** 2012. Moral Foundation of the Kindergarten Teacher's Educational Approach: Self-Reflection Facilitated Educator Response to Pluralism in Educational Context. – *Education Research International*. doi:DOI: 10.1155/2012/303565.
- Märka, Monika; Kuuspalu, Kai; Soll, Maie.** 2009. Erinevad keele- ja kultuurirühmad. – *Õppe- ja kasvatustegevuse korraldus*. Toimetaja Ene Kulderknup. Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus. Tallinn: Kirjastus Studium, 43–51.
- Mihhailova, Ülle.** 2018. *Eri kultuuridest lastevanemate arvamused koolieelse lasteasutuse õpetaja professionaalsusest. Magistritöö.* Tallinn: Tallinna Ülikool.
- Multikultuurse hariduse juhend.** (s.d.). <https://euroopanoored.eu/opimaterjalid/kasiraamatud/multikultuurse-hariduse-juhend/>. Vaadatud 12.05.2024.
- Nugin, Kristiina; Õun, Tiia.** 2017. Õppe- ja kasvatustegevus koolieelses lasteasutuses. – *Õppe- ja kasvatustegevus lasteaias*. Koostajad Kristina Nugin ja Tiia Õun. Tartu: AS Atlex, 191–200.
- Peterson, Tiina.** 2009. Koolieelse lasteasutuse õppe- ja kasvatustegevuse korraldamine. – *Õppe- ja kasvatustegevuse korraldus*. Toimetaja Ene Kulderknup. Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus. Tallinn: Kirjastus Studium, 16–28.
- Peterson, Tiina.** 2017. Koolieelse lasteasutuse õpetaja professionaalsus. – *Õppe- ja kasvatustegevus lasteaias*. Koostajad Kristina Nugin ja Tiia Õun. Tartu: AS Atlex, 306–318.
- Prescott, Georgia.** 2015. *Teaching Religious Education Creatively*. Edited by Sally Elton-Chalcraft. New York: Routledge Taylor & Francis Group, 35–51.
- Ristiniemi, Jari.** 2022. The interaction of Religion and Culture as a Basis for Religious Education in Early Childhood Education: An Integrative/Integral Approach. – *The Routledge International Handbook of the Place of Religion in Early Childhood*

- Education and Care*. Edited by Arniika Kuusisto. New York: Routledge Taylor & Francis Group, 34–47.
- Schweitzer**, Friedrich. 2024. *Eine Kita für alle Religionen. Neue Impulse für die Elementarpädagogik*. Freiburg im Breisgau: Verlag Herder GmbH.
- Statistikaamet**. 2022. *Rahvaloendus 2021: Rahvastiku demograafilised ja etnokultuurilised näitajad*.
https://andmed.stat.ee/et/stat/rahvaloendus__rel2021__rahvastiku-demograafilised-ja-etno-kultuurilised-naitajad__usk/RL21451/table/tableViewLayout2. Vaadatud 23.11.2024.
- Stockinger**, Helena. 2018. *Dealing with religious difference in kindergarten. An ethnographic study in religiously affiliated institutions*. Münster: Waxmann Verlag GmbH.
- Tallinna Ülikool**. 2024. *Mitmekultuuriline ja -keeleline õpikeskkond*. Haridusteaduste instituut. <https://ois2.tlu.ee/tluois/aine/KAI6026.HR>. Vaadatud 23.11.2024.
- Tambets**, Kristiin. 2016. *Lasteaiaõpetajate hinnangud oma valmisolekule töötada mitmekultuurilises kasvukeskkonnas*. Magistritöö. Tallinn: Tallinna Ülikool.
- Tartu Ülikool**. 2024. *Muukeelne laps lasteaias*. Haridusteaduste Instituut. <https://ois2.ut.ee/#/courses/SHHI.02.043/details>. Vaadatud 23.11.2024.
- Tuuling**, Lehte. 2008. *Õppimine ja õpetamine koolieelses eas*. Toimetaja Eve Kikas. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 182–192.
- Tuuling**, Lehte. 2017. Mitmekultuuriline kasvatus alushariduses. – *Õppe- ja kasvatustegevus lasteaias*. Koostajad Kristina Nugin ja Tiia Õun. Tartu: AS Atlex, 95–109.
- Zoller**, Eva. 2008. *Väikesed filosoofid*. Tallinn: Ilo.

Jamal and Arina go to our kindergarten, or how to manage different religions in a kindergarten: A practical guide for teachers.

SUMMARY

Within the framework of this Master's project, I have crafted a guide to support kindergarten teachers who may encounter children from different religious backgrounds in their regular classes.

Theses from the University of Tartu and Tallinn University have shown that kindergarten teachers lack the knowledge and resources they need for day-to-day work with children from different cultural and religious backgrounds. To my knowledge, there are no materials on religions which are specifically aimed at kindergarten teachers in Estonia for use in educational and developmental activities with the children in their classes. In compiling practical teaching and guidance materials for such teachers, I am seeking to support educators in their everyday teaching and educational activities with children from different religious backgrounds by incorporating ideas for games, crafting and shared activities, but also by creating an understanding, supportive and respectful psychosocial environment in the kindergarten classroom.

My Master's project consists of two parts: a theoretical part; and a practical part, which is the guide for the kindergarten teachers. The theoretical part is further divided into two main chapters: the theoretical framework of the project; and an introduction to the Master's project itself. Said section focuses on the question: On what principles are children in early childhood education moulded to live in a multi-faith world? The main reason this question needs to be explored is because it is often in kindergarten that children and parents first encounter different religions and cultures. To avoid differing perceptions and prejudices and to simplify the work of multicultural kindergarten classes, it is important to explain the basics of religions to kindergarten children in an age-appropriate manner. The key theoretical foundation for my thesis was James A. Banks' 2004 model of multicultural education, which describes how to deal with religious themes in the context of kindergarten using five equal components. The subchapters of the theoretical framework not only provide a general overview but include a more specific description of the content of teaching and educational activities, the creation of

knowledge, reducing prejudice, empowering school culture and equity pedagogy. The second main chapter is an introduction to the Master's project itself and features an overview of the practical part of the project, the process of creating the guidance materials, a description on how to use the guide and subchapters detailing the activities and resources included therein.

As a practical teaching and guidance resource, a book was created for use in kindergarten education activities. Said book provides teachers with general information on working with children from families with different worldviews (Hinduism, Buddhism, Judaism, Christianity and Islam) within the kindergarten setting. It includes a variety of hands-on learning ideas, crafting projects and games in which teachers can involve all of the children. The book can be used with the whole class, in smaller groups or for individual activities. The activities included in the book were based on the developmental characteristics, skills and capabilities of preschool-aged children. The stories used were shortened and made as child-friendly as possible, while the instructions are as easy to understand as possible, and the resources needed are those usually available in every kindergarten classroom (e.g. crayons, paper, scissors and glue).

The value of this Master's project lies in the fact that the material is compact and can be used immediately by kindergarten teachers. I believe that in the future, every kindergarten teacher in Estonia should have a copy of this guide on hand so as to be able to use it as a helpful resource whenever needed.

Annotatsioon

Märksõnad: lasteaed, eelkool, usundiõpetus, õppematerjal

Magistriprojekti raames valmis lasteaia õppe- ja kasvatustegevustes kasutatav juhendmaterjal, millest saab lasteaiaõpetaja üldinfo religioossete teemadega tegelemisel lasteaia kontekstis. Projekti teoreetiline osa tegeleb küsimusega: mis põhimõtetest lähtuvalt valmistatakse alushariduses ette lapsi elama mitmeusulises maailmas? Peamise teoreetilise põhjana on töös kasutusel James A. Banksi mitmekultuurilise hariduse mudel. Teoreetilise raamistuse alapeatükid sisaldavad lisaks üldisele kirjeldusele õppe- ja kasvatustegevuste sisu, teadmiste loomet, eelarvamuste vähendamist, võimestavat koolikultuuri ja õigluspedagoogikat. Praktilise osana valminud raamatust saab õpetaja üldinfo erinevate usundite (hinduism, budism, judaism, kristlus ja islam) kohta ning ideid, meisterduste ja mängude juhendeid, mida lastega koos teha. Materjal on kompaktne ja rühmaruumis vajadusel koheselt kasutatav.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Raigi Tameri _____ ,
(autori nimi)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose
“Jamal ja Arina käivad meie lasteaias ehk kuidas toimetada lasteaias ,
erinevate religioonidega. Praktiline juhendmaterjal lasteaiaõpetajatele”

(lõputöö pealkiri)

mille juhendaja(d) on Olga Schihalejev dr. theol. _____ ,
(juhendaja nimi)

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada Tartu Ülikooli digitaalarhiivi kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;

2. annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;
3. olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;
4. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Raigi Tameri

02.05.2025

**Jamal ja Arina käivad meie lasteaias
ehk kuidas toimetada lasteaias erinevate
religioonidega**

Praktiline juhendmaterjal lasteaiaõpetajale

**Raigi Tameri
Tartu 2025**

Sisukord

Kuidas selle raamatuga toimetada?	3
Mida oluliseks pidada?	4
Hinduism	5
Budism	21
Judaism	33
Kristlus	49
Islam	63
Hommikuringi luuletus	79
Täringute šabloonid	81
Täringumäng	83
Isikukaartidega kasutatavad pabernukud	85
Raamatu koostamisel kasutatud materjalid	95

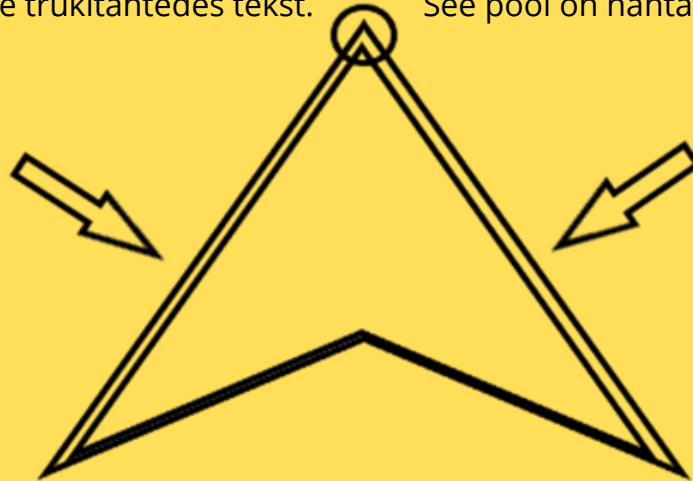
Kuidas selle raamatuga toimetada?

Raamatut võib kasutada peatükkide ja osade kaupa või ka algusest ja järjest, olenevalt vajadusest ja soovist. Samuti võib kasutada valiku tegemiseks raamatu lõpus olevat täringusiluetti, mida saab paljundada ning täringuks lõigata ja kleepida. Seda veeretades saab soovi korral teha valiku, millist religiooni tegevuses käsitletakse.

Tegutsedes lastega, saab raamatu asetada kolmnurkselt nii, et laste poole on pilt ja lühike tekst trükitähtedes (kes oskavad juba lugeda, saavad seda teha). Õpetaja poole jääval lehel on abistav info kirjatähtedes.

See pool on nähtav lastele, siin on lihtne trükitähtedes tekst.

See pool on nähtav õpetajale, siin on kirjatähtedes õpetajat abistav tekst.

Raamatut saab keerata ja pöörata täpselt nii, kuidas parajasti tarvis. Erinevad värvipildid, pusled ja šabloonid on paljundamiseks, et kõik lapsed saaksid vabalt materjalidega tegutseda.

Iga religiooni teema alguses on isikukaart. Lapsed valivad raamatuga kaasasolevatest pabernukkudest ühe, kes tuleb nendega koos antud usundiga tutvuma ja tegevusi tegema. Nukku saab krõpsuga isikukaardi külge kinnitada, hiljem soovi korral kleepemassiga seinalle või stendile kleepida. Lastega koos täidetakse selle nuku kohta isikukaart (kustutatav marker on nukkudega samas ümbrikus). Osa kaardist täidetakse alguses, osa peale antud usundiga tutvumist.

Õpetajale abiks mõeldud info on üldine ja mõeldud lastega vestluse arendamiseks. Mida ja kui palju õpetaja lisainfost kasutab, on lähtuvalt laste vanusest ja huvidest, õpetaja otsustada. Pilte vaadates saab arutleda lastega pildil oleva üle, loendada esemeid, uurida kujundeid ja muud, mida õpetaja soovib, et lapsed piltidel tähele paneksid. Peale iga usundi juurde kuuluvaid tegevusi on raamatu lõppu lisatud mõningaid materjale, millega saab toimetada kõikide religioonidega seondult.

Mida oluliseks pidada?

- Enne religioone puudutavate teemadega toimetamist teavita vanemaid ja lisa lühike selgitus, miks ja millega seoses ning kuidas erinevatest usunditest lastega räägite (kas teil on teemakohane projekt, tegelete vastavate hoonetega tutvumisega, tutvute maailma erinevate kommete, uskumuste ja tavadega, lastel on tekkinud küsimusi, rühmas on religioosse taustaga lapsi vms).
- Selgitused lastele olgu lihtsad ja arusaadavad.
- Kui rühmas on religioosne laps, võib paluda (muidugi kokkuleppel tema perekonnaga), lapsel oma usuga seotud pühadest ka teistele rääkida. Kui rühmas on lapsi erinevatest religioonidest, võib panna näiteks ürituste seinale ka vastavad usupühad ja neist lastega vestelda. Lapsed mõistavad, et inimesed tähistavad erinevaid pühasid.
- Oluline on õpetaja enda maailmapilt ja taust. Õpetaja suhtumine peab olema neutraalne ja sõbralik kõikide religioonide suhtes. Religioosne õpetaja peab samuti suutma/oskama kõnelda hinnanguvabalt teistest religioonidest.
- Mõnedes religioonides on kindlad keelud, käsud, reeglid ja normid. Väga oluline on sel puhul koostöö õpetaja ja perekonna vahel, et religioossest perest lapsel ei tekiks vastuolu kodu ja lasteaia normide vahel.
- Kui laps ei saa usulistel põhjustel osa võtta teatud lasteaia tegevustest/üritustest, leiab õpetaja koostöös perega lapsele sobiva alternatiivi.

Religiooni ja kultuuri peamised erinevused

- Kultuurist ja religioonist rääkides kirjeldatakse neid sageli ühtsena, kuid siiski on neil ka mõningad erinevused, mida on õpetajana hea teada. Esmalt tuleb tähele panna, et kõik sama kultuuri liikmed ei pruugi praktiseerida sama religiooni ja vastupidi (ehk kõik samast religioonist inimesed ei pruugi olla samast kultuuriruumist).
- Kultuur tähendab laiemas mõistes ühte kultuuriruumi kuuluvate inimeste sotsiaalset käitumist, norme, uskumusi, kunsti, seadusi, kombeid ja harjumusi. Kultuuri antakse edasi põlvkondade kaupa, igapäevaste kommete ja traditsioonide abil, samuti keele, muusika, tantsu, kunsti ja kirjanduse abil. Kultuuri mõiste alla kuuluvad ka kirjutamata reeglid ja üldised moraalinormid, väärtused, mis juhivad ühiskonnas käitumist. Kultuur tuleneb inimeste sotsiaalsest suhtlusest ja arengust. Kultuur on tavaliselt omane mingile kindlale geograafilisele piirkonnale või etnilisele rühmale. Kultuur kujundab sotsiaalset sidusust ja traditsioonide järjepidevust põlvkonniti.
- Religioon on aga üldises mõistes uskumuste, tegevuste ja tavade süsteem, mis on seotud teatud printsibi, kõrgema jõu ning ühte või mitmesse jumalusse uskumisega. Religioonidele on iseloomulikud kindlad tegevused ja struktureeritud praktikad, nagu näiteks palvetamine või jumalateenistused.
- Mõnele religioonidele on omane pühade tekstide (püha raamatu või pühakirja) olemasolu, samuti kindlad suunised, kuidas antud religiooni järgijad peavad käituma. Religioonid ei tunne riigipiire, ühe religioosse kogukonna moodustavad sama usku jagavad inimesed. Religiooni alla kuuluvad peamiselt vaimsed uskumised ja tavad. Religioon on universaalne tema uskujale. Religioon annab tema uskujale arusaamise olemasolu mõistmiseks, on moraalseks toeks ja loob ühenduse jumalikuga/kõrgema jõuga.

ISIKUKAART (HINDUIISM)

NIMI:

SUGU:

VANUS:

LEMMIKSÖÖK:

LEMMIKMÄNGUASI:

PEREKOND:

MILLISEID TÄHTPÄEVI TA TÄHISTAB:

MIDA TEMA KOHTA TEADA SAIME:

ISIKUKAART

RELIGIOON: isikukaartidel on religioon juba kirjas, seega valitud nukk saab selle religiooni esindajaks.

SUGU: poiss või tüdruk, valida erinevate pabernukkude seast või loosida, kui rühm ei saa kokkulepet, millist tegelast valida.

NIMI: mõelge lastega koos nimi.

Õpetaja võib vajadusel/soovi korral pakkuda valikust hinduismiga seonduvaid nimesid poistele: Arjun, Azad, Bipin, Samir, Daanish, Farhan, Khalid, Parvez ja tüdrukutele: Aaina, Laila, Maya, Amena, Bahaar, Farah, Gauhar, Geetha.

VANUS: lapsed pakuvad

LEMMIKSÖÖK: lapsed pakuvad

LEMMIKMÄNGUASI: lapsed pakuvad

PEREKOND: lapsed pakuvad

Peale teemaga tutvumist täidetakse koos lastega:

MILLISEID TÄHTPÄEVI TA TÄHISTAB: mis lastele meelde jäi?

MIDA TEMA KOHTA VEEL TEADA SAIME: kas lastele jäi meelde nt pühakoja nimi või mis seostub selle lapsega? Kas nad tahaksid midagi eelnevalt nimetatust muuta?

TEMPEL

Abiks õpetajale vestluses lastega: **HINDUISM**

HINDUISMI võib mõneti olla keeruline mõista, sest see pole rajatud mingi konkreetse indiviidi õpetusel, ei ole üht suurt püha raamatut ega keskset suuremat religioosset õpetust. Hinduism hõlmab paljusid usulisi veendumusi ja tavasid. Hindude uskumuse kohaselt on inimeste hinged igavesed, usutakse taassündi, ka seda, et inimene võib uuesti sündida ka loomana ning seetõttu enamasti ei söö hinduismi praktiseerijad liha. Dharmaks nimetatakse hinduismis seda, mis hõlmab endas pühasid seadusi. Need kirjeldavad soovitavaid käitumisnorme (ausus, õiglus, heategevus, enesekontroll, halastus, kasinus, isetus ja teiste teenimine). Karma on hinduismis põhjuse ja tagajärje mõiste. Hindud usuvad, et inimese tulevik sõltub alati mineviku ja oleviku tegudest.

SÜMBOLID: Pranava „Om“ (pildil templi kõrval olev sümbol), pärimuse kohaselt tähendab see esimest heli, mida universumis kuuldi. Sel on erinevad tähendused, näiteks peetakse seda kõrgeimaks mõisteks tähistamaks Jumalat, seda peetakse mantratest kõige pühamaks ning ka ülima reaalsuse ja teadvuse sümboliks.

PÜHAKIRJAD/RAAMATUD: pole otseselt ühte suurt pühakirja, pühad tekstid jagatakse kahte rühma šruti – see mida on kuulnud (jumalalt) ja see mida mäletatakse, traditsioon ehk smriti.

ERILINE HOONE: tempel, nimetatakse ka mandiriks, enamasti on tempel pühendatud konkreetsele jumalusele. Kindlaid jumalateenistuse aegu pole, hindud võivad templeid külastada igal neile sobival ajal. Naised katavad oma pea enne sisenemist austuse märgiks ning enne sisenemist võetakse alati jalanõud jalast. Hindud tulevad templisse oma jumalaid austama ning toovad neile lilli või riisi. Templi torn sümboliseerib maailma, vaimset ja kosmilist korda, selle pokaalikujuline torni katus/ots tähistab jumalate ja inimeste maailma kohtumist.

SHRI SWAMINARAYANI TEMPEL

PÜHAD: divali (ka diwali), holi ja dassehra on aasta suurimad pühad.

Divali on tuledepüha, mida tähistatakse oktoobris või novembris. Oluliseks tegevuseks on paljude lampide süütamine nii kodus kui väljas.

Holi on kevade tervitamise püha, seda tähistatakse täiskuu ajal, kevade alguses (veebruar-märts). Holi eelõhtul süüdatakse suur lõke, kohalolijad kõnnivad selle ümber ühe tiiru ja teevad tuhaga endale otsaette triibud, nii pidavat tulev aasta olema õnnelik. Sellel tähtpäeval tehakse nalja, visatakse üksteist värvilise pulbri ja veega. Õhtul on paraad ja ilutulestik, soovitakse häid soove ja vahetatakse maiustusi.

Dassehra pühaga tähistatakse headuse võitu kurjuse üle.

LISAKS:

- Lehmad on hinduismis pühad loomad. Nad liiguvad näiteks Indias vabalt ringi ja nende eest hoolitsetakse, neile ei tehta liiga.
- Kasutatakse mandalaid, mandala sümboliseerib universumi. Mandalad on erinevatest geomeetrilistest kujunditest moodustatud pildid. Sõna ise tähendab tõlgituna ringi. Samuti kasutatakse rangolisid, mis on välimuselt mandalatega sarnased, kuid nende eesmärk on kutsuda oma koju jumalanna Lakšmid, kes on rikkuse ja õnne jumalanna. Usutakse, et ilma puhta ukseesise ja rangolita on majapidamises ebaõnn.
- Maaailma suurim hinduistlik tempel väljaspool Indiat asub Suurbritannias Londonis ja kannab nime Shri Swaminarayani tempel (pildil).

GA NEŠA

GANEŠA on hinduismi lastejuttudes üks populaarsemaid jumalusi, seda tema hea iseloomu ja elevandipeaga välimuse poolest.

ÜHEL PÄEVAL MÄNGIS GANEŠA OMA NOOREMA VENNAGA. NAD LEIDSID ERITI KÜPSE JA MAITSVA PUUVILJA. AGA KUNA NAD MÕLEMAD ARMASTASID VÄGA SEDA PUUVILJA, SIIS EI OLNUD NAD NÕUS SEDA POOLEKS TEGEMA. SELLEPEALE ÜTLESID NENDE VANEMAD ISAND ŠIVA JA PARVATI, ET SEE LASTEST, KES ESIMESENA TEEB KOLM RINGI ÜMBER MAAILMA, SAAB PUUVILJA ENDALE. GANEŠA VEND RONIS RUTTU OMA PAABULINNU SELGA JA ASUS TEELE. GANEŠA OLI NATUKE MURES, SEST TEMA SÕIDURIISTAKS OLI VÄIKE RATSABIIR JA TA ISE POLNUD KA JUST KÕIGE KERGEM RATSANIK. ÄKKI TULI TALLE AGA HEA MÕTE NING TA PALUS VANEMATELT LUBA TEHA KOLM TIIRU ÜMBER NENDE, SEST TEMA JAKS OLID TA VANEMAD NII TÄHTSAD NAGU KOGU MAAILM. NIIMOODI SAIGI GANEŠA PUUVILJA ENDALE.

Idee tegevuseks: arutleda/filosoferida lastega: miks seda lugu jutustatakse? Mis võiks olla selle loo mõte või õpetus? Mida see lugu tähendab?

DIVALI TULEDEPÜHA

LEGEND DIVALIST

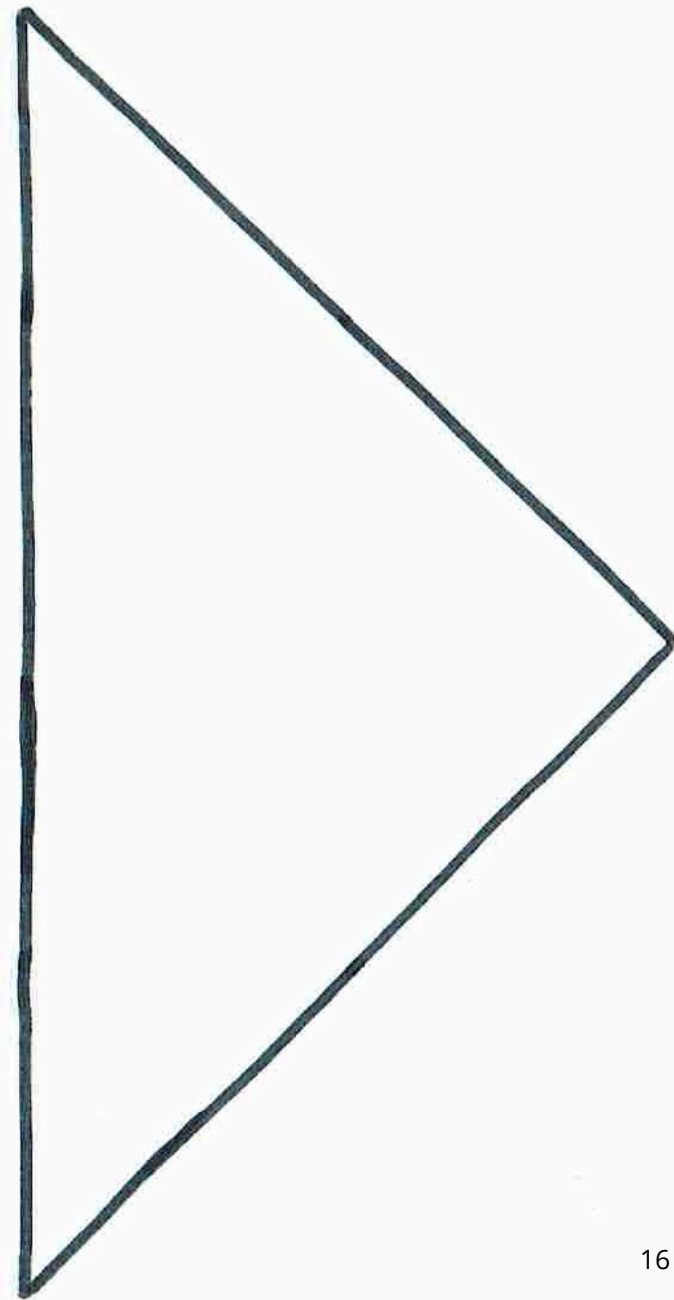
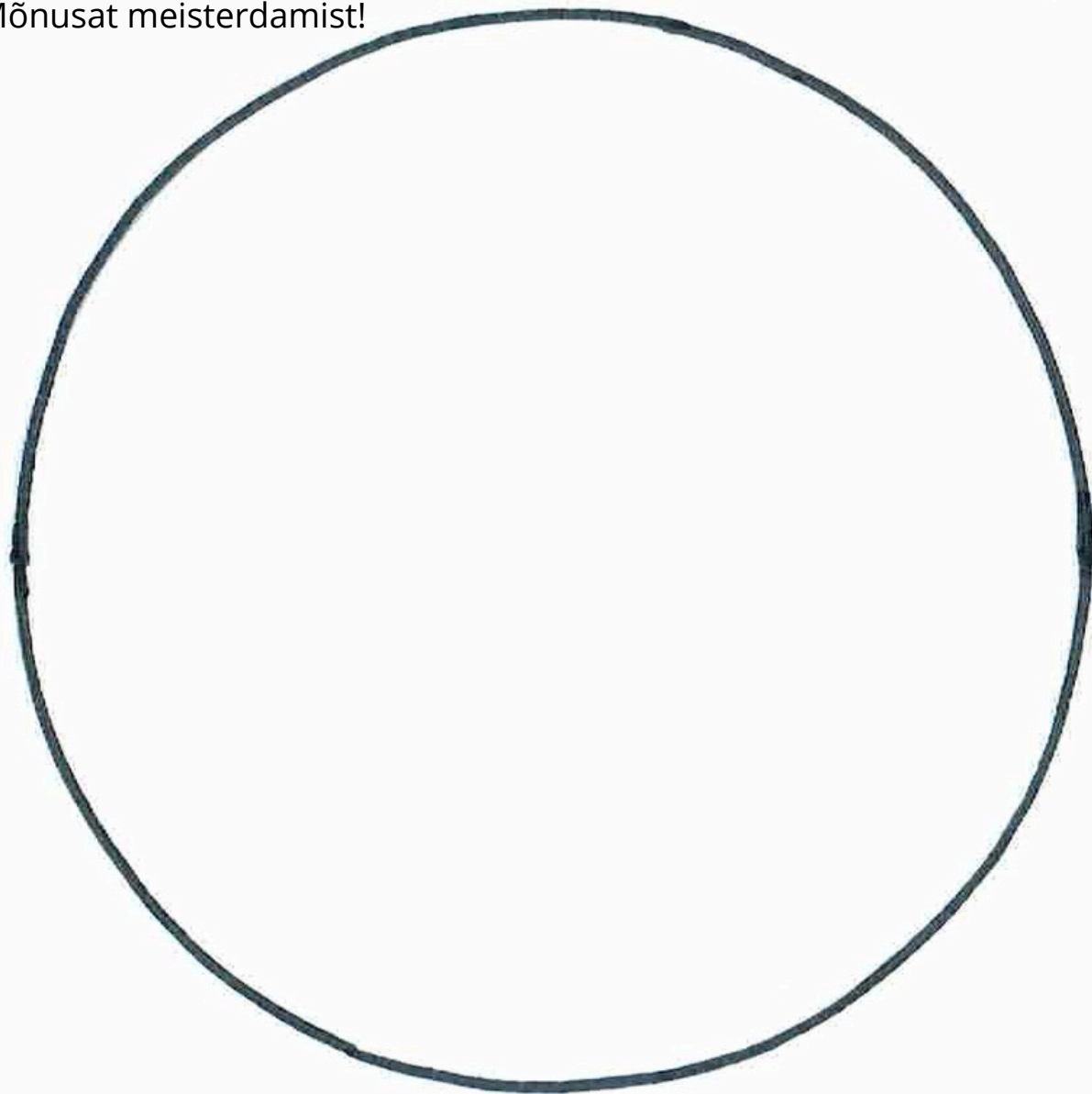
AMMU AEGA TAGASI ELAS ÜKS PRINTS. TEMA NIMI OLİ RAMA. KÕIK INIMESED ARMASTASID PRINTSI, SEST TA OLİ HEA JA LAHKE. ÜHEL PÄEVAL AGA SAATIS KURI KASUEMA TA KUNINGRIIGIST MINEMA. RAMA LÄKS KOOS OMA NAISE JA VENNAGA METSA ELAMA. METSAS OLİ NEIL VÄGA RASKE. ÜHEL PÄEVAL RÖÖVIS KURI KUNINGAS PRINTSI NAISE, KUID AHVIJUMAL HANUMANI ABIGA PÄÄSTIS RAMA OMA NAISE. KUI MÖÖDUNUD OLİ 14 AASTAT, LÄKSID NAD TAGASI OMA KUNINGRIIKI. INIMESED OLID NENDE TAGASITULEKU ÜLE VÄGA RÕÕMSAD. NAD KAUNISTASID KOGU RIIGI TULUKESTE, LATERNATE JA LILLEDEGA. PRINTSI KOJUTULEKUT TÄHISTATI MAIUSTUSTE, LAULUDE JA TANTSUGA. SELLEST PÄEVAST ALATES PEETAKSE DIVALI TULEDEPÜHA IGAL AASTAL. TÄHISTATAKSE HEADUSE VÕITU KURJUSE ÜLE EHK VALGUSE VÕITU PIMEDUSE ÜLE.

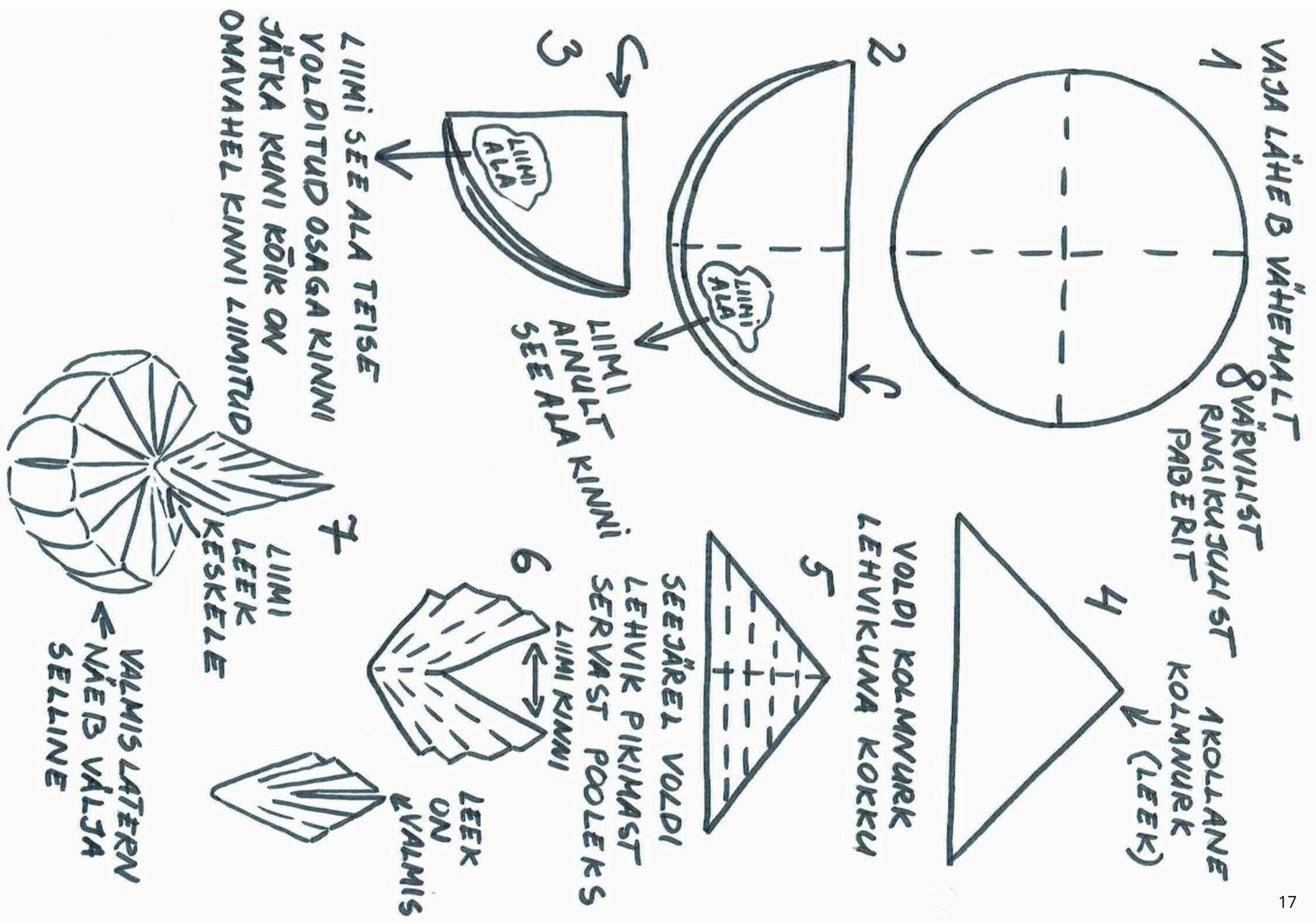

DIVALI LATERNA MEISTERDAMINE

Järgmiselt kahelt lehelt leiad Divali laterna meisterdamise juhendi ja šabloonid. Meisterdamiseks läheb vaja värvilisi pabereid, liimi, kääre ja harilikku pliiatsit šabloonide joonistamiseks. Värvilisi ringe tuleb välja lõigata vähemalt kaheksa, et latern jääks ilus ümmargune. Kui on soov teha triibulisi laternaide, tuleb hiljem eri värvid vaheldumisi kokku liimida.

Mõnusat meisterdamist!

ISIKUKAART (BUDISM)

NIMI: SUGU:

VANUS:

LEMMIKSÖÖK:

LEMMIKMÄNGUASI:

PEREKOND:

MILLISEID TÄHTPÄEVI TA TÄHISTAB:

MIDA TEMA KOHTA TEADA SAIME:

ISIKUKAART

RELIGIOON: isikukaartidel on religioon juba kirjas, seega saab valitud nukk selle religiooni esindajaks.

SUGU: poiss või tüdruk, valida erinevate pabernukkude seast või loosida, kui rühm ei saa kokkulepet, millist tegelast valida.

NIMI: mõelge lastega koos nimi.

Õpetaja võib vajadusel/soovi korral pakkuda valikust budismiga seonduvaid nimesid poistele: Anzan, Baika, Chimon, Chiko, Eshin, Issan, Jikai, Tathagatha ja tüdrukutele: Achara, Caikong, Daunphen, Haimini, Kannika, Lotus, Madee, Mayra.

VANUS: lapsed pakuvad

LEMMIKSÖÖK: lapsed pakuvad

LEMMIKMÄNGUASI: lapsed pakuvad

PEREKOND: lapsed pakuvad

Peale teemaga tutvumist täidetakse koos lastega:

MILLISEID TÄHTPÄEVI TA TÄHISTAB: mis lastele meelde jäi?

MIDA TEMA KOHTA VEEL TEADA SAIME: kas lastele jäi meelde nt pühakoja nimi või mis seostub selle lapsega? Kas nad tahaksid midagi eelnevalt nimetatust muuta?

TEMPEL

Abiks õpetajale vestluses lastega: **BUDISM**

BUDISMI all mõistetakse Indiast pärit religiooni, mille järgijad elavad Buddha ehk Siddhartha Gautama õpetuste järgi. Budistid usuvad taassündi: kes teeb head ja väldib halba, sel on hea karma ning ta elab peale taassündi paremat elu. Kes teeb halba, see elab peale taassündi kehvemat elu. Kes aga elab budistlike põhimõtete järgi, võib ühel päeval vabaneda taassünniahelast ja sattuda nirvaanasse, mis on lõputu rahu ja kannatustevaba koht. Budistid ei kummarda Buddhat kui jumalat, nad austavad Buddhat kui virgunud olendit. Meditatsioon on budismi keskne praktika. Üldiselt ei ole budismis universaalseid tseremooniaid ja tegevusi, need sõltuvad erinevatest kultuuridest.

SÜMBOLID: dharma ratas ehk seadmuse/õpetuse ratas (pildil templi kõrval olev sümbol), mis tähendab kaheksaosalist teed rahu ehk nirvaanani.

PÜHAKIRJAD/RAAMATUD: tekstide kogu mida nimetatakse Tripitaka või Tipitaka, kutsutakse ka „kolmeks korviks“. Seda seetõttu, et need koosnevad kolmest osast, esimene osa reguleerib kloostrielu, teine osa Buddhale omistatud arutelusid ja kolmas osa sisaldab filosoofia ja psühholoogiaga seotud arutelusid.

ERILINE HOONE: tempel, mida nimetatakse ka vihaara.

PÜHAD: tähtsamad pidustused on uusaastapidu (mis saabub tavaliselt aprillis), Buddha sünnipäev, vihmahooaja algus, munkadele rüüde andmine ning Hiinas ja Jaapanis tähistatav Ulambana festival, mille eesmärk on austada esivanemaid. Buddha sünnipäeva tähistatakse Kagu-Aasias maikuu viimase täiskuu ajal ja 8. aprillil kõikjal mujal maailmas. Tähtsaimaks tegevuseks on Buddha kuju pesemine. Toimub Buddha kujude paraad ning lapsed riietatakse parimatesse rõivastesse, igaüks neist on „väike Buddha“.

LISAKS:

- Budismi ja hinduismi ühine sümbol on lootoseõis, mis budismis sümboliseerib vaimset kasvu ja arengut. Lootoseõied on ka ühed tähtsaimad ohvriannid.
- Paljud budistlikud maad tähistavad uusaastat kuukalendri järgi. Näiteks Vietnamis tähistatakse seda pidustuste ja draakonitantsudega jaanuaris/veebruaries, Sri Lankal, Myanmaris ja Tais tähistatakse uusaastat aprilli keskel.

DHARMA RATAS

Buddha õilis kaheksaosaline tee täielikule vabanemisele:

1. Õige vaade
2. Õige kavatsus
3. Õige kõne
4. Õige tegu
5. Õige eluviis
6. Õige püüdlus
7. Õige järelemõtlemine
8. Õige keskendumine

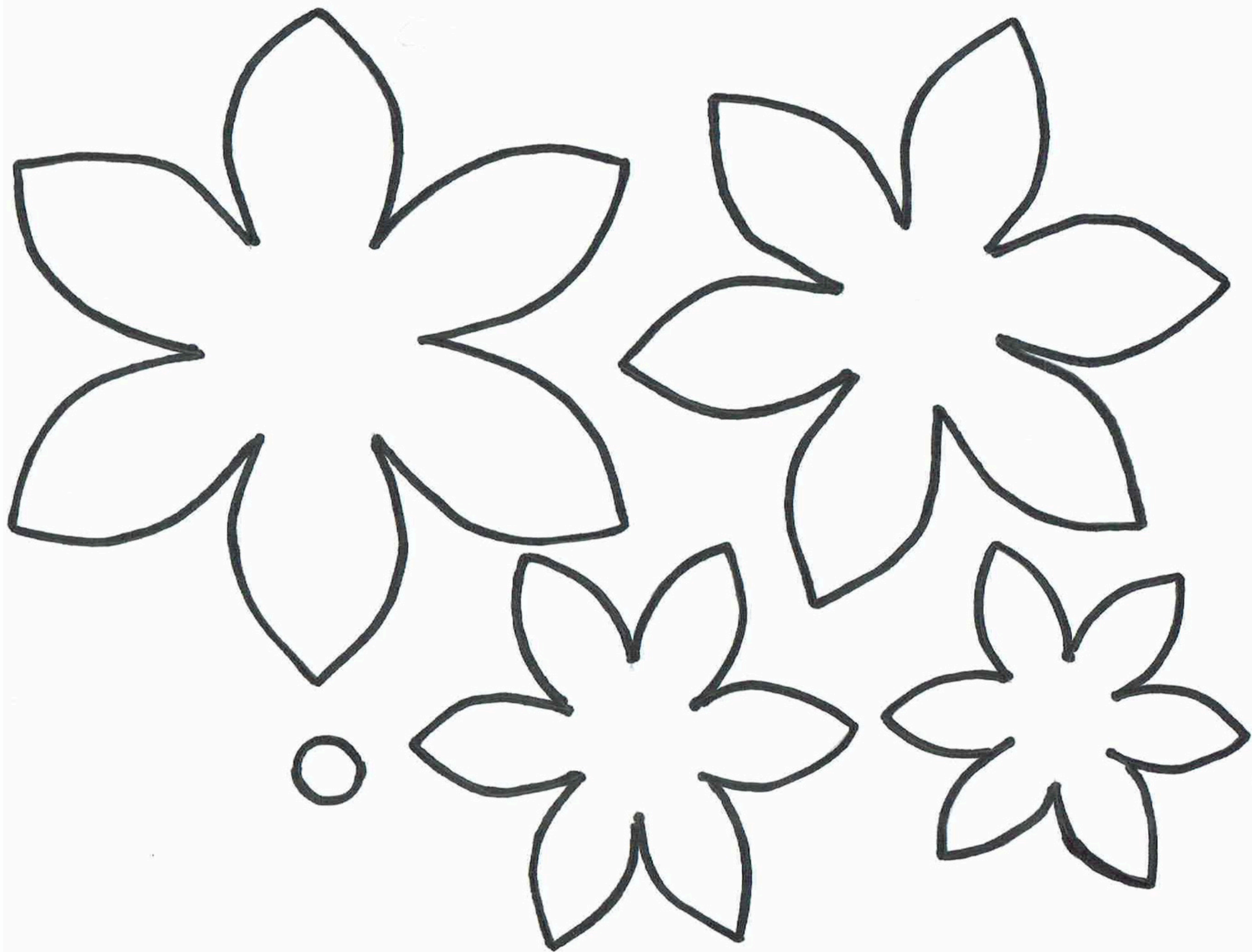
Idee tegevuseks: arutlege/filosofoerige lastega, mida need kaheksa punkti võiksid tähendada, kas mõni laps oskab tuua näiteid enda või teiste käitumisest?

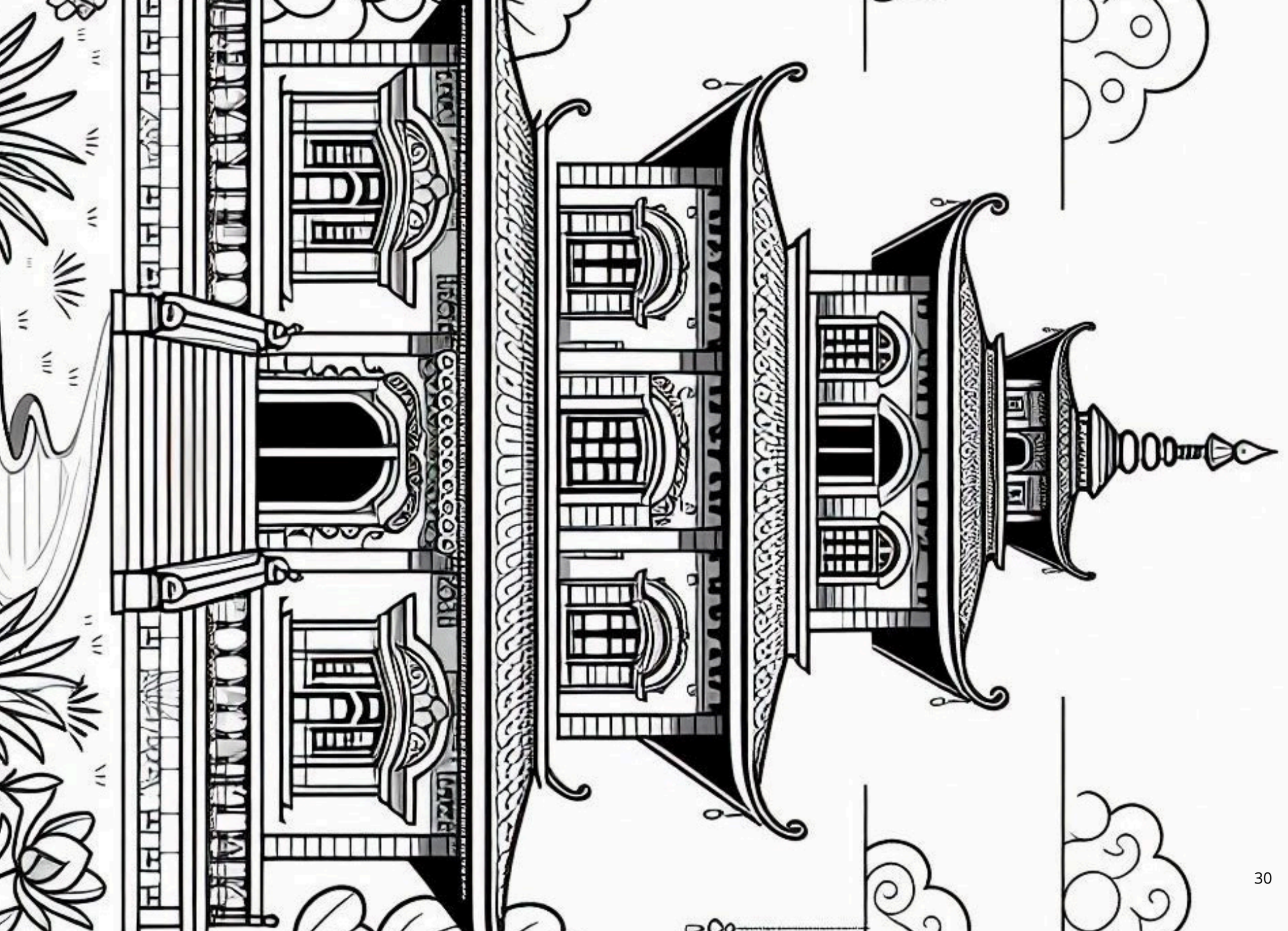

LOOTOSEÕIE MEISTERDAMINE

Järgmiselt leheküljelt leiad lootuseõie meisterdamise šablooni. Meisterdamiseks läheb vaja värvilisi pabereid, kääre, liimi ja harilikku pliiatsit šabloonide joonistamiseks. Kõige suurem šabloon tuleb välja lõigata rohelisest värvipaberist, ülejäänud kolm roosast või sellest värvist, mis parajasti meeldib. Väike ring on lille kollaseks südamikuks. Kui kõik osad on välja lõigatud, rullida pliiatsi abil kõikide kroonlehtede otsi veidi ülespoole. Seejärel liimida kõik osad üksteise peale, kinnitades liimi veidi vaid keskele, lille kihid kleepida nii, et õielehed oleksid vaheldumisi. Kõige viimasena kleepida lillesüdamik. Kui on soovi ja võimalust, võib õied asetada kas peeglile, fooliumpaberile või sinisele värvipaberile, nii jääb mulje, nagu hõljuksid nad veepinnal.

Toredat meisterdamist!

DRAAKONITANTS

Üks paljudest Buddhaga seotud legendidest on selline:

PEALE SEDA KUI BUDDHA SAAVUTAS VALGUSTATUSE, KESTIS KUUS NÄDALAT TIHE JA TUGEVIHVIHMASADU. BUDDHA JÄTKAS OMA MEDITEERIMIST, KUIGI TEDA ÜMBRITSES AINULT VESI. VIHMA TÕTTU TÕUSIS VEETASE RUTTU NING VEEST JÄI VÄLJA VAID BUDDHA PEA. JUST VIIMASEL HETKEL LÄHENES BUDDHALE MADU NIMEGA MUCILINDA. MADU MÄSSIS END ÜMBER BUDDHA KEHA JA KAITSES TEDA SADEMETE EEST. PALJUD INIMESED USUVAD AGA, ET BUDDHAL EI AIDANUD VIHMASADU ÜLE ELADA MITTE MADU, VAID DRAAKON. SEETÕTTU USUVAD PALJUD IDA-AASIAS DRAAKONI KAITSVASSE JÕUSSE.

Draakonil on Ida-Aasia maades sümbolne tähendus, ta on tugevuse, jõu ja õnne sümbol. Draakoneid võib näha sageli kujutatuna ka templites või pühadel raamatutel. Nende võime muutuda (nad võivad võtta vaheldumisi inim- ja ussikuju) sümboliseerib valgustumist ja vaimset arengut. Usutakse, et draakonid sisendavad rahu ja sümboliseerivad turvalisust. Draakon on väga armastatud tegelaskuju erinevates lugudes ja mütoloogias.

Draakonitants sümboliseerib õnne toomist kogu kogukonnale, tantsu esitatakse sageli suurte pidustuste raames. Draakonitantsu saadab gongide, taldrikute ja suurte trummide rütm. Tänapäeval on draakonitants populaarne üle maailma, seda esitatakse näiteks Hiina uusaasta tähistamisel erinevates riikides. Võistlusi selle tantsimises peetakse Hiinas, Hongkongis, Malaisias ja Singapuris.

Draakonitantsu saab vaadata sellelt QR koodilt mis suunab YouTube kanalile, video on päris pikk (11 minutit), soovi korral saab valida, millist draakonit vaadata:

<https://www.youtube.com/watch?v=gUqhUNp5x2s>
Otsingusõnad YouTubes temaatiliste videote otsimiseks:
dragon dance

Idee tegevuseks: QR kood suunab YouTube kanalile, kust kuuled draakonitantsu muusikat, proovige koos lastega tantsida ise draakonitantsu, kui draakonit pole kusagilt võtta, proovige draakonitantsu sabetantsuna tantsida. Draakonitantsule on iseloomulik näiteks: vaatajate poole kummardamine, lainete ja kaheksate kujutamine ning koordineeritud hüpped.

<https://www.youtube.com/watch?v=3Um0ZiEtLVc&list=PLGAlv05TZwzOetMbgmyWiUNdhaoYLwnHf&index=3>
Otsingusõnad YouTubes temaatiliste videote otsimiseks: dragon dance music

ISIKUKAART (JUDAISM)

NIMI:

SUGU:

VANUS:

LEMMIKSÖÖK:

LEMMIKMÄNGUASI:

PEREKOND:

MILLISEID TÄHTPÄEVI TA TÄHISTAB:

MIDA TEMA KOHTA TEADA SAIME:

ISIKUKAART

RELIGIOON: isikukaartidel on religioon juba kirjas, seega saab valitud nukk selle religiooni esindajaks.

SUGU: poiss või tüdruk, valida erinevate pabernukkude seast või loosida, kui rühm ei saa kokkulepet millist tegelast valida.

NIMI: mõelge lastega koos nimi.

Õpetaja võib vajadusel/soovi korral pakkuda valikust judaismiga seonduvaid nimesid poistele: Joosep, Taavet, Taaniel, Aadam, Uri, Noam, Eitan, Itai ja tüdrukutele: Tamar, Mirjam, Sara/Sarah, Abigail, Shira, Taila, Ester.

VANUS: lapsed pakuvad

LEMMIKSÖÖK: lapsed pakuvad

LEMMIKMÄNGUASI: lapsed pakuvad

PEREKOND: lapsed pakuvad

Peale teemaga tutvumist täidetakse koos lastega:

MILLISEID TÄHTPÄEVI TA TÄHISTAB: mis lastele meelde jäi?

MIDA TEMA KOHTA VEEL TEADA SAIME: kas lastele jäi meelde nt pühakoja nimi või mis seostub selle lapsega? Kas nad tahaksid midagi eelnevalt nimetatust muuta?

SÜNAGOOG

Abiks õpetajale vestluses lastega: **JUDAISM**

JUDAISM on monoteistlik religioon, see tähendab, et usutakse, et olemas on ainult üks Jumal. Judaismist tuttavaid lugusid leiab nii kristluses kui islamis. Juudi traditsioon õpetab, et Jumal sõlmis esisisa Aabrahamiga lepingu. Aabraham lubas, et tema ja ta järeltulijad elavad Jumala käskude järgi. Need käsud pandi sajandeid hiljem kirja Moosese seadusena. Paljud juudid usuvad, et neil on kohustus elada selle lepingu järgi oma igapäevaelu. Juutidel on oma kalender (seda kasutatakse näiteks Iisraelis), milles on tavapäraselt 12, aga liigaastatel 13 kuud, et ühildada päikesekalendrit kuukalendriga. Juudi kalender loeb aastaid oletatavast maailma loomise aastast, milleks neil on loetud aasta 3761 e.m.a. Judaismil on kolm alussammast: 1. usk, et on olemas üks Jumal, kes on maailma loonud, 2. usk, et see Jumal on teinud Aabrahami ja tema järeltulijatega (Iisraeli rahvaga) erilise lepingu, 3. usk, et selle lepingu tingimused, see tähendab Jumala tahe on ilmutatud Moosesele ja toorasse kirja pandud. Juudid palvetavad vähemalt kolm korda päevas. Enne söömist loetakse õnnistussõna, pärast sööki öeldakse tänu- või söögipalve.

SÜMBOLID: Taaveti täht (pildil sünagoogi kõrval olev sümbol) ja menoraa (järgmise lehe pildil). Menoraa on seitsmeharuline õlilambijalg/küünlajalg, mida kasutati usuliste tegevuste läbiviimisel Jeruusalemma templis. Menoraa sümboliseerib Moosese nähtud põlevat põõsast. Taaveti täht – nimetatud kuningas Taaveti järgi ning seda märki peetakse juutide ja Iisraeli rahva sümboliks. Taaveti täht koosneb kahest üksteise sisse põimitud võrdkülgsest kolmnurgast.

PÜHAKIRJAD/RAAMATUD: juutide pühakiri on heebreakeelne Tanah (heebrea piibel), mille kõige olulisema osa moodustavad viis Moosese raamatut ehk toora. Toora tähendab tõlkes “juhist” “õpetust”, “seadust”. Toora lõike loetakse ette sünagoogis, kus selleks kasutatakse toorarulle, mis on erilise tindi ja sulega käsitsi pärgamendile kirjutatud. Judaismi nimetatakse vahel ka raamatureligiooniks, kuna lisaks pühakirjale on ohtralt teisi tekste, mis juutide elu reguleerivad.

ERILINE HOONE: sünagoog – on korraga nii palve-, õppimis-, kui ka kogukonnahoone. Sünagoogis kehtivad riietumisreeglid, sportlikud ja liiga paljastavad riided ei ole sobivad. Palvetamise ja tähtsamate sündmuste ajal on meeste pea kaetud kas laiaservalise mütsiga või ümmarguse mütsiga, mida kutsutakse “kipa”.

MENORAA

TOORARULL

PÜHAD: juutide ajaarvamise eripäraks on, et päev algab ja lõpeb neil päikeseloojanguga – seega algavad kõik pühad õhtuga. Olulisim püha juutide jaoks on sabat, mida nimetatakse ka hingamispäevaks. Sabat on iganädalane püha, mis algab reede õhtul ja lõpeb laupäeva õhtul. Sabati ajal on juutidel keelatud töötada, autoga sõita ja söögi tegemiseks tuld teha. Seetõttu valmistatakse sabati toidud eelmisel päeval ette. Sabat tähistab päeva, mil Jumal pärast maailma loomist puhkas, seda peetakse üheks vanimaks juudi traditsiooniks.

Juudi kalendrisse kuulub lisaks veel viis suuremat ja neli väiksemat püha, igal neil on oma iseloom (mõni rõõmus, mõni tõsine), omad kombed ja toidud, mida sel pühal süüakse.

Suuremad pühad on: paasapüha ehk pásah - pühaga meenutatakse iisraellaste pääsemist Egiptuse vangipõlvest. Traditsiooni kohaselt süüakse selle püha ajal hapnemata leiba - matsád. Sukót ehk sügisene lõikuspüha – juudid veedavad selle püha ajal võimalikult palju aega ajutistes ehitistes, lehtmajades ehk sukádes. Tädatakse Jumalat ja pidutsetakse. Šavu'ót ehk nädalate püha - on päev, mil juudid õpivad toorat terve öö ning valmistuvad toora taassamiseks järgmisel hommikul. Roš ha-šaná ehk juutide uus aasta - tähistab maailma ja inimese loomist. Jom kipúr ehk lepitus- ja paastupäev. Päev enne lepituspäeva korraldatakse rikkalik paastueelne õhtusöök. Palvetes palutakse pattude lunastamist ja andeksandi Jumalalt.

Pühade kohta leiad rohkem infot ka näiteks Eesti Juudi Koguduse kodulehelt: <https://www.ejc.ee/>

LISAKS:

- Judaismis on olulisel kohal toitumisega seotud reeglid – see, mida, millal ja kuidas võib süüa.
- 1948. aastal loodi juutidele oma riik Iisrael, kus elab umbes pool kogu maailma juudi kogukonnast.

IISRAEL

Proovige mängida israeli traditsioonilisi mänge:

1. **Soolakala** – samasugune mäng nagu „Heeringas, heeringas 1, 2, 3“ ainult lapsed hõikavad seal „Soolakala!“ . Mängu käik: üks mängija seisab seljaga ülejäänute poole. Teised seisavad reas ja proovivad hakata tema juurde tulema, kui üksinda seisev mängija hõikab „Soolakala!“ pöörab ta end ruttu ümber ja kõik teised peavad olema liikumatult nagu kivikujud. Kes liigutab, läheb kas mängust välja, uueks eesmängijaks või tagasi algusesse.

2. **Viis kivikest** – seda mängu nimetatakse israelis osaliselt isegi rahvusspordiks, sest kõik teavad, kuidas seda mängida. Mängu mängimiseks kasutatakse väikseid kuubikuid või täringuid, aga väga hästi sobivad ka pisikesed kivikesed. Mängu mängitakse järjest neljakordsete seeriatena. Kõigepealt visatakse kõik kuubikud/kivid maha, valitakse üks ja visatakse see õhku. Kui kivi on õhus, tuleb kiiresti maast üks kivi võtta ning seejärel sama käega õhus olev kivi kinni püüda. Teisel korral tuleb võtta maast kaks kivi, kolmandal korral kolm ja neljandal neli. Mängu saab edukalt mängida ka täiesti üksinda, peenmotoorika arendamiseks. Väiksemad lapsed saavad mängida ka näiteks kolme kuubiku või kivikesega.

Selle QR koodi abil näed YouTube kanalilt, kuidas seda mängu mängitakse:

<https://www.youtube.com/watch?v=cBbBubMHalM&t=9s>

3. **Pallimäng nimega Machanayim** – lapsed seisavad ringis, kaks last väljaspool ringi. Väljaspool olevad lapsed hakkavad teineteisele palli viskama. Ringi sees olevad lapsed proovivad kas palli eest kõrvale põigelda või palli kinni püüda. Kui keegi saab palliga pihta, ühineb ta väljaspool ringi olevate mängijatega. Kes püüab palli ringi sees kinni, saab selleks korraks “immuunsuse” ja saab ühe korra palli ringist välja visata, ilma, et peaks ringist lahkuma. “Immuunsust” võib saada mitmeid kordi. Võitja on see, kes jääb viimasena ringi keskele.

JUTUSTUS SELLEST, KUIDAS MAAILM LOODI

JUUTIDE PÜHAKIRJAS ON LUGU, KUIDAS JUMAL TEGI MEIE MAAILMA KUUE PÄEVAGA, IGAL PÄEVAL TEGI TA ÜHE OSA.

ALGUSES TEGI JUMAL TAEVA JA MAA, AGA MITTE MIDAGI MUUD EI OLNUD OLEMAS, AINULT PIMEDUS JA KAOS. SIIS LÕI JUMAL VALGUSE, TA NÄGI, ET VALGUS OLI HEA JA NII TEGI TA VAHE VALGUSE JA PIMEDUSE VAHELE, NII TEKKISID PÄEV JA ÖÖ.

TEISEL PÄEVAL TEGI JUMAL IMEILUSA HELESINISE TAEVALAOTUSE.

KOLMANDAL PÄEVAL TEGI TA VEEKOGUD, MIDA NIMETAS MEREKS JA MAAPINNA, KUHU PANI KASVAMA PALJU ERINEVAID JA IMELISI TAIMI, PÕÕSAID JA PUID. *(MILLISEID TAIMI, PUID JA PÕÕSAID OSKAD SINA NIMETADA?)*

NELJANDAL PÄEVAL TEGI JUMAL KAKS VALGUST, ÜHE SUURE, MIS VALGUSTAS PÄEVAL JA TEISE VEIDI VÄIKSEMA, MIS VALGUSTAS ÖÖSEL. *(MIS SA ARVAD, MIS NEED OLID?)* NEED OLID PÄIKE JA KUU NING LISAKS TEGI TA TÄHED.

VIIENDAL PÄEVAL SAID TEHTUD MERELOOMAD JA IGASUGUSED ERINEVAD LINNUD *(MILLISEID MERELOOMI JA ERINEVAID LINDE SINA TEAD?)*

KUUENDAL PÄEVAL LÕI JUMAL MAA PEALE ERINEVAD LOOMAD, ROOMAJAD JA KA INIMESED, SEST JUMAL TAHTIS, ET OLEKS KEEGI, KES SAAKS SELLEST KÕIGEST RÕÕMU TUNDA. *(KAS SINA OSKAD ÖELDA, KES ON ROOMAJAD? MILLISEID LOOMI SINA TEAD, NIMETA MÕNI?)*

SEITSMENDAL PÄEVAL JUMAL PUHKAS, SEST TA OLI PALJU TOIMETANUD, MAAILM OLI VALMIS SAANUD. NÜÜD OLI HEA SEDA MAAILMA VAADATA JA SELLE ÜLE RÕÕMUSTADA. *(MILLE ÜLE SINA RÕÕMU TUNNED? MIDA SINA PUHKEPÄEVAL TEED?)*

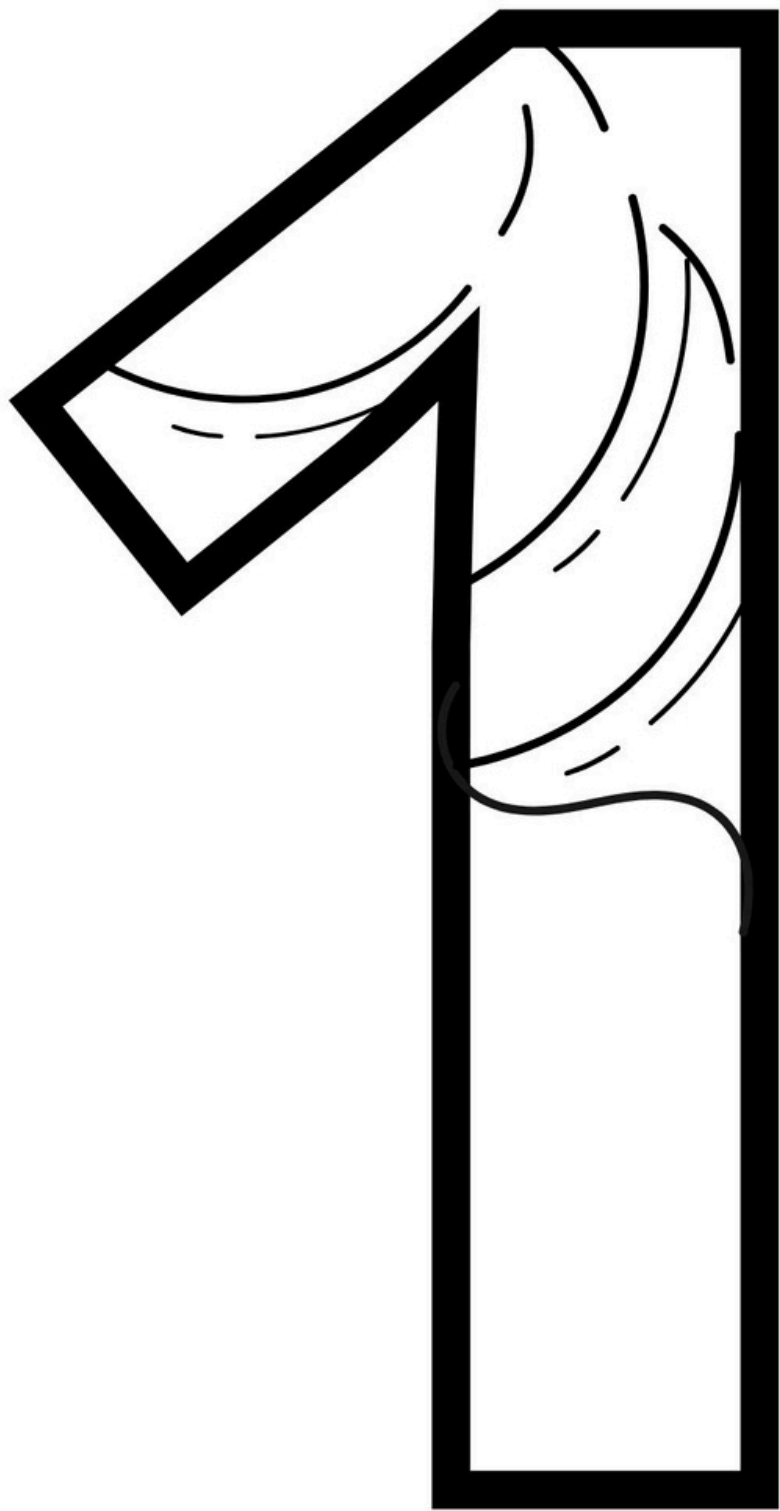
Idee tegevuseks: Paljundage ja värvige lastega ühiselt ära numbrikujulised värvipildid. Kasutage ühistegevuses ühte komplekti värvitud numbreid. Millist numbrit on kujutatud? Loendage lastega 1-7.

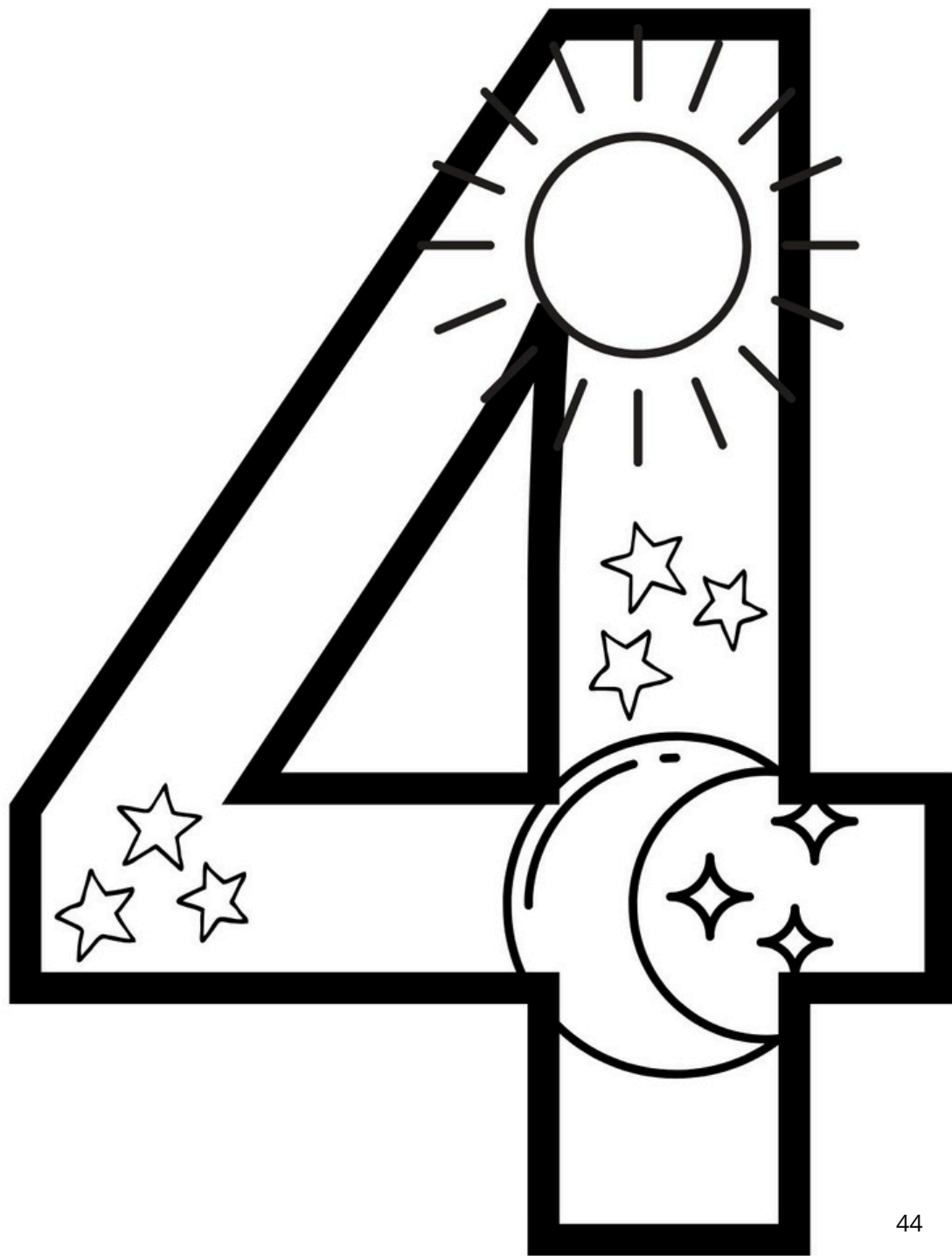
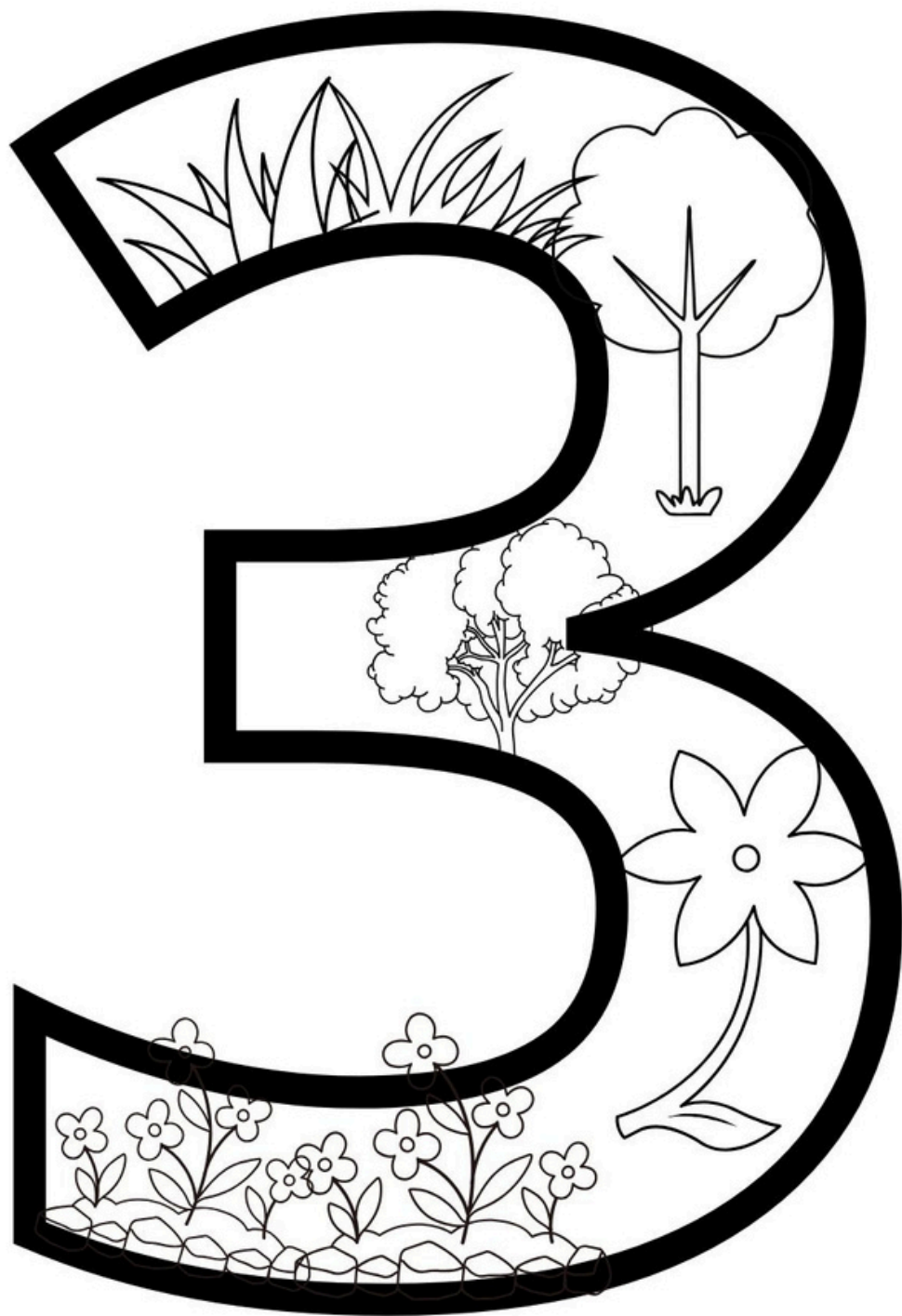
Erinevad võimalused:

1. Õpetaja võib piltide numbrilise järjekorra segamini ajada ja paluda laste abi õige järjekorra loomisel. Kui lapsed veel numbreid ühest kuni seitsmeni ei tunne, võib õige rea koostamisel abiks olla tegevuste meenutamine. Sama ka vastupidi, kui tegevused ei tule meelde, aitab numbrite õigesse järjekorda sättimine.

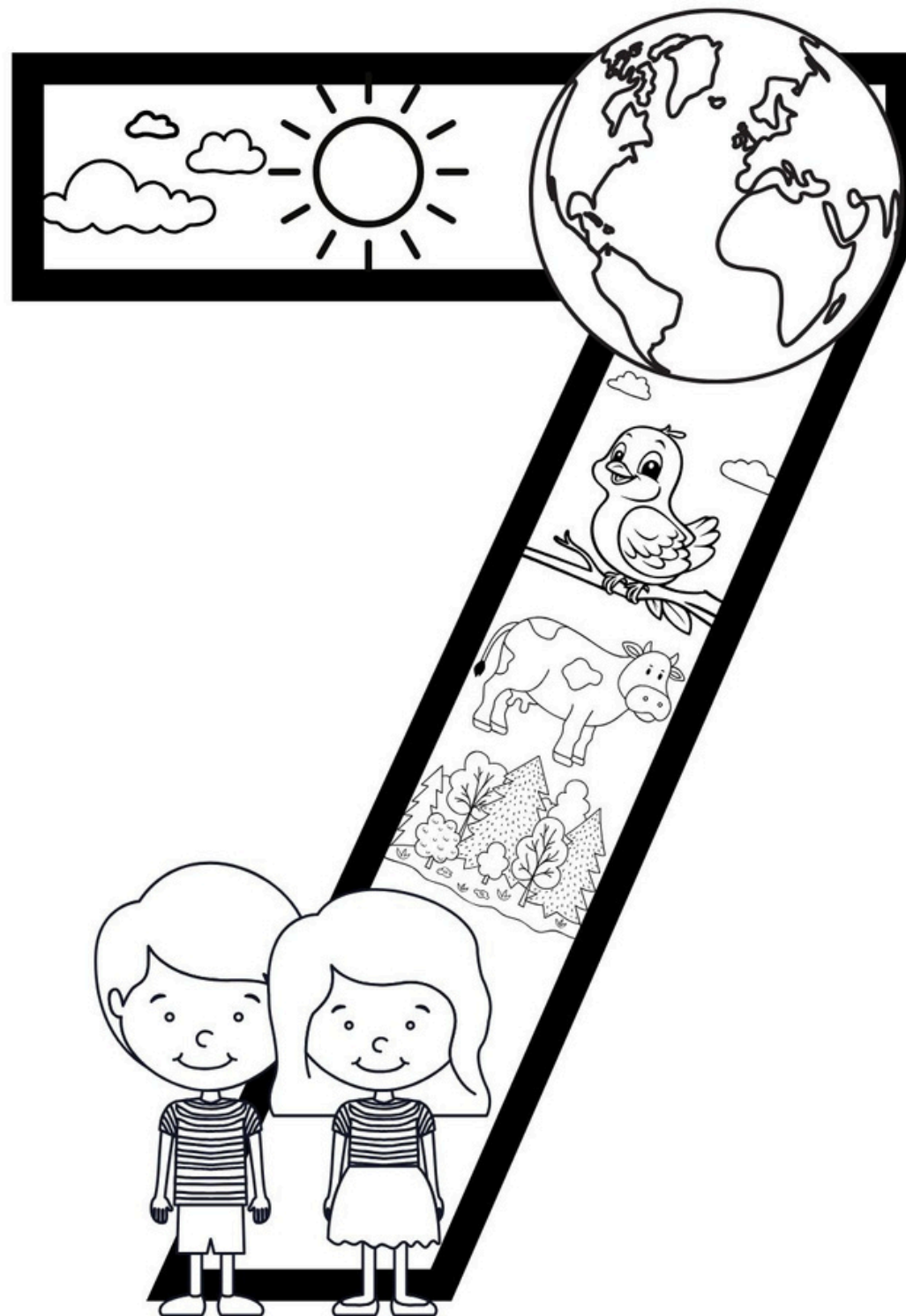
2. Samuti võib paluda panna lastel silmad kinni ja ühe numbri reast ära võtta, seejärel avavad lapsed silmad ning ütlevad, milline number on puudu ning mis tegevus selle numbriga seostus.

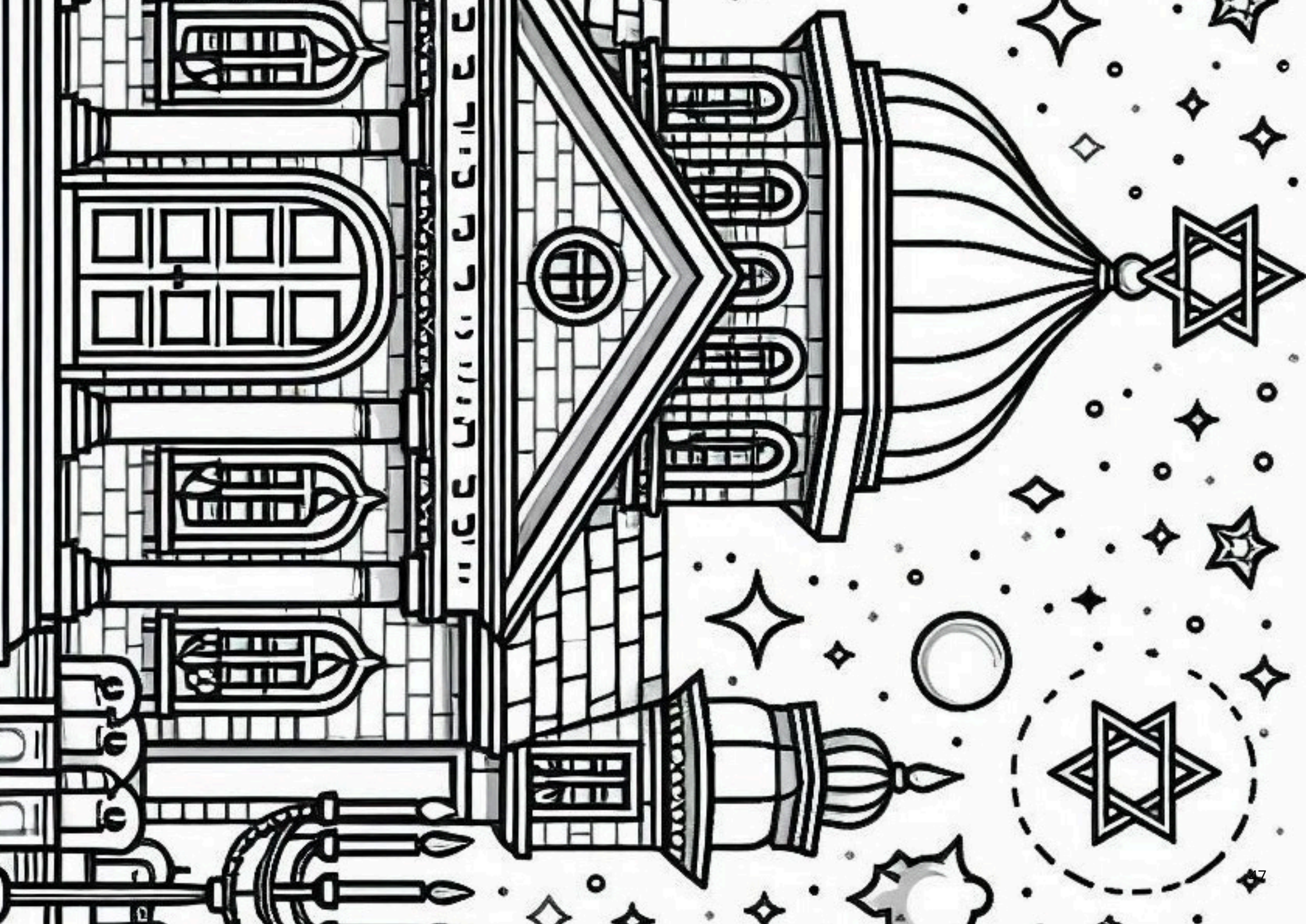
Proovige piltide järgi jutustada, millises järjekorras selles jutus maailma loomine toimus? Mis oli kõige esimene, mis kõige viimane?

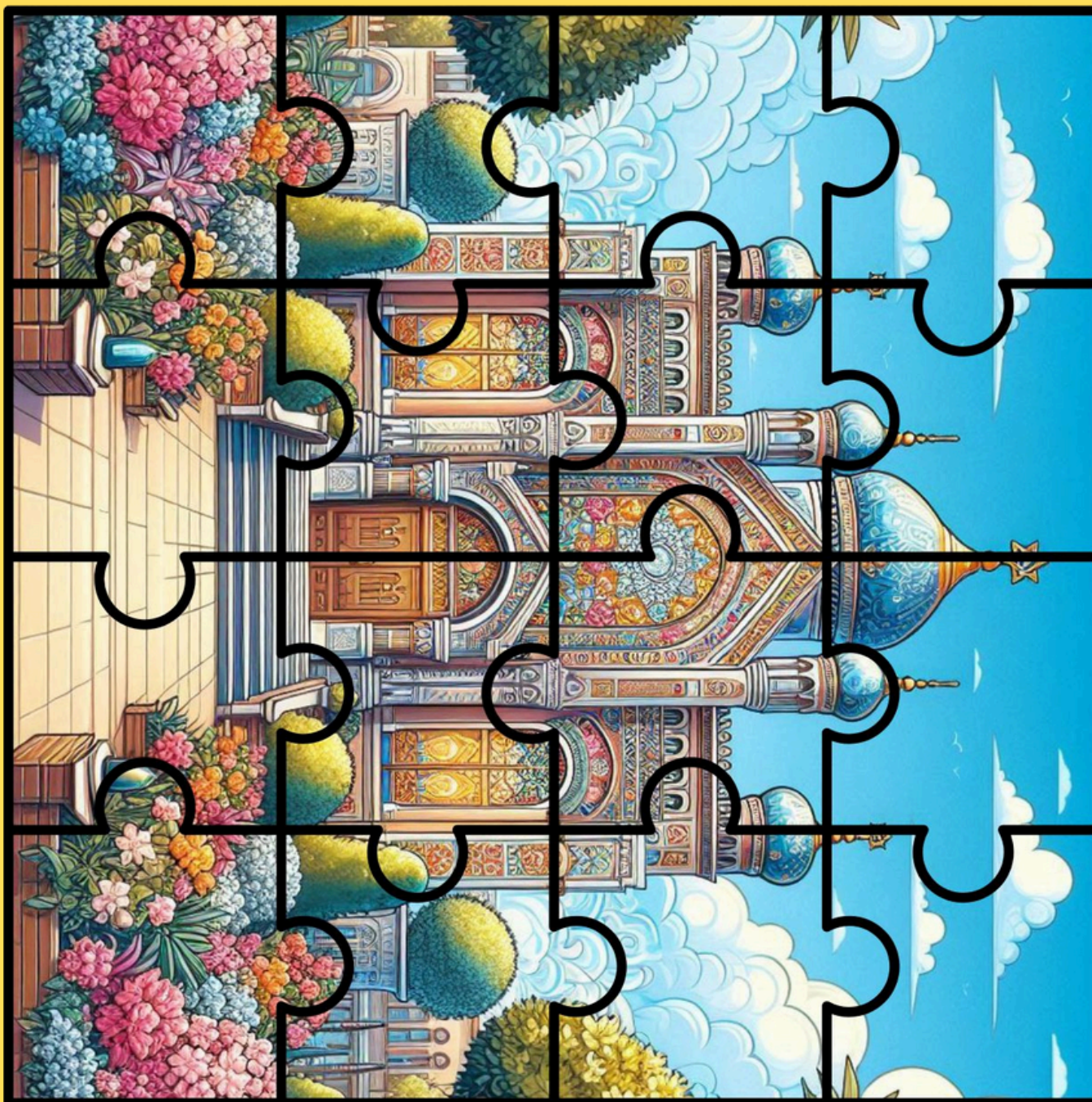

הַמִּשְׁכָּן הַזֶּה הָיָה בְּיָמֵינוּ

הַמִּשְׁכָּן הַזֶּה הָיָה בְּיָמֵינוּ

ISIKUKAART (KRISTLUS)

NIMI: SUGU:

VANUS:

LEMMIKSÖÖK:

LEMMIKMÄNGUASI:

PEREKOND:

MILLISEID TÄHTPÄEVI TA TÄHISTAB:

MIDA TEMA KOHTA TEADA SAIME:

ISIKUKAART

RELIGIOON: isikukaartidel on religioon juba kirjas, seega saab valitud nukk selle religiooni esindajaks.

SUGU: poiss või tüdruk, valida erinevate pabernukkude seast või loosida, kui rühm ei saa kokkulepet millist tegelast valida.

NIMI: mõelge lastega koos nimi.

Õpetaja võib vajadusel/soovi korral pakkuda valikust kristlusega seonduvaid nimesid poistele: Markus, Peeter, Siimon, Felix, Joonas, Paul, Kristjan, Aadam ja tüdrukutele: Anna, Kristiina, Arina, Eve, Elizabeth, Maarja, Magdaleena, Maria.

VANUS: lapsed pakuvad

LEMMIKSÖÖK: lapsed pakuvad

LEMMIKMÄNGUASI: lapsed pakuvad

PEREKOND: lapsed pakuvad

Peale teemaga tutvumist täidetakse koos lastega:

MILLISEID TÄHTPÄEVI TA TÄHISTAB: mis lastele meelde jäi?

MIDA TEMA KOHTA VEEL TEADA SAIME: kas lastele jäi meelde nt pühakoja nimi või mis seostub selle lapsega? Kas nad tahaksid midagi eelnevalt nimetatust muuta?

KIRIK

KRISTLUSE alla kuulub palju erinevaid alatradsioone, suuremad neist on näiteks rooma katoliku, õigeusu ja protestantlikud kirikud. Keskne uskumus on üks Jumal, kogu maailma looja. Usutakse, et Jumal ilmutab end kolmes isikus: Isa, Poeg ja Püha Vaim. Kristlased usuvad, et Jumal – Isa, keda peetakse maailma loojaks, läkitas oma Poja Jeesuse Kristuse maailma, et inimkonda surmast päästa. Seda tööd jätkab Püha Vaim ja selle vahendajaks on kristlik kirik. Kristlased usuvad, et ühel hetkel tuleb Kristus taas ja siis saabub Jumala riik, mil Jumal kingib inimestele igavese elu. Kristlased peavad oluliseks ligimesearmastust.

SÜMBOLID: rist – kristluse kõige tähtsam sümbol (pildil kiriku kõrval olev sümbol), tuletab meelde, et Jeesus suri ristil, samuti on märk ülestõusmisest ja igavesest elust. Kristluse algusaegadel oli aga usu tunnusmärgiks hoopis kala, mis tulenes kreeka keelest ja tähendas tõlkes Jeesus Kristus, Jumala poeg, Päästja.

Mõned kristlikud traditsioonid viivad läbi ristimistseremooniaid, mille käigus piserdatakse vett imiku või täiskasvanu üle. Osadel ristimistel võidakse täiskasvanu ka üleni vette kasta. Ristmise või kristluse sümbolina kantakse mõnikord kaelas ristiga keed, näiteks lasteaias võib olla lastel kaelas ristimiskett, see on osa nende identiteedist ning õpetaja ei tohiks paluda lapsel seda kaelast ära võtta.

PÜHAKIRJAD/RAAMATUD: Piibel – kirjutatud enam kui 1000 aasta jooksul. Piibel koosneb Uuest ja Vanast Testamendist. Piiblit nimetatakse ka „raamatute raamatuks“, see tähendab kõige tähtsamat raamatut.

ERILINE HOONE: kirik – kristlik jumalateenistus viiakse tavaliselt läbi kirikus. Kirikud võivad olla nii suured kui väikesed, rikkalikult kaunistatud kui ka üsna tagasihoidliku sisustusega. Paljudel kirikutel on erilised värvilistest klaasitükkidest kujundatud piltidega aknad, mida nimetatakse vitraažiks. Jumalateenistusi peetakse peamiselt pühapäeviti, kuid olenevalt konfessioonist, võib see ka teisiti olla. Jumalateenistuse üks tähtis osa on sageli muusika, ulatudes traditsioonilisest orelimuusikast gossellauludeni.

PÜHAD: Ülestõusmispühad – tähistavad Jeesuse surnuist ülestõusmist. Ida-kristluses eelneb ülestõusmispühadele 40päevane paastuaeg. Ülestõusmispühade eel Suurel Reedel leinatakse Jeesuse surma, vaikselt laupäeval on Jeesuse hauas olemise päev ning pühapäeval rõõmustavad kõik tema ülestõusmise üle. Ülestõusmispühade ajal on saanud traditsiooniks värvida mune, seda seostatakse elu alguse sümboolikaga. Täpselt ei ole teada, mis ajast traditsioon alguse on saanud, kuid 10. sajandist alates on ülestõusmispühadel värvilisi mune juba üksteisele jagatud.

Jõulud – tähistavad Jeesuse Kristuse sünni. Jõuludele eelneb lääne-kristluses neljanädalane ootamise aeg, mida nimetatakse adventiks. Jeesuse sünni üle rõõmustamise puhul tehakse üksteisele kingitusi, seda teevad ka paljud mitte-kristlased. Jeesuse sünnist arvestatakse ka meie ajaarvamist. Sellepärast öeldaksegi mõnikord näiteks: aastal 2025 „pärast Kristust“ või, kui ajalooline sündmus on toimunud enne Jeesuse sünni, siis „enne Kristust“.

LISAKS:

- Maailmas on loodud mitmeid Jeesuse Kristuse kujusid, kõige tuntuim neist on arvatavasti Lunastaja Kristuse kuju Rio de Janeiro Brasiilias. Sügaviku Kristuse kuju leiab aga näiteks Itaaliast Portofino sadamalinna juurest 15 meetri sügavuselt veest. Kuju loodi juba 1954. aastal.

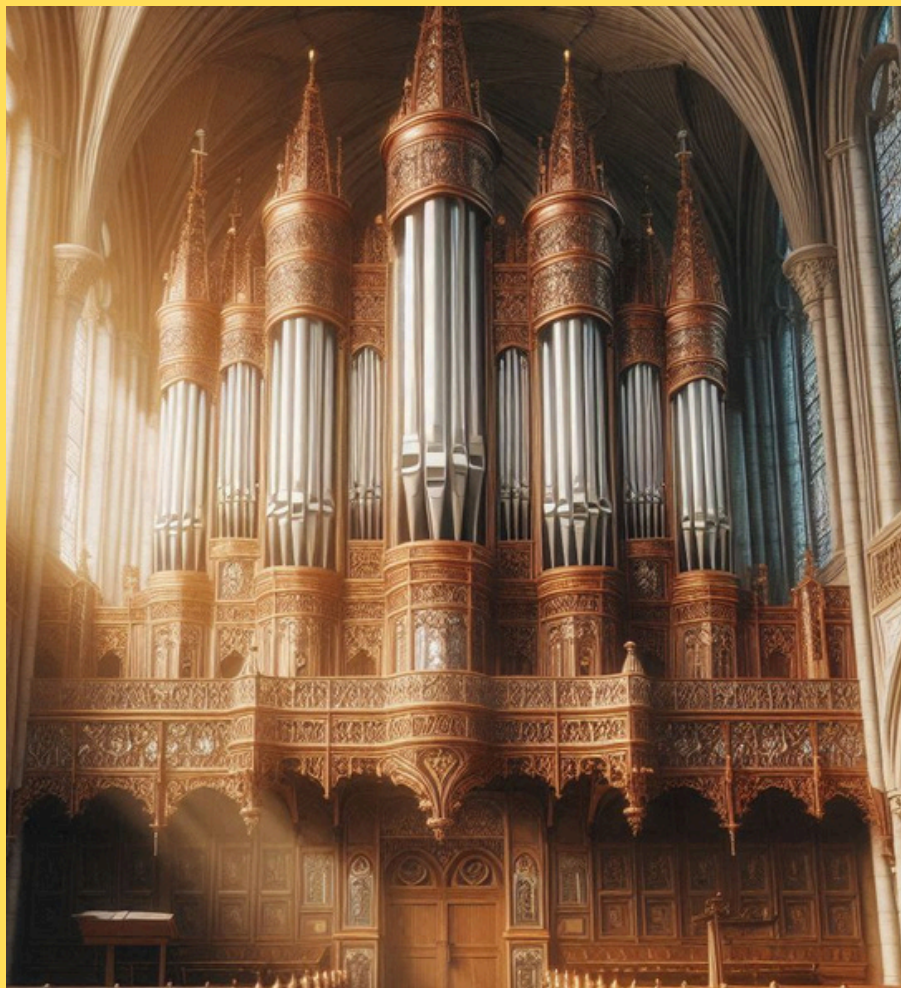
LUNASTAJA KRISTUS

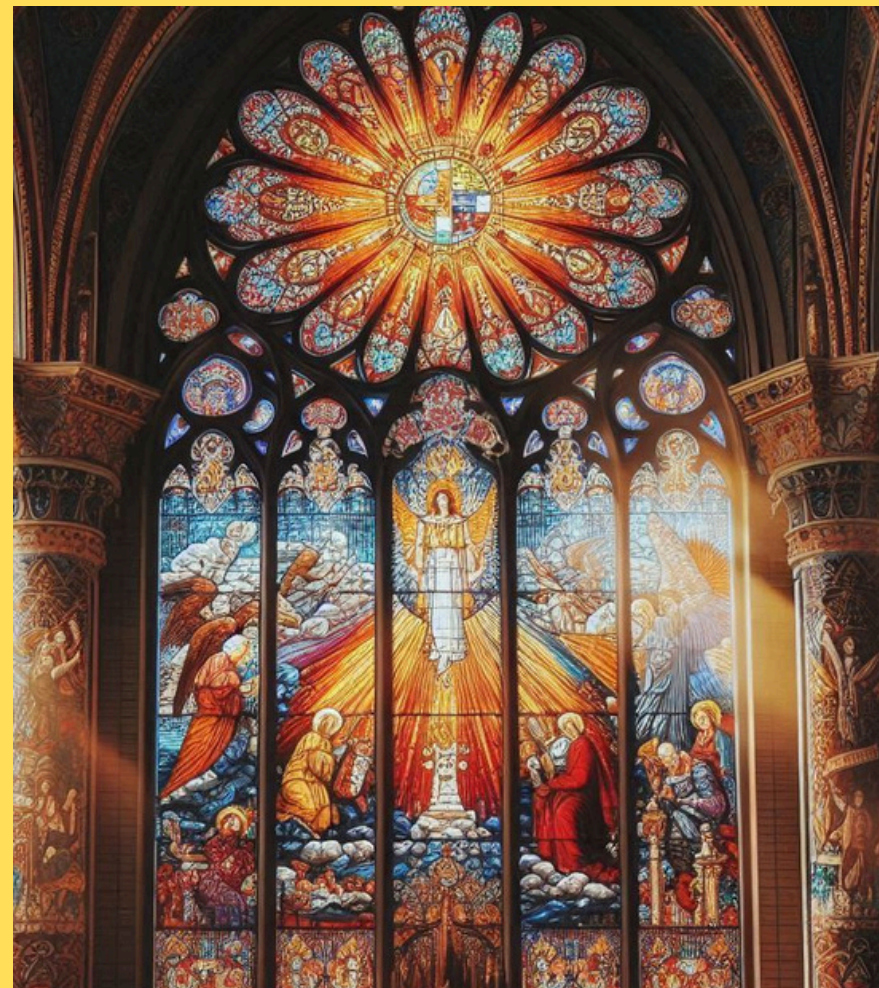
SÜGAVIKU KRISTUS

PIIBEL JA RIST

OREL

VITRAAŽ

ORELIMUUSIKA KUULAMINE

Lastega orelimuusika kuulamiseks saab kasutada kahte QR koodi (või linki), mõlemad juhatavad Eesti Rahvusringhäälingu arhiivilehele:

<https://arhiiv.err.ee/video/vaata/kontsert-eesti-orelimuusikast-1-osa>

<https://arhiiv.err.ee/video/vaata/kontsert-eesti-orelimuusikast-2-osa>

MAARJA MAGDALEENA

JUTUSTUS SELLEST, MIKS VÄRVITAKSE JA JAGATAKSE ÜLESTÕUSMISPÜHADE AJAL MUNE

ÜKS PALJUDEST LEGENDIDEST KÕNELEB MAARJA MAGDALEENAST, KES OLEVAT OLNUD ESIMENE INIMENE, KELLELE JEESUS END PEALE ÜLESTÕUSMIST ILMUTAS (NÄITAS). KUNA MAARJA MAGDALEENA OLEVAT SELLE LEGENDI JÄRGI OLNUD RIKAS NAINE, SIIS OLI TAL VÕIMALUS PÄÄSEDA ROOMA KEISER TIBERIUSE JUTULE, ET KA TALLE SEDA UUDIST TEATADA. MAARJA MAGDALEENA ULATANUD KEISRILE MUNA JA ÖELNUD: "JEESUS ON ÜLESTÕUSNUD!" MISPEALE AGA KEISER OLEVAT VASTANUD: "INIMESEL ON SAMAPALJU VÕIMALIK SURNUIST UUESTI ELLU ÄRGATA, KUI SEL MUNAL MINU PEOS PUNASEKS MUUTUDA!" KÕIKIDE SUUREKS ÜLLATUSEKS AGA MUUTUSKI MUNA KEISRI KÄES SILMAPILKSELT PUNASEKS. MISTÕTTU USUTI, ET SEE MIDA MAARJA MAGDALEENA RÄÄKIS, OLI TÕSI. SIIT ONGI ALGUSE SAANUD KOMME JAGADA ÜLESTÕUSMISPÜHADE AJAL ÜKSTEISELE VÄRVILISI MUNE.

Idee tegevuseks: arutleda/filosoferida lastega – miks seda lugu jutustatakse? Kas lapsed värvivad ülestõusmispühade ajal kodus mune? Mida nad nendega veel teevad (kas mängivad veeretamist, koksivad jmt)? Millega lapsed mune värvivad?

VITRAAŽI MEISTERDAMINE

Järgmiselt leheküljelt leiad šablooni vitraaži meisterdamiseks. Vitraaži tegemiseks on mitu võimalust. Olenevalt sellest, kumb variant valida, läheb vaja kas värvilisi krepp- või siidipabereid, harilikku pliiatsit šablooni joonistamiseks, värvilist paberit, kääre ja PVA-liimi või lamineerimiskilet ja lamineerimismasinat.

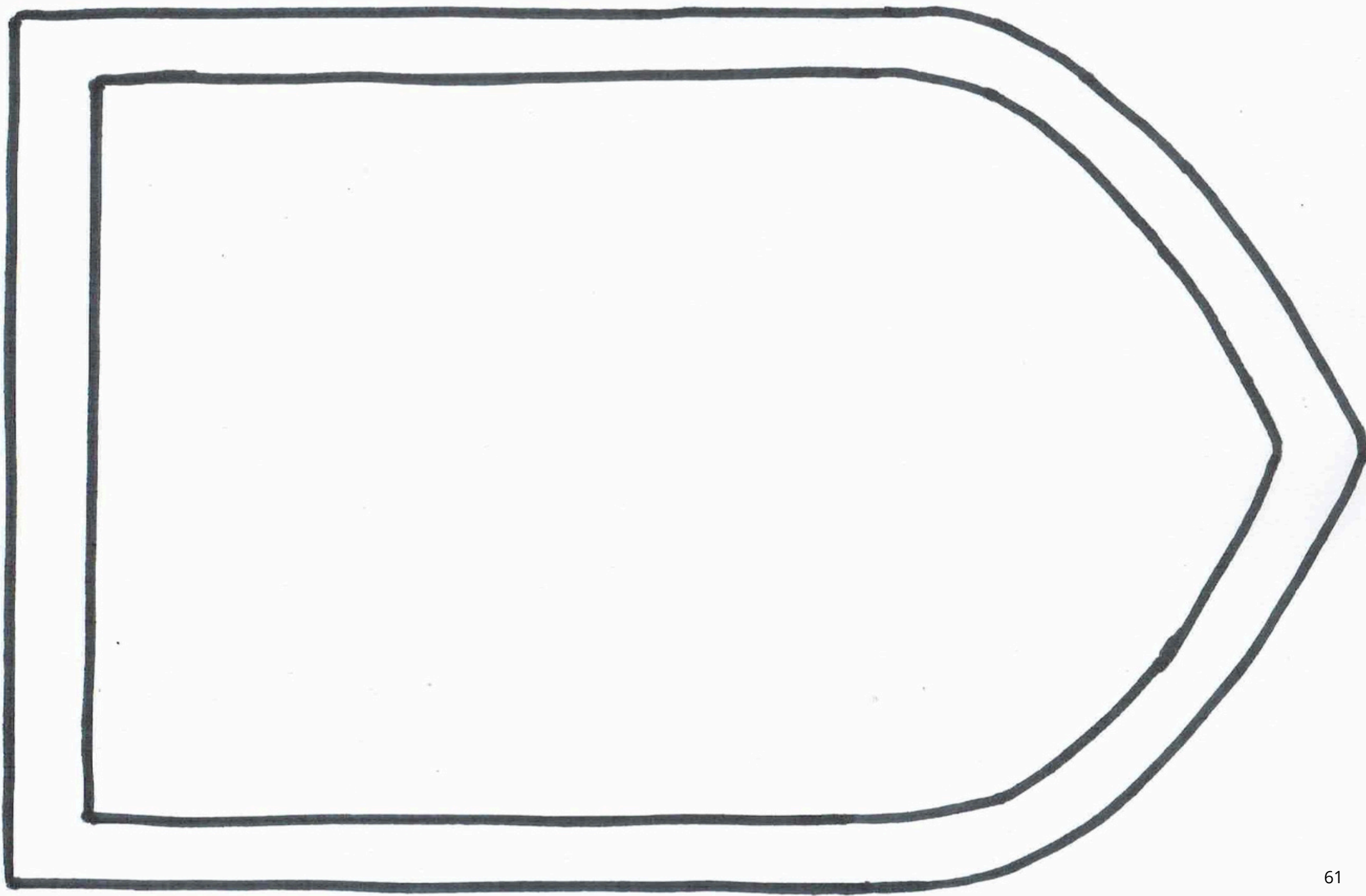
1.Variant

Lõigata paksemast paberist välja aknaraam. Seejärel lõigata erinevaid krepp-paberi tükke ja liimida need PVA-liimiga raami sisse, vajadusel osaliselt üksteise peale. Lasta korralikult ära kuivada.

2.Variant

Lõigata tumedamast värvilisest paberist välja aknaraam, asetada see enda ette lahtise lamineerimiskile vahele. Seejärel lõigata erineva suurusega siidi- või krepp-paberi tükke. Paigutada erinevaid krepp-või siidipaberi tükke raami sisse. Kui raam on täidetud, lamineerida vitraaž.

Vahvat toimetamist!

ISIKUKAART (ISLAM)

NIMI:

SUGU:

VANUS:

LEMMIKSÖÖK:

LEMMIKMÄNGUASI:

PEREKOND:

MILLISEID TÄHTPÄEVI TA TÄHISTAB:

MIDA TEMA KOHTA TEADA SAIME:

ISIKUKAART

RELIGIOON: isikukaartidel on religioon juba kirjas, seega saab valitud nukk selle religiooni esindajaks.

SUGU: poiss või tüdruk, valida erinevate pabernukkude seast või loosida, kui rühm ei saa kokkulepet, millist tegelast valida.

NIMI: mõelge lastega koos nimi.

Õpetaja võib vajadusel/soovi korral pakkuda valikust islamiga seonduvaid nimesid poistele: Muhammad, Adam, Ishaq, Bilal, Umar, Abdullah, Hamza, Jamal ja tüdrukutele: Aisha, Sara, Farah, Hafsa, Aleena, Hiba, Amara, Uzma.

VANUS: lapsed pakuvad

LEMMIKSÖÖK: lapsed pakuvad

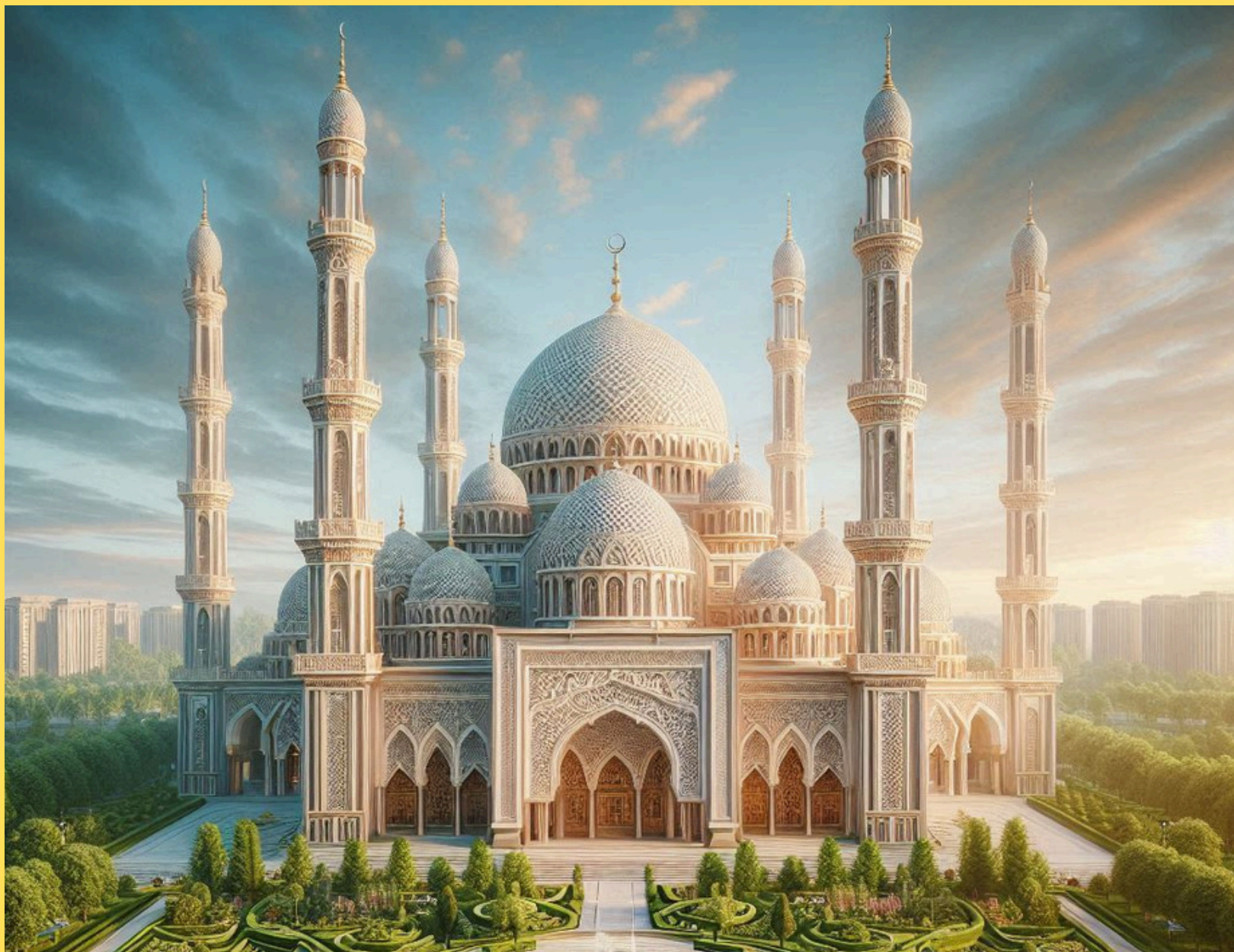
LEMMIKMÄNGUASI: lapsed pakuvad

PEREKOND: lapsed pakuvad

Peale teemaga tutvumist täidetakse koos lastega:

MILLISEID TÄHTPÄEVI TA TÄHISTAB: mis lastele meelde jäi?

MIDA TEMA KOHTA VEEL TEADA SAIME: kas lastele jäi meelde nt pühakoja nimi või mis seostub selle lapsega? Kas nad tahaksid midagi eelnevalt nimetatust muuta?

MOŠEE

Abiks õpetajale vestluses lastega : **ISLAM**

ISLAM tuleneb araabia keelest ja tähendab „allumist ja pühendumist Jumalale“. Islamis usutakse, et on ainult üks Jumal. Islamiusku kuuluvaid inimesi kutsutakse moslemiteks või muslimiteks. Moslemite jumala nimi on Allah, see on araabiakeelne sõna ja tähendab Jumalat. Moslemid peavad täitma viit kohustust, mida nimetatakse ka islami viieks sambaks, need on - usutunnistus (vastsündinud beebile sosistatakse see kohe peale sünni kõrva), palvus, annetamine, paast ja palverännak. Moslemid palvetavad viis korda päevas oma püha linna Meka poole. Moslemid ei söö sealiha ning üldjuhul ei tarvita alkoholi.

SÜMBOLID: kuu ja täht (pildil mošee kõrval olev sümbol), islamis on kasutusel kuukalender, religioossed pühad ja üritused on seotud noorkuuga. Poolkuu tähendab arengut, täht aga teadmiste valgust ning kokku mõistetakse neid kui rahu ja allumist Jumalale.

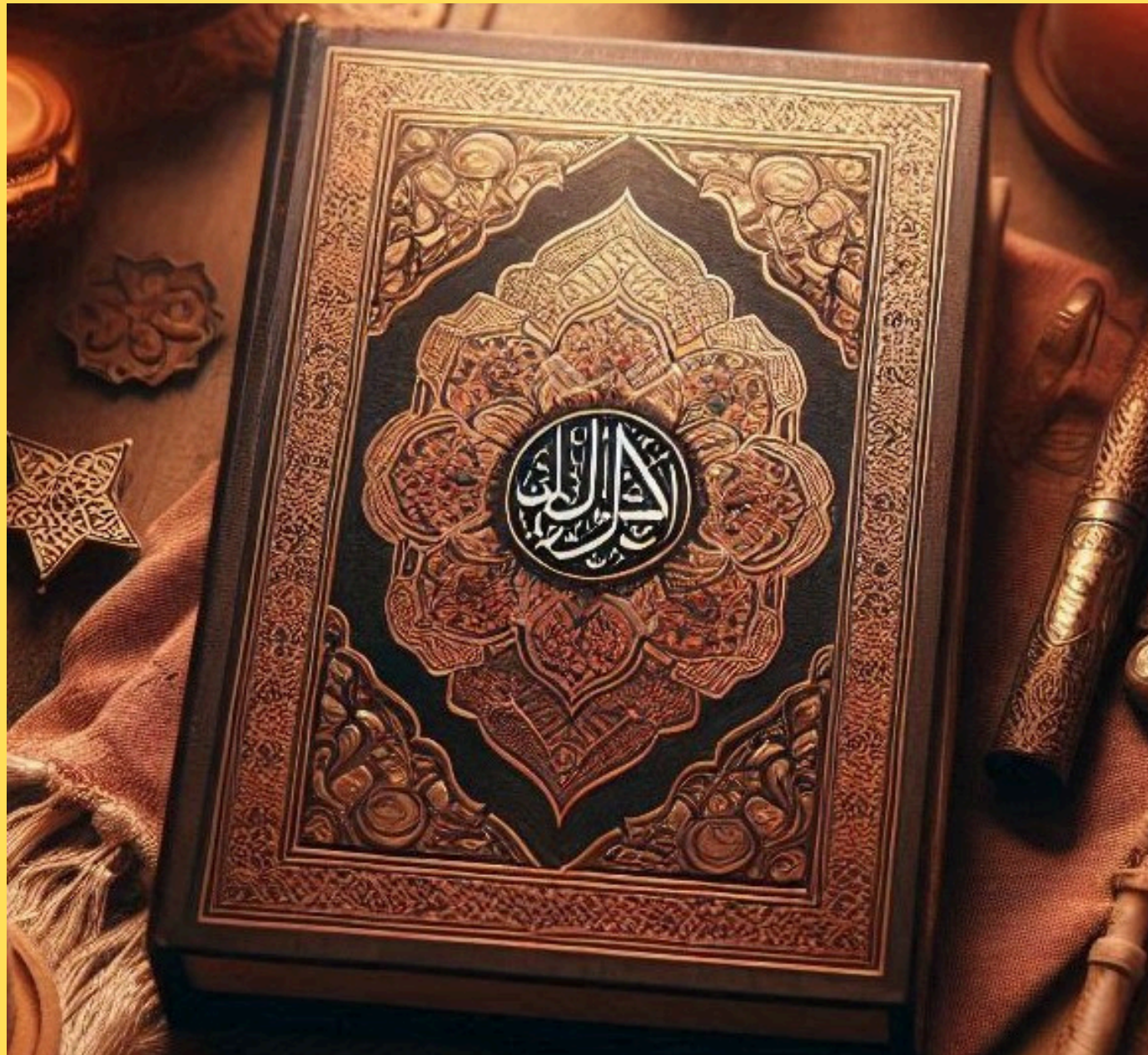
PÜHAKIRJAD/RAAMATUD: koraan – kirjutati ühtse raamatuna kokku umbes 610–632 aastat enne meie ajaarvamist. Koraan sisaldab peamiselt kolme tüüpi lugusid: õpetuslikud sõnumid, ajaloolised jutustused ja müstilised lood. Samuti annab koraan juhised igapäevaelu elamiseks. Moslemid, olenemata nende emakeelest, õpivad koraani araabia keeles. Moslemid usuvad, et koraan sisaldab kõike, mida inimkond peab teadma, et elada vastavalt Jumala tahtele.

ERILISED HOONED: mošee – maas on vaibad, toole pole, välisjalanõudes mošees käia pole lubatud. Minarett on torn, kust hõigatakse inimesi palvusele.

PÜHAD: Ramadaan on islami kuukalendri üheksas kuu ja moslemitele paastukuu. Päikesetõusust kuni -loojanguni moslemid ei söö ega joo, nad usuvad, et paastumine arendab enesedistsipliini. Ramadaan lõpeb Id-ul-Fitri pühaga, käiakse mošees, sõpradel ja sugulastel külas, süüakse pidusööki ning saadetakse õnnitluskaarte.

LISAKS:

- Pearätt on paljude islamiusuliste naiste osa riietusest. Selle kandmise rangus on moslemitel erinev, osad ütlevad, et naisel tohib olla näha ainult nägu või silmad ja käed, teised on aga arvamusel, et naised ei peaks üldse rätti kandma.
- Mahramiks nimetatakse ühise nimetusega neid inimesi, kelle ees ei pea naine pearätti kandma. Nendeks on isa, vend, poeg, äi ja kasuisa.
- Palvekett misbaha või subha on abiks palvetamisel. Palvetaja lükib helmeid ükshaaval palveketis, korrates samal ajal erinevaid palveid.
- Maailma kõige kõrgem minarett asub Alžeeria pealinnas Alžiiris Djamaa el Djazaïri mošees ning on 265 meetrit kõrge.

KORAAN

MINARETT

MEES JA KOER

MEES JA KOER

ÜKSKORD AMMU AMMU KÕNDIS KÕRBES ÜKS MEES. PÄIKE LÕÕSKAS JA KÕRBES OLI MEELETULT KUUM. MEES OLİ KÕNDIMISEST VÄSINUD JA TAHTIS VÄGA JUUA. MÕNE AJA PÄRAST LEIDISKI TA KAEVU JA JÕI OMA JANU TÄIS. TA TUNDIS, KUIDAS MEELEOLU LÄKS PAREMAKS JA KA VÄSIMUS KADUS. MEES HAKKAS REIPALT EDASI KÕNDIMA. JÄRSKU NÄGI TA AGA KOERA, KES OLİ JOOGIJANUST NII KURNATUD, ET VAEVU LIIGUTAS. MEES VAATAS KOERA JA TALLE TULI MEELDE, KUIDAS TEMA ENNAST JUST VEIDI AEGA TAGASI OLİ TUNDNUD. TA MÕTLES, KUIDAS KÜLL KOERALE VETT TUUA. MEHELE TULI HEA MÕTE – TA LÄKS KAEVU JUURDE JA TÄITIS OMA KINGA VEEGA NING VIIS SELLEGA KOERALE JUUA. KOER JÕI JA MUUTUS SAMUTI REIPAMAKS. AASTAID HILJEM, KUI MEES SURİ, OTSUSTAS ALLAH MEHE TAEVASSE VÕTTA, SEST TEMA KAASTUNNE VÄIKESE KOERA VASTU NÄITAS, ET MEHE HING OLİ PUHAS JA TA OLİ HEA MEES.

Idee tegevuseks: arutlega lastega – miks seda lugu jutustatakse? Kas kellelgi on kodus lemmikloomi? Milliseid? Kuidas nende eest hoolitsetakse? Mida lemmikloom eluks vajab?

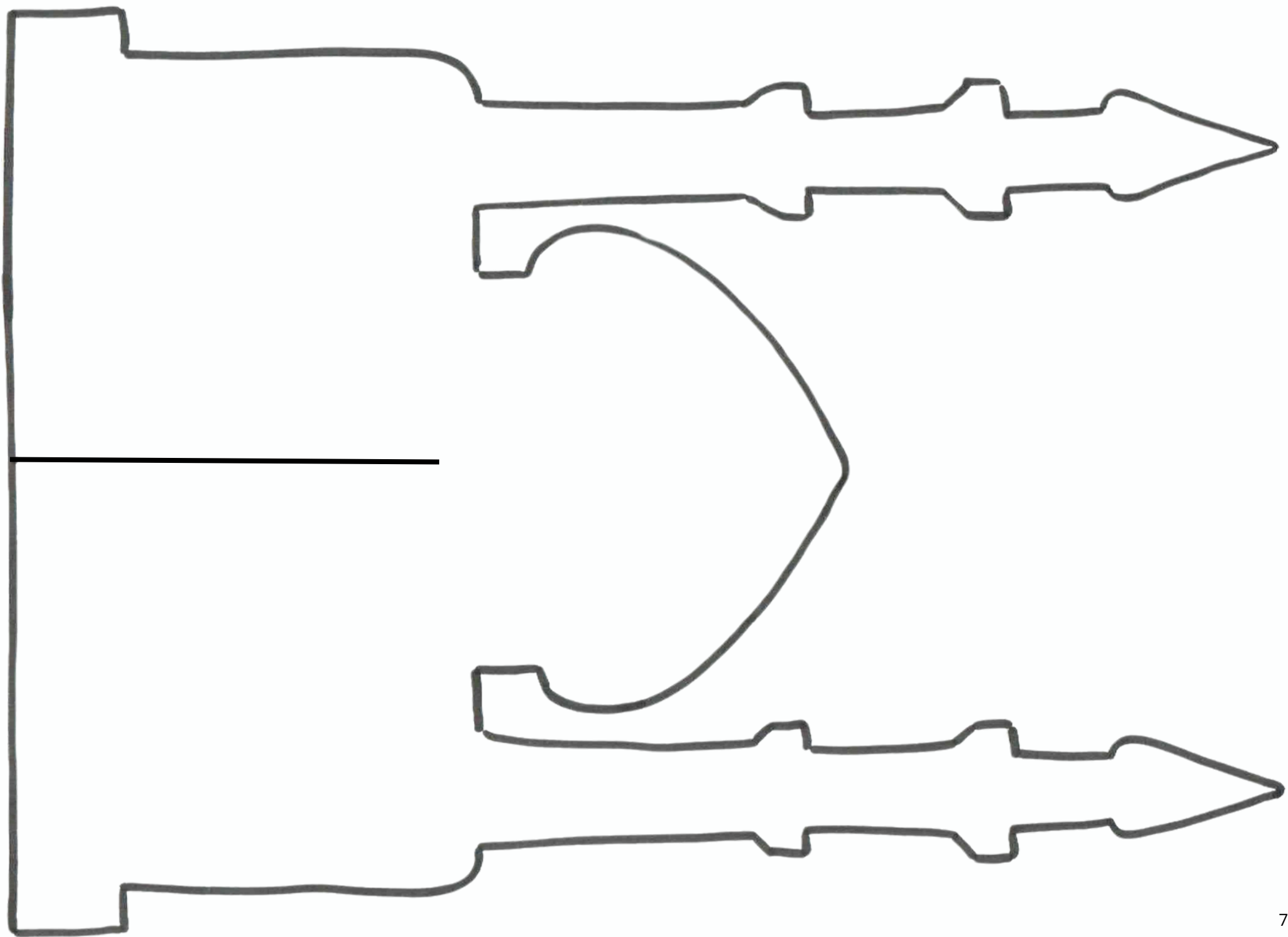

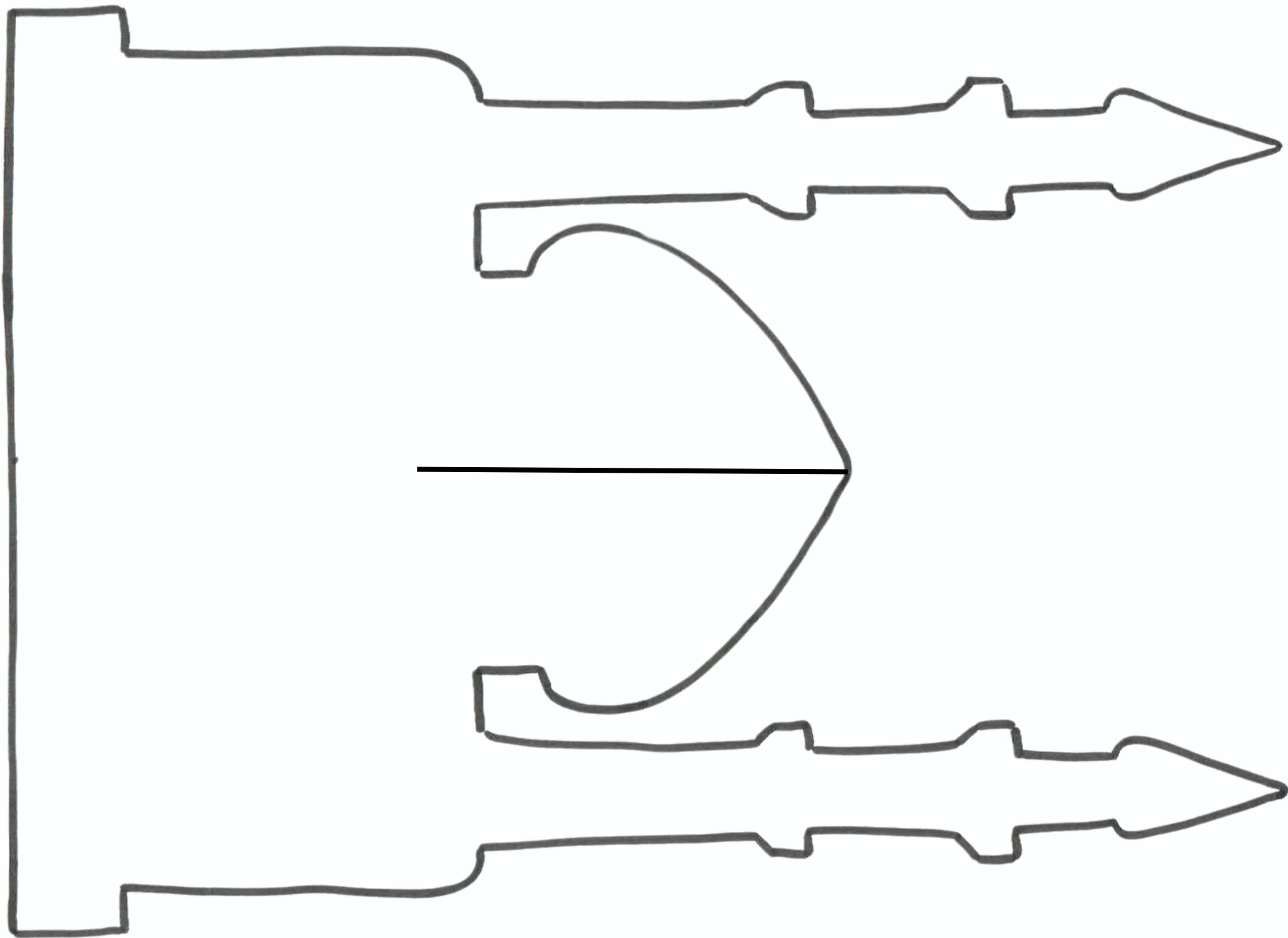
MOŠEE MEISTERDAMINE

Järgmiselt kahelt leheküljelt leiad mošee meisterdamise šabloonid. Meisterdamiseks läheb vaja paksemat joonistuspaberit, kääre, harilikku pliiatsit šablooni joonistamiseks ja värvilisi pliiatseid. Esmalt tuleb mõlemad šabloonid joonistuspaberile joonistada, seejärel kaunistada hoonete seinad väljamõeldud põnevate mustritega. Kui see on tehtud, lõigata mõlemad mošee osad välja, keskele tuleb mõlemal osal lõigata joone pikkune lõige. Seejärel tõsta alt poolt lahti lõigatud osa pealt lahti lõigatud osa peale ja sättida õrnalt seisma.

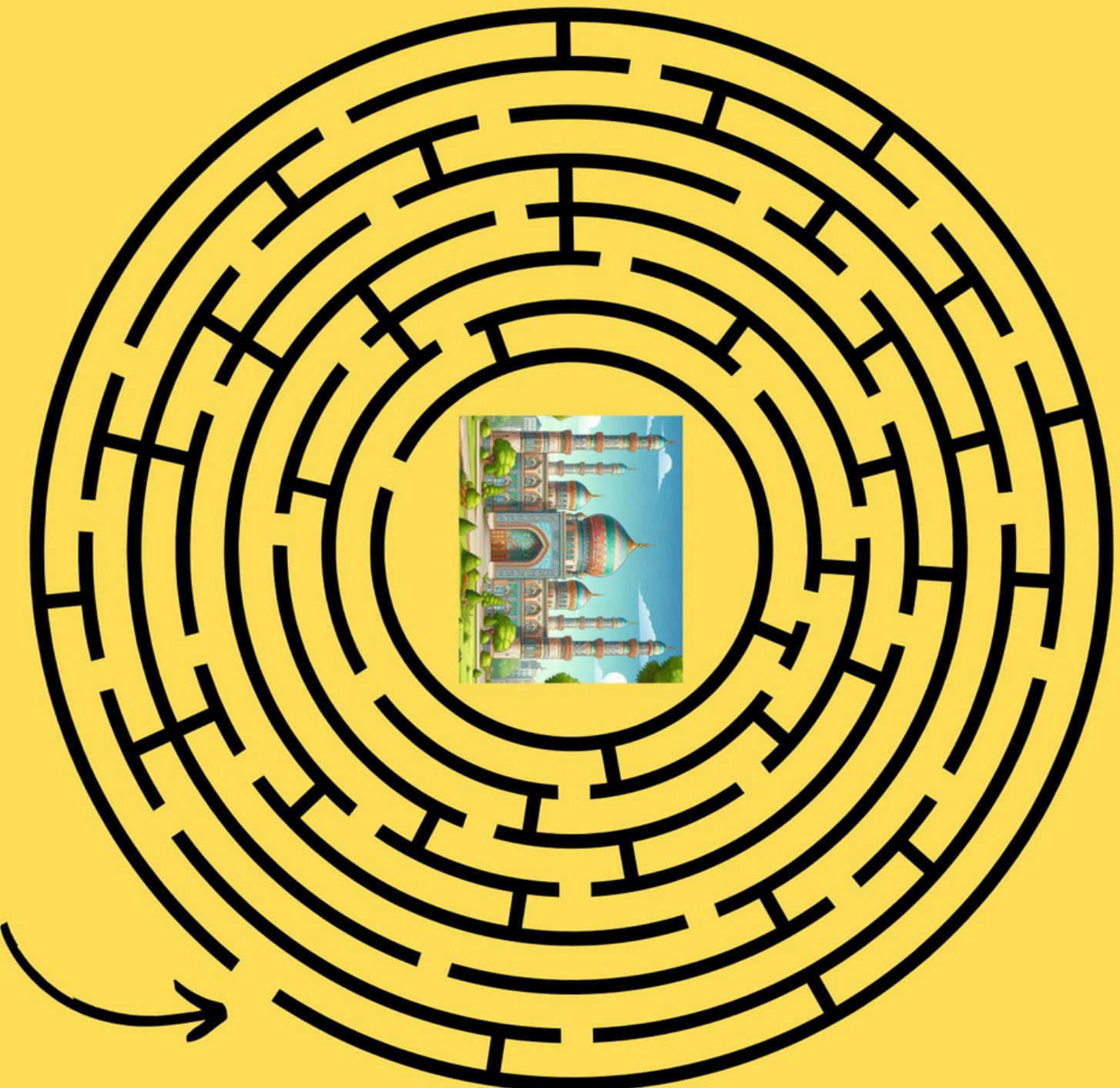
Reisihimulist meisterdamist!

Idee tegevuseks: arutlege lastega, kas keegi on käinud reisil ja näinud seal selliseid hooneid? Millistes riikides nad on neid näinud? Kas on veel midagi, mida nad tahaksid selle hoone kohta öelda? Kuidas hoone välimust kirjeldada? Loendage, mitu torni on valminud hoonel? Kuidas neid torne nimetati?

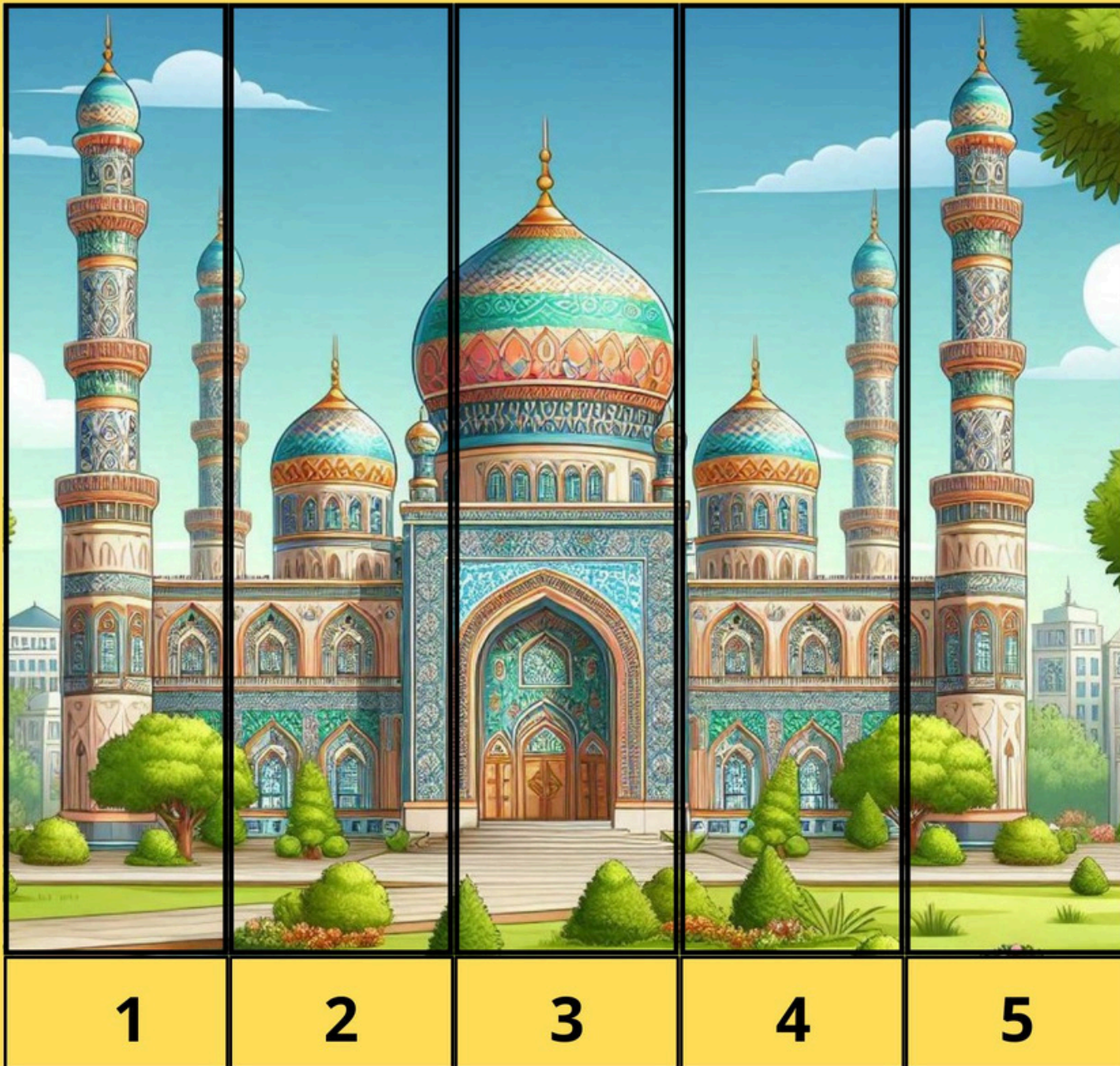

AITA RÜHMA KÜLLA TULNUD SÕBRAL
LEIDA TEE MOŠEESSE

ALUSTA SIIT

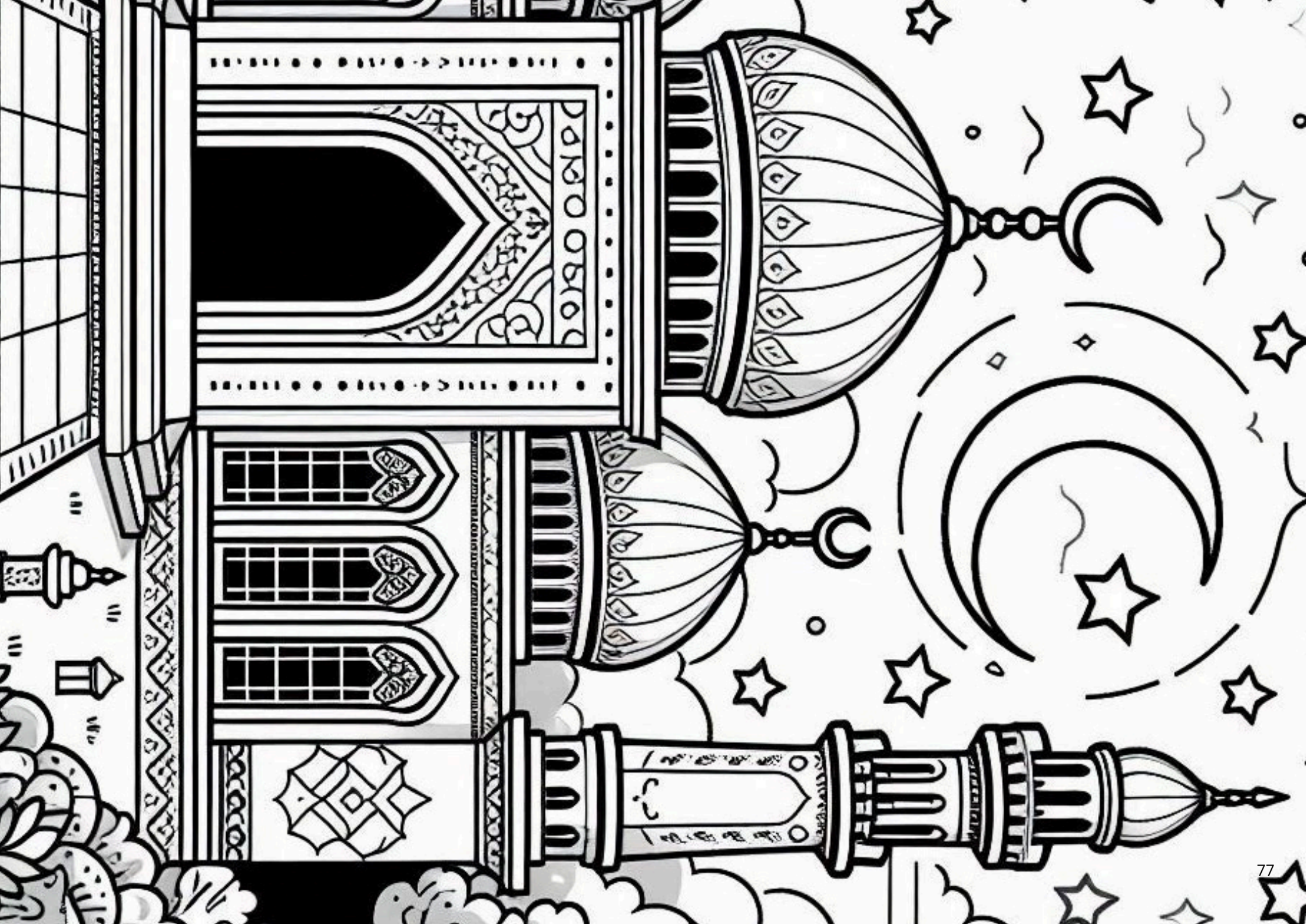
1

2

3

4

5

**HOMMIKUL KUI ÄRKAB PÄIKE,
ASUB TOIMETAMA NII SUUR KUI VÄIKE.
MEIE ÕNN JUST ONGI SEE -
KÕIK, ET ERINEVAD OLEME.**

HOMMIKURINGI SALM LIIGUTUSTEGA

Hommikul kui ärkab päike (kätega ringutusliigutus)

asub toimetama (kätega ringitamine enda ees)

nii suur kui väike (näita kätega/kui seisate ringis siis „suur“ tõused kikivarvule, „väike“ kükitad).

Meie õnn just ongi see – (teed kätega südame)

kõik, et erinevad oleme. (vii käed sirgelt eest alla, peopesad ülespoole)

Üks variant teema valimiseks on kasutada erinevate sümbolitega täringut raamatu lõpust.

Täna räägime (lasta kellelgi lastest veeretada sümbolitega täringut, mille šabloon on järgmisel leheküljel) , kas keegi teab, mis pilt on täringul? Mida see meenutab? Kas keegi on sellist märki kusagil näinud? Kui täringul veeretatakse pilt, kus on kõik märgid, saab veeretaja valida, millisest sümboliga seotud religioonist räägitakse ja mille pilte vaadeldakse.

Rist – kristluse kõige tähtsam sümbol, tuletab meelde, et Jeesus suri ristil, samuti on märk ülestõusmisest ja igavesest elust. Kristluse algusaegadel oli aga usu tunnusmärgiks hoopis kala, mis tulenes kreeka keelest ja tähendas tõlkes Jeesus Kristus, Jumala poeg, Päästja.

Kuu ja täht – islamis on kasutusel kuukalender, religioossed pühad ja üritused on seotud noorkuuga. Poolkuu tähendab arengut, täht aga teadmiste valgust ning kokku mõistetakse neid kui rahu ja allumist Jumalale.

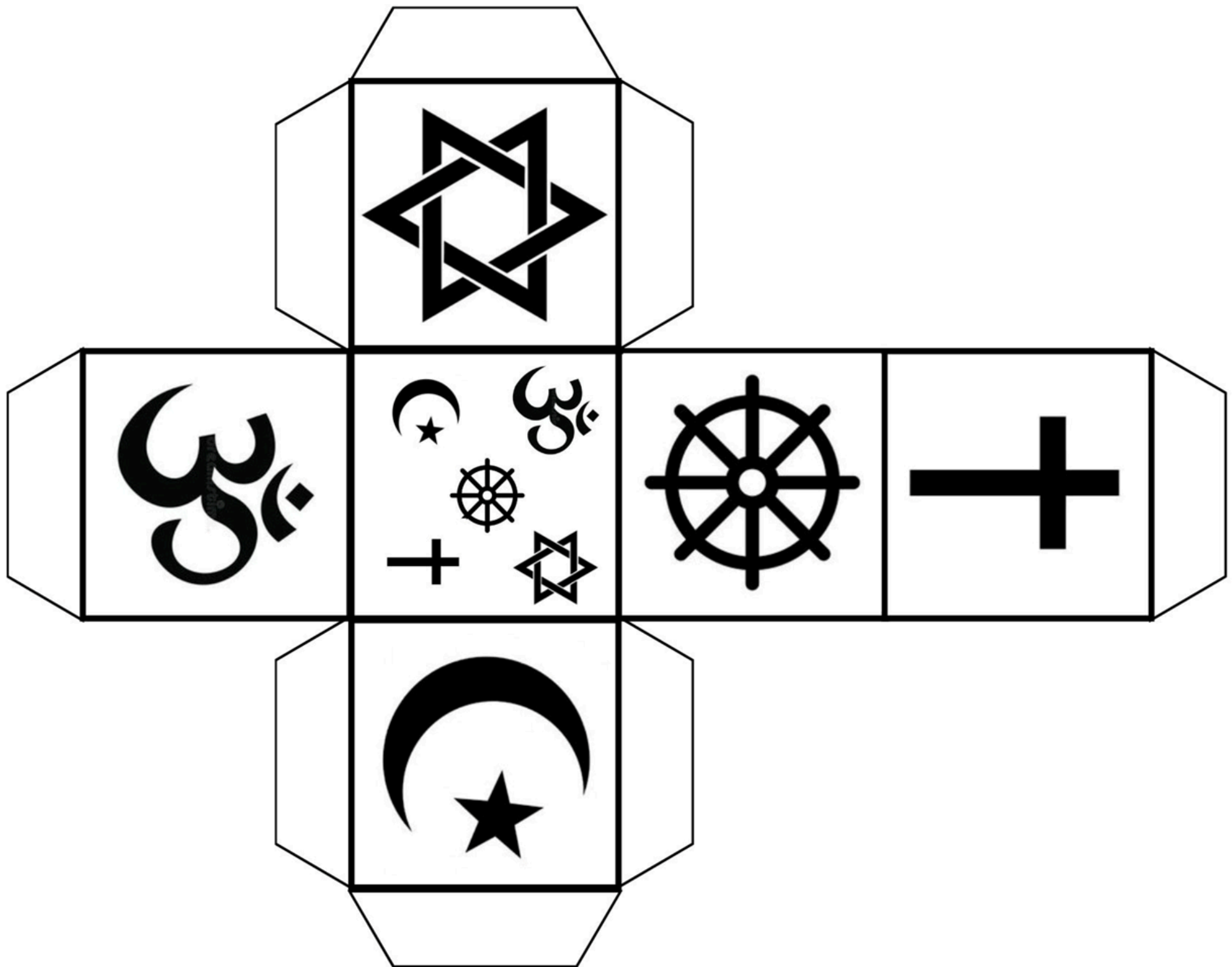
Taaveti täht – nimetatud kuningas Taaveti järgi ning seda märki peetakse juutide ja iisraeli rahva sümboliks. Taaveti täht koosneb kahest üksteise sisse põimitud võrdkülgsest kolmnurgast.

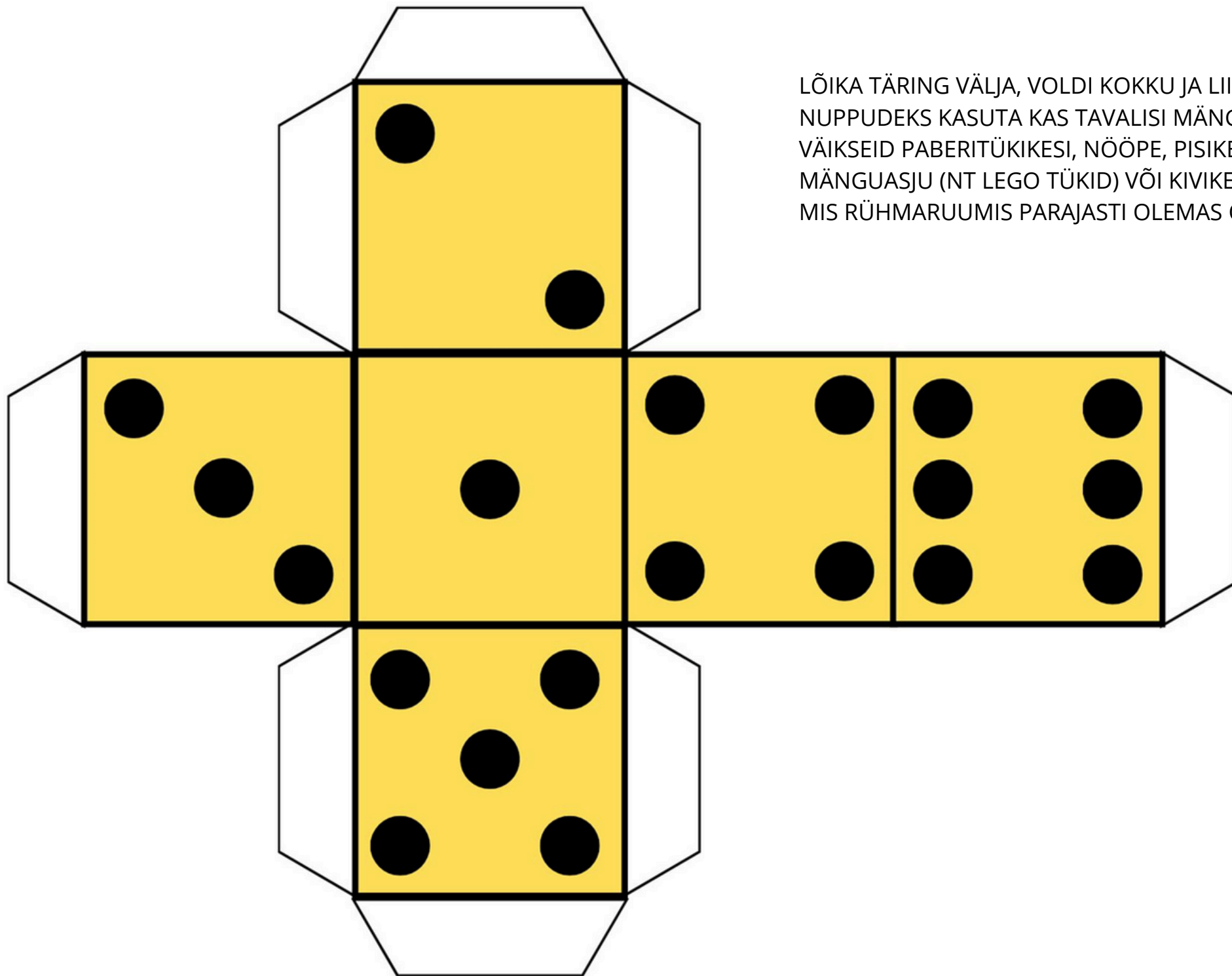

Pranava „Om“ – pärimuse kohaselt tähendab see esimest heli, mida universumis kuuldi. Sel on erinevad tähendused, näiteks peetakse seda kõrgeimaks mõisteks tähistamaks Jumalat, seda peetakse mantratest kõige pühamaks ning ka ülima reaalsuse ja teadvuse sümboliks.

Dharma ratas ehk seadmuse/õpetuse ratas – tähendab kaheksaosalist teed rahu ehk nirvaanani.

LÕIKA TÄRING VÄLJA, VOLDI KOKKU JA LIIMI.
NUPPUDEKS KASUTA KAS TAVALISI MÄNGUNUPPE,
VÄIKSEID PABERITÜKIKESI, NÖÖPE, PISIKESI
MÄNGUASJU (NT LEGO TÜKID) VÕI KIVIKESI. OLENEB,
MIS RÜHMARUUMIS PARAJASTI OLEMAS ON.

TÄRINGUMÄNGU REEGLID

ESIMESENA ALUSTAB MÄNGIMIST SEE, KES VEERETAB TÄRINGUL 6. TA VEERETAB TÄRINGUT UUESTI JA ALUSTAB LIKUMIST RINGILT NUMBER 1. VÕIDAB SEE, KES JÕUAB ESIMESENA NUMBRILE 15, OLENEMATA SELLEST, MILLISEL OKSAL NUMBER ASUB. IGAL OKSAL ON OMA VÄRV, JÄLGI TÄHELEPANELIKULT, MILLISELE OKSALE SA MÄNGIMA SATUD.

KUI JÕUAD KOLLASTELE NUMBRITELE (5, 7, 9 VÕI 10) JÄÄD SEISMA. PEATUD KA SIIS, KUI VEERETASID ROHKEM NING OOTAD KUNI VEERETAD TÄRINGUL 1 VÕI 2.

KUI VEERETAD 1 LÄHED VASAKULE

KUI VEERETAD 2 LÄHED PAREMALE

KUI MÄNGU MÄNGIMISE AJAKS OLETE JÕUDNUD KÕIKIDE USUNDITE SÜMBOLITEGA TUTVUDA, VÕIB PALUDA LASTEL ÕELDA, MIS MÄRK MILLISE KÜLLA TULNUD LAPSEGA SEOSTUB VÕI MIDA MINGI MÄRK TÄHENDAB. KUI POLE VEEL JÕUDNUD, VÕIB PALUDA LASTEL OLETADA, MIDA MINGI MÄRK VÕIKS TÄHENDADA.
HEAD MÄNGULLUSTI!

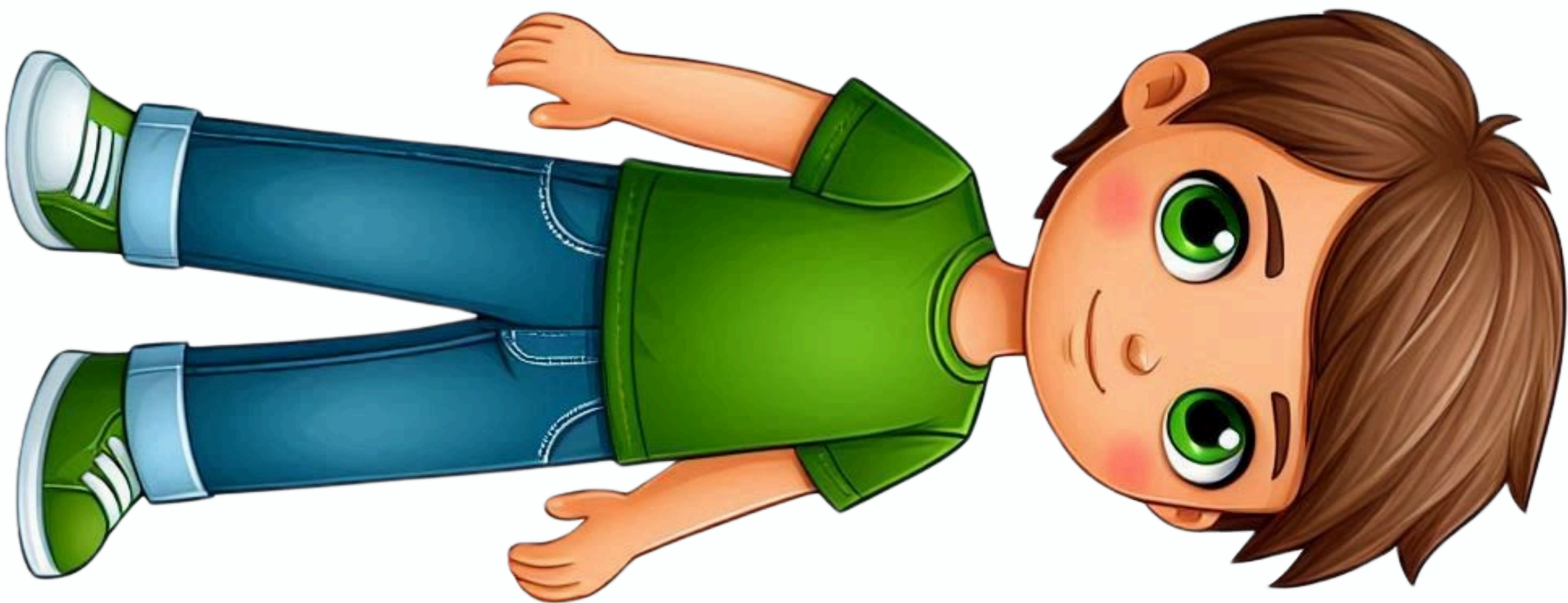
Isikukaartidega kasutatavad pabernukud

Raamatu koostamisel kasutatud materjalid

- 6 Timeless Israeli Childhood Games. 2023. iKonnnect. <https://www.israelkonnnect.com/israel-post/6-timeless-israeli-childhood-games>. Vaadatud 05.04.2025.
- Buddha Šākjamuni elu. 2008. Drikung Kagyu Ratna Shri Keskus. <https://www.drikung.ee/dharma.html>. Vaadatud 04.04.2025.
- Buddhism. Britannica Kids. <https://kids.britannica.com/kids/article/Buddhism/352887> Vaadatud 05.04.2025.
- Cambridge`i illustreeritud religioonide ajalugu. 2005. Koostaja Bowker John. Pegasus OÜ 2005
- Christian Baby Names. Biblical Names with Meanings. 2025. Prokerala. <https://www.prokerala.com/kids/baby-names/christian/>. Vaadatud 03.04.2025.
- Das, Subhamoy. 2024. "10 of the Most Important Hindu Gods and Goddesses." Learn Religions. 16.05.2024. <https://www.learnreligions.com/top-hindu-deities-1770309>. Vaadatud 05.04.2025.
- Eesti Islami Kogudus. <https://islami.ee/> Vaadatud 06.05.2025.
- Eine Welt in der Kita.2025. Kindermissionswerk "Die Sternsinger" e.V. <https://www.sternsinger.de/bildungsmaterial/fuer-die-kita/>. Vaadatud 03.04.2025.
- Elhadidy, Horeya. 2023. "Best 14 Islamic Stories for Kids." Sahlah Academy. 10.12.2023. <https://sahlahacademy.net/islamic-stories-for-kids-5-best-stories/#1-the-man-and-the-dog-islamic-stories> Vaadatud 04.04.2025.
- Estonian Jewish Center - Beit Bela Synagogue. 2025. <https://www.ejc.ee/> Vaadatud 03.04.2025.
- Forry, L.Elizabeth. 2025. "The Ultimate List of Buddhist Names for Your Little One." Family education. 16.04.2025. <https://www.familyeducation.com/the-ultimate-list-of-buddhist-names#buddhist-names-for-girls> Vaadatud 19.04.2025.
- Heller, Horst. 2024. "Interreligiöses Lernen in der Grundschule. Was Kinder lernen und was sie nicht lernen müssen." 06.06.2024 https://horstheller.wordpress.com/2024/07/06/interreligioses-lernen-in-der-grundschule/?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTEAAR1wAOuiKtXyZgStZNhNKFEaesWzQpoxxBEAPeDzguvwGeY6ndiUOFcLnh0_aem_UWtoJctdogTTssgIl-tmNg Vaadatud 05.04.2025
- Hinduism for Kids. 2014. Hindu Janajagruti Samiti. <https://www.hindujagruti.org/hinduism-for-kids/category/children-stories> Vaadatud 04.04.2025.
- Hinduism. Britannica Kids. <https://kids.britannica.com/kids/article/Hinduism/353249> Vaadatud 05.04.2025.
- Howard, Christine. 2012. Faiths and Festivals. A Guide to the Religions and Celebrations in Our Multicultural Society Faiths and Festivals. A Guide to the Religions and Celebrations in Our Multicultural Society. London: MA Education.
- Islam. Britannica Kids. <https://kids.britannica.com/kids/article/Islam/353307> Vaadatud 05.04.2025.
- Jewish Story Time. 2025. Chabad.org. https://www.chabad.org/kids/article_cdo/aid/354788/jewish/Story-Time.htm. Vaadatud 05.04.2025.

Kes on Buddha? 2024. Tõlkija ja toimetaja Kaido Kangur. MTÜ Budakoda. <https://budakoda.ee/wp-content/uploads/2024/11/sangharakshita-kes-on-buddha.pdf> Vaadatud 06.04.2025.

Maailma usundid. 2006. Toimetaja Christopher Partridge. Eesti Entsüklopeediakirjastus.

Makvana, Harshita. 2024. „7 Memorable Lord Ganesha Stories For Kids.” Mom Junction. 23.09.2024. https://www.momjunction.com/articles/lord-ganesha-stories-kids_00101242/#7-best-stories-of-lord-ganesha-for-kids. Vaadatud 04.04.2025.

Maliki, Menal. 2023. „The Origin of Islamic Symbols, The Star & the Moon.” Arab America. 12.04.2023. <https://www.arabamerica.com/the-origin-of-islamic-symbols-the-star-the-moon/> Vaadatud 04.04.2025.

McKeever, Amy. 2022. “Diwali is India’s most important holiday—and a celebration of good over evil.” National Geographic. 11.10.2022. <https://www.nationalgeographic.com/history/article/diwali-history-customs-indian-festival-of-lights>. Vaadatud 05.04.2025.

Miller, Lisa. 2013. “How to talk to kids about religion: Spiritual multiculturalism is absolutely essential.” Salon. 23.05.2013. https://www.salon.com/2015/05/23/how_to_talk_to_kids_about_religion_spiritual_multiculturalism_is_absolutely_essential/. Vaadatud 04.04.2025.

Muslim Names for Boys & Girls with Meaning. <https://hamariweb.com/names/muslim/> Vaadatud 06.04.2025.

Paudel, Manoj. 2023. „Where the dragon dances.” The Kathmandu Post. 27.05.2023. <https://kathmandupost.com/visual-stories/2023/05/27/where-the-dragon-dances> Vaadatud 06.04.2025.

Piiblilood. 1989. Stockholm: Piibli Tõlkimise Instituut.

Piiblilood. Lasteleht. <https://lasteleht.ee/jutud/piiblilood/> Vaadatud 06.04.2025.

Preston, Charles. 2024. "List of Hindu Deities". Encyclopedia Britannica. 22.11.2024. <https://www.britannica.com/topic/list-of-Hindu-deities-2066639>. Vaadatud 04.04.2025.

TOI Education. 2023. “Top 5 Diwali myths and legends every student should know about.” The Times of India. 08.11.2023. <https://timesofindia.indiatimes.com/education/learning-with-toi/top-5-diwali-myths-and-legends-every-student-should-know-about/articleshow/105064112.cms> Vaadatud 04.04.2025.

Valente, C.Joanna. 2017. “The 22 Most Common Jewish Baby Names in Israel.” Kveller. 18.09.2017. <https://www.kveller.com/the-22-most-common-jewish-baby-names-in-israel/> Vaadatud 05.04.2025.

Wahlberg, Rebekah. 2023. “251 biblical baby names.” Babycenter. 11.09.2023. https://www.babycenter.com/baby-names/advice/baby-names-from-the-bible_10309862 Vaadatud 05.04.2025.

Videod mis on raamatus QR-koodidega märgitud:

Kontsert eesti orelimuusikast: 1 | 1. osa. 1993. <https://arhiiv.err.ee/video/vaata/kontsert-eesti-orelimuusikast-1-osa>. Vaadatud 07.04.2025.

Kontsert eesti orelimuusikast: 2 | 2. Osa. 1993. <https://arhiiv.err.ee/video/vaata/kontsert-eesti-orelimuusikast-2-osa>. Vaadatud 07.04.2025.

Five Stones - חמש אבנים [chamesh avanim]. 2010. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=cBbBubMHaIM&t=9s>. Vaadatud 07.04.2025.

Dragon Dance in downtown Yuen Long, Hong Kong. 2019. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=gUqhUNp5x2s>. Vaadatud 07.04.2025.

Dragon Dance in Philippines NFT MUSIC - Chinese Dragon Dance Music. 2019. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=3Um0ZiEtLVc&list=PLGAlv05TZwzOetMbgmyWiUNdhaoYLwnHf&index=3>. Vaadatud 07.04.2025.

Kasutatud fotod:

lk 9 <https://www.alamy.com/the-largest-hindu-temple-outside-india-the-shri-swaminarayan-temple-in-neasden-london-united-kingdom-image460955414.html> Vaadatud 04.04.2025.

lk 38, <https://www.istockphoto.com/photo/tower-of-david-with-israeli-flag-panoramic-view-gm1309930996-399495255>. Vaadatud 03.04.2025.

lk 52 https://dgportofino.com/wp-content/uploads/2022/01/Marcello_Di_Francesco-8-683x1024.jpg. Vaadatud 03.04.2025.

lk 52 https://en.m.wikipedia.org/wiki/File:Corcovado_statue01_2005-03-14.jpg. Vaadatud 03.04.2025.

lk 67 <https://pixabay.com/photos/minaret-architecture-religion-sky-3093534/>. Vaadatud 04.04.2024.

lk 15, 26, 58, 70 on raamatu autori pildistatud ajavahemikul november 2024 – märts 2025.

Teistel lehtedel olevad pildid (nii joonistuste kui fotolaadsed) on kujundatud Bing Image Creator programmiga – <https://www.bing.com/images/create>

